

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KAYSERİ ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE
KAYSERİ'DE KADIN (1688-1697)**

Yüksek Lisans Tezi

Şefika BÜYÜKŞAHİN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE

Tarih Ana Bilim Dalı

Nevşehir

Kasım 2013

Bütün hakları saklıdır.

Kaynak gösterme yolu ile alıntı ve gönderme yapılabilir.

© Şefika Büyükşahin, 2013

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmamdaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Şefika BÜYÜKŞAHİN

KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI

“Kayseri Şer’iyye Sicillerine Göre Kayseri’de Kadın (1688-1697)” adlı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmış.

Tezi Hazırlayan

Şefika BÜYÜKŞAHİN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE

Tarih Ana Bilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN

KABUL VE ONAY

Yrd. Doç. Dr. Metin Ziya Köse danışmanlığında Şefika Büyükaşahin tarafından hazırlanan “Kayseri Şer'iyye Sicillerine Göre Kayseri'de Kadın (1688-1697) adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

27.12.2013

JÜRİ:

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Metin Ziya Köse

Üye: Yrd. Doç. Dr. Ali KOZAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Simay DAFARAY

Metin Ziya Köse
Ali Kozan
Simay Dofaray

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 27.12.2013 tarih ve 2013/450 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

27.12.2013

Doç. Dr. Alper ASLAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

KAYSERİ ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE KAYSERİ'DE KADIN(1688- 1697)Şefika BÜYÜKŞAHİN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı,
Yüksek Lisans, Kasım, 2013 Danışman: Yrd. Doç.Dr. Metin Ziya KÖSE**

Nüfusun büyük bir çoğunluğunu teşkil eden kadınlar hakkından öteden beri çeşitli tartışmalar yapılagelmiştir. Hepimizin bildiği gibi Fransa'da kadınlar hakkında yapılan bir toplantıda "Kadın insan sayılır mı? Yoksa sayılmaz mı?" sorusuna cevap aranılmıştır. Bu ise kadınlarına verilen değeri göstermesi açısından önemlidir. Avrupa kadınları uzun zamanlar boyunca birçok haktan mahrum olarak yaşamışlardır.

Eski Türklerde kadınlar Avrupa kadınlarından farklı olarak; Han'ın karısı yabancı elçiler için tertiplenen resmî kabullere ve şenliklere Han ile beraber katılabilmekte ve büyük saygı görmektedirler. Ayrıca kadınlara karşı işlenen suçların şiddetle cezalandırılması bize Türklerde kadının değerini göstermektedir. İslam'ın gelmesiyle birlikte kadınlar önceden sahip olmadıkları hakları kazanmışlardır.(Boşanma, miras, mülkiyet konularında çeşitli haklar kazanmışlar ve ayrıca çok eşlilik sınırlandırılmış ve tek eşliliğe teşvik edilmiştir.)

Bir İslam ve Türk devleti olan Osmanlı'da ise kadınların birçok haktan yoksun ve dışlanan bir varlık olarak yaşadığı düşünülemez. Osmanlı toplumunda kadınlar çağdaşı olan bir çok ülke kadına göre çok iyi şartlarda ve konumda yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Ayrıca Osmanlı kadını batılıların gayri ahlaki çizim ve söylemlerinden çok uzaktır. Yine bazı çevrelerin dile getirdiği gibi Osmanlı kadını hiçbir hakkı ve özgürlüğü olmayan kafes hayatı yaşayan varlıklar değildi. Bunların doğruluğunu ise bize arşiv kaynakları göstermektedir. 1688-1697 yılları arasında Kayseri şer'iyeye sicilleri üzerinde yaptığımız çalışma ile kadınların konumu, hakları, neler yapabildiklerini görmekte ve değerlendirme yapabilmekteyiz.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, kadın, hak, özgürlük, Kayseri.

ABSTRACT

ACCORDING TO THE COURT REGISTERS OF WOMEN IN KAYSERİ(1688-1697)Şefika BÜYÜKŞAHİN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences Department of History,
M.A., November, 2013 Supervisor: Asst. Prof. Dr. Metin Ziya KÖSE

Several discussions were made about women who constitute the majority of the population since early time. As we all know, at a meeting about women in France, many discussions were made about whether a woman is human or not. It is important to demonstrate the importance of women. Women in Europe were deprived of their many rights during long years.

Older Turkish women are different from women in Europe. They participated to great festivals together with Khan and people showed respect to women. In addition, the crimes that are committed against women were punished. It shows the importance of women in Turkey. With Islam women gained new rights in many issues such as divorce, inheritance, property. In addition, polygamy was restricted and monogamy was encouraged.

In Ottoman Empire, which was an Islamic and Turkish state, it couldn't be said that women lived without rights and they were marginalized. A lot of women in Ottoman society who lived in good condition and location according to other contemporary states' women position. Besides, Ottoman women are rather far away from the unethical drawings and discourses of the Westerners. Also, Ottoman women weren't some kind of creatures that lived in a cage without any right and liberty. Archival resources prove these claims to be true. With our study on the records of religious court in Kayseri between 1688 and 1690, we can perceive the women's status, rights and things they could achieve and make a judgement.

Key words: Ottoman, woman, right, liberty, Kayseri.

ÖNSÖZ

Hakkında çeşitli fikirlerin ileri sürüldüğü Osmanlı kadını, sanıldığı gibi kapalı kapılar ardında yaşayan bir cariye konumunda mıydı, hiçbir hakka sahip değilmiydi, sahipse bu haklar nelerdi, ne gibi özgürlüklere sahipti ve sosyal yaşamda ve ailede konumu neydi? Bu gibi sorulara cevap bulmak için yaptığımız çalışmada Kayseri şehrinde yaşayan kadınlar baz alınarak Osmanlı kadınına genel bir bakış sağlanmıştır. Şer'iyye sicillerinden faydalanarak yaptığımız çalışmada genel hatlarıyla kadın ve kadının konumu ele alınmıştır. Ele alınan dönemlerde (1688-1697) kadının adalet sisteminde ve toplumsal yaşamda sahip olduğu haklara değinilmiştir.

Uzun yıllar varlığını sürdüren Osmanlı devletinden günümüze intikal eden kaynaklardan birisi de şer'iyye sicil defterleridir. Bu defterler sayesinde toplumsal yaşam çok yönlü olarak ele alınabilmektedir. Çalışmamızda ilk olarak kadınların yaşamı hakkında çok yönlü bilgiler bulabildiğimiz budefterlerden faydalanılmıştır. Ayrıca çeşitli kitap, makale ve tezlerden yararlanılarak konu etraflıca incelenmeye çalışılmış böylelikle kadının sosyal yaşamı hakkında gerçekleri ortaya çıkarma amaçlanmıştır. Ele aldığımız yıllar arasında Kayseri kadını hakkında geniş çaplı araştırmaların yapılmamış olması ve ilgi duyanların faydalanabilmesi açısından çalışmamız önem arz etmektedir.

Çalışmalarımnda, bana destek olan hocam Yrd. Doç. Dr. Metin Ziya Köse'ye ve aileme teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1.1Konunun Amacı ve Önemi.....	3
1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	
2. GÜNDELİK HAYATTA KADIN	5
2.1.Osmanlı Kadını ve Görünüş	5
2.2. Osmanlı Kadının Giyimi	8
2.3.Osmanlı Toplumunda Kadının Yeri ve Konumu	15
2.3.1. Ulaşımında Kadın.....	18
2.3.2.Ebe Olan Kadınlar	19
2.3.3.Osmanlı Kadının Eğitimi	20
2.3.4.Kadın Şairler	21
3.HUKUKİ İŞLEMLERDE OSMANLI KADINI	22
3.1.Nişan.....	22
3.2.Evlilik	22
3.2.1. Tek Eşle Evlilik.....	26
3.2.2.Çok Eşle Evlilik	27

3.3.Mehir	29
3.4.Boşanma ve Nafaka.....	31
3.5.Zina.....	33
3.6.Miras ve Mülkiyet	35
3.7.Kadının Vekalet ve Vesayet Hakkı	35
4. İKTİSADİ HAYATTA KADIN	37
4.1. Vakıf Kurumunda Kadının Yeri.....	37
4.1.1.Kadın ve Vakıf İlişkisi	39
4.1.2.Vakıf Kuran ve Yöneten Kadınlar	40
4.2. Üretim Alanında Kadın	41
4.3.Ticaret Alanında Kadın	42
4.4. Lonca Teşkilatında Kadın	43

İKİNCİ BÖLÜM

5.MAHKEMELER ve ŞER'İYYESİCİLLERİ	45
6. GÜNDELİK HAYATTA KAYSERİ KADINI.....	48
6.1. Kayseri'de Kadının Adı	48
6.2. Kayseri Kadının Giyimi	49
6.3.Kayseri Kadının Yaşam Alanı.....	52
7. AİLE KURUMUNDA KAYSERİ KADINI.....	55
7.1. Nişan	55
7.2. Evlilik.....	56
7.3. Mehir	58
7.4. Boşanma	60
7.4.1. Boşanmanın Çeşitleri	60
7.4.2. Boşanmanın Sonuçları.....	65
7.5. Nafaka	65
7.6. Miras	67

8.HUKUKİ İŞLEMLERDE KAYSERİ KADINI	73
8.1. Kadının Vekalet ve Vesayet Hakkı	73
8.2. Zina ve Tecavüz	78
8.3. Hakaret Darp ve Cinayet	79
8.4.Hırsızlık ve Haneye Tecavüz	82
8.5.Köleler ve Cariyeler	83
9.İKTİSADİ HAYATTA KAYSERİ KADINI	87
9.1.Alım Satım Konularında Kadın.....	87
9.2 Borç ve Hibe Konularında Kadın.....	89
10.SONUÇ	92
KAYNAKÇA	94
ŞER'İYYE SİCİLLERİ SÖZLÜĞÜ.....	98
EKLER.....	100
ÖZ GEÇMİŞ.....	108

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. :Adı geçen tez

C. :Cilt

ev. : Çeviren

h. : Hüküm

H. : Hicri

KS :Kayserier'iyeye Sicilleri

M. : Miladi

Nr. : Numara

S. : Sayı

s. : Sayfa

yay. : Yayın

1. GİRİŞ

Osmanlı adli teşkilâtının kadıya yüklediği görevler arasında olan siciller şu şekilde meydana gelmekteydi: Mahkemede kadı tarafından verilen bütün kararlar kaydolunurdu. Her hangi bir hadiseyi, bir şehâdeti, bir ikrârı, bir hibeyi, miras, muhalefat, merkezden gelen emirler, resmîyete geçirilmesi istenen bir husus vs. ne varsa kadı tarafından sicile yazılırdı. Merkezden gelen bütün emirler ve tebliğler, kadı tarafından tetkik olup doğru oldukları tasdik edildikten sonra ya aynen kaydedilir yada hülâsaları sicile işlenirdi.

Sicilleri, yalnız fertler arasındaki hasmâne münasebetler ile ilgili kayıtlar ihtiva eden belgeler olarak görmemek lâzımdır. Çünkü bu belgeler, hayatı bütünüyle aksettiren bir zenginliğine sahiptir. Osmanlı topraklarında yaşayan hemen hemen her şahsın evlenme, boşanma, miras, vasiyet, vekâlet, kefâlet, ortaklık, alışveriş gibi çok değişik sebeplerle sicillerde yer alabilmesi mümkündür.

1688-1697 tarihlerini kapsayan çalışmamızı kısaca şu şekilde değerlendirebiliriz: Bu tarihler arasında Kayseri’de yaşayan kadınların sosyal yaşamları, ekonomik ve hukuki konuları hakkında şer’iyye sicilleri ve konuyla ilgili kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri baz alınarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Kayseri kadını anlatığımız bu çalışma *Gündelik Hayatta Kayseri Kadını*, *Aile Kurumunda Kayseri Kadını*, *Hukuki İşlemlerde Kayseri Kadını*, *İktisadi Hayatta Kayseri Kadını* olmak üzere dört ana başlıktan meydana gelmektedir. Kayseri’de XVII. yüzyılın sonlarında kadının konumunu saptamaya yönelik olarak hazırladığımız çalışmanın Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, sınırları belirlenmiştir.

Araştırmanın Birinci Bölümü’nde Osmanlı kadınları hakkında genel bilgiler verilmiştir. *Gündelik Hayatta Osmanlı Kadını* başlığı altında ilk olarak Osmanlı Kadını ve Görünüşü başlığına yer verilmiş ve burada yabancı seyyahların gözüyle Osmanlı kadını olgusuna yer verilmiştir. Kadınların fiziksel özellikleri, dış görünüşü, makyajı, giyimi, tavırları hakkında çeşitli seyyahların görüşlerine yer verilmiştir. İkinci alt başlığımız olan *Osmanlı Kadınının Giyimi*’nde ise kadınların nasıl giyindikleri seyyahların bunu nasıl değerlendirdiği ve batılı kadınların giyimiyle olan

kıyaslamaları ayrıca Osmanlı topraklarında yaşayan Gayrimüslim kadınların giyim kuşamı hakkında da bilgiler yer almaktadır. Üçüncü alt başlığımız ise *Osmanlı Toplumunda Kadının Konumu ve Yeri*'dir. Burada kadının ne gibi haklarının olduğu İslam'ın ve Osmanlı devletinin kadına verdiği hakları, kadının toplum içindeki yaşantısı ve kadının aile hayatındaki yeri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu başlık *Ulaşımında Kadınlar, Ebe Olan Kadınlar, Kadının Eğitimi, Kadın Şairler* olarak kendi içerisinde dört başlığa daha ayrılmaktadır.

Birinci Bölümün ikinci ana başlığı ise *Hukukta Kadın*'dir. Bu başlık kendi içerisinde yedi alt başlığa ayrılmaktadır. İlk olarak Aile kurumunda kadın hakkında bilgi verilmiştir. Nişan, evlilik, mehir, boşanma ve nafaka, zina daha sonra ise diğer hukuki konular hakkında bilgi verilmiştir. Miras ve mülkiyet, kadının vekâlet ve vesayet hakkı anlatılmıştır.

Birinci Bölümün üçüncü ana başlığı ise *İktisadi Hayatta Osmanlı Kadını*'dir. İlk olarak kadın ve vakıf ilişkisine değinilmiştir. Vakfın ne olduğu anlatıldıktan sonra vakıf kuran ve yöneten kadınlardan bahsedilmiştir. Üretimde kadının faaliyetlerinin neler olduğu verilmiş ve kadının ticari hayattaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak esnaf dayanışma örgütü olarak bilinen loncalarda kadınların üye olması ve faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölümde, 1688-1697 yıllar arasındaki Kayseri Şer'iyye sicilleri okunmuş ve yorumlanmıştır. Birinci Bölümdeki başlıklarla doğru orantılı olarak İkinci Bölümdeki başlıklar meydana getirilmeye çalışılmıştır. İkinci Bölümde konunun daha iyi kavranabilmesi için ilk olarak Osmanlı mahkemeleri ve şer'iyye sicilleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci Bölümün ilk başlığı olan *Gündelik Hayatta Kayseri Kadını* başlığı altında Kayseri kadının bütün yönleriyle anlatılması amaçlanmıştır. İlk alt başlığımız ise *Kayseri'de Kadının Adı*'dir. Kayseri kadını kimliğine kullandıkları isimlere değinilmiştir. İkinci alt başlığımız olan *Kayseri'de Kadının Giyimi* başlığında ise nasıl giyindikleri ne tür kumaşları tercih ettikleri hakkında bilgiler söz konusudur. Üçüncü başlık olan *Kayseri'de Kadının Yaşam Alanı* başlığında ise kadınların yaşamları, evleri, mahalleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci Ana Başlığımız ise *Aile Kurumunda Kayseri Kadını*'dir. Burada ise Kayseri'de kadınların nişanlılıkları, evlilikleri, mehirleri, nasıl boşandıkları, hangi

durularda nafaka talep ettikleri, miras bırakmaları, miras bıraktığı eşyalar ve mirastan aldıkları paylar aktarılmıştır.

İkinci Bölümün üçüncü ana başlığı *Hukukta Kayseri Kadını*'dir. Burada ise kadınların vasi olması, vasi olmalarının şartları, davalarda vekil tayin etmeleri, zina yapmaları durumunda gördükleri muamele, tecavüze uğramaları halinde neler yapıldığı, hakarete uğramaları, darp, cinayet, haneye tecavüz, hırsızlık konuları anlatılmıştır.

Dördüncü Başlığımız olan *İktisadi Hayatta Kayseri Kadını* başlığında ise kadınların ticaret yapmaları, borç, mal bağışlama ve alım satım konularında kadının konumu ve faaliyetleri anlatılmıştır.

1.1. Konunun Amacı ve Önemi

17. yüzyılın sonlarında Kayseri kadını anlatmayı amaçladığımız çalışmamızda öncelikli olarak Osmanlı toplumunda kadın anlatılarak genelden özele doğru bir çalışma yapılmıştır. Bu çerçevede Kayseri'de yaşayan Müslim ve Gayri Müslim kadınların konumu, hakları açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışma konuyla ilgili yeterince araştırma yapılmamış olması ve dolayısıyla da bu alandaki eksikliğin giderilmesi ilgi duyanların faydalanabilmesi açısından da önem arz etmektedir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma konumuzun ve yıllarının belirlenmesinden sonra çalışmaya öncelikli olarak kaynak tespitiyle başladık. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde yapılan veri taraması sonucunda çalışma yapacağımız yıllar arasında (1688-1697) dokuz defter alındı ve kadınla ilgili belgeler tespit, tasnif ve tahlil edildi. Erciyes ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversiteleri kütüphanelerinden ve Milli Kütüphane'den elde edilen kitap ve makaleler sentezlenerek çalışmamız oluşturulmaya çalışılmıştır. Önce müsvette olarak daha sonrada bilgisayar ortamında yazılarak düzenlenmiştir.

Çalışma sırasında bazı belgelerinin yıpranmış olması sebebiyle okunup anlamlandırılmasında ve gayrimüslim kadın isimlerinin, yer isimlerinin net olarak

okunamaması gibi problemler yaşanmıştır. Ayrıca çalışmamızda bire bir transkriptten ziyade kadınlara ilgili belgelerin konusunun anlam bakımından kavranmaya gayret edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

2.GÜNDELİK HAYATTA KADIN

2.1.Osmanlı Kadını ve Görünüşü

Osmanlı kadınları hakkındaki çeşitli bilgileri dönemin seyyahlarının eserlerinden öğrenmekteyiz. Yabancılar, Osmanlı kadınınu şu şekilde anlatırlar: 16.yy gezginlerinden Canaye göre: “Osmanlı kadını siyah gözlüdür. Kaşları boyayla birleştirilir. Saçları siyahtır, siyah değilse bile siyaha boyarlar.¹Bu siyah renk Venedikli kadınların sarışın örgülerinden daha az parlak değildir. Fransız kadınların yaptığı gibi lüle ve perçem yapmazlar. Yanağın ortasına kadar inen zülûf bırakırlar, çorap giymezler ellerine ve bileklerine olduğu gibi ayaklarında son derece pahalı hal hal takarlar.²Türk kadınları şarkı söyler, ud çalar. Şarkı söylerken öyle içten görünürler ki onları dinleyen aşktan sarhoş olabilir”demektedir.

D’ohsson ise, “tabii yaratılış Doğulu kadına eğitim noksanını unutturacak bir cazibe ve zarafet verir. Davranışları asil ve kibar; hal ve hareketleri sevimli, konuşmaları basit,saf ve kibardır.”³ “Müslüman kadınların, Avrupalı kadınlardaki gibi ilk bakışta dikkat çeken zarafet ve cazibe yoktur. Evet, böyle bir şeyle iftihar edemezler; ama onlar giydiklerindeki sadelik ve asaletle öylesine iftihar edebilirler ki... Güzel şekiller, siyah parlak gözler, taptaze sedef gibi bir ten bu ülke kadınlarını Avrupalılardan ayırır. Üstelik onların vücut güzelliği korse, gibi şeylere bağlı değildir. Ama daima endamlı ve daima güzel vücutludurlar. Sonra zamanın tahribatını saklamak yahut ihtirasların düzensizliğini örtmek için beyhude çarelere de başvuramazlar. Müslüman kadınları ne ruj bilir nede far. Ancak tırnaklarının yarısını

¹ Evren Burçak - Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezginler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. yay. 1996) 14.

² Sevinç, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, (İstanbul: Bilge Oğuz yay.,2007) 67.

³ Evren Burçak- Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezginler* (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. yay.,1996) 14.

hınna yahut halk arasında dendiği gibi *kına* ile boyamayı severler. Sonra kaşlarını daha çok kirpiklerini *sürme* ile boyarlar.

Takma saç kullanan Müslüman kadına nadiren rastlanır. Takma topuz yahut bukle ile beraber pudra, krem bir kelime ile Avrupalıların tuvallerinde çok mühim ve çok zor olan unsurlar Türklere yabancıdır. Saçlarını tabii halinde muhafaza ederler. Ya uzun örgüler halinde omuzlarına dökülür veya başlıklarını teşkil eden muslin sargının etrafına dolanır. Elli, atmış hatta seksen örgüsü olanlara rastlanır. Örgüler umumiyetle çiçeklerle ve her çeşit mücevheratla süslenir. Başın ön tarafındaki saçlar kısmen alnın üstüne dökülür kısmen yanakların yanlarını örter. Saç tuvaletinin en çok beğenilen şekli de saçların bütün alnı kapatarak kaşlarının üzerinde çift halinde hilal meydana getirmesi ve iki hilalin birleştiği ucun burnun başladığı noktaya kadar uzanmasıdır. Varlıklı kadınlar bu moda çok riayet ederler.”⁴

Edmondo de Amicis, Türk kadınları şöyle anlatır: “Türk kadınlarının güzelliğini tarif etmek zordur. Bembeyaz yüzlü, kara gözlü, kırmızı dudaklı olduklarını söyler. Çoğunun güzel bir yüzü, biraz kavisli ufak bir burnu, oldukça dolgun dudakları, gamzeli yuvarlak bir çenesi vardır; çoğunun da yanakları gamzelidir. Güzel, uzun ve kuğu boyunlu, ne yazık ki, feracenin kolları içinde pek görülmeyen ufacık ellidirler. Hemen hepsi şişmandır, çoğunun boyu ortanın üzerindedir; bizim memleketimizde görülen sıska ve kuru kadınlar burada nadir görülür. Kusurlarıysa sallana sallana yürümeleridir. Bunun sebebi aşırı yıkanmanın verdiği gevşeklik ve ayağa uymayan ayakkabı olduğu söylenebilir. Küçük ayaklı olması gereken çok zarif kadınlar, Avrupalı bir dilencinin bile burun kıvracağı erkek pabuçları veya büyük, uzun, geniş ve biçimsiz fotinler giydikleri görülür.”

Amicis Türk kadını anlatmaya şu şekilde devam eder: “Avrupa şehirlerinde gördüğümüz, kukla gibi yürüyen ve bir dama tahtasının üzerinde sıçıyormuş gibi gelen o sert çehrelerden, o terzi mankenlerinden hiçbiri burada görülmez. Henüz şarklılara mahsus tavrın tabii ağırlık ve rehavetlerini korurlar. Pek güzel yüzler ve son derece değişik güzellikler görülür, çünkü Türk kanıyla beraber, Çerkez, Arap ve Acem kanı vardır. Otuz yaşında, feracenin saklayamayacağı kadar etli, canlı, enine boyuna, iri kara gözlü, ıslak dudaklı, kalkık burunlu, durmuş oturmuş kadınlar bir

⁴D’ohsson, M. de M. *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, (Çev.Zerhan Yüksel), (İstanbul: Tercüman Yayınları,1973) 99-100.

bakışıyla yüz esirin içini titretecek hanımlar bulunur. Bunları görünce Türk beyefendiler bakımından böyle dört kadının kocası olmak iddiası hakikaten gülünç ve cesur bir meydan okuma gibi gelir.Ufacık tefecik, tombul tombulkadınlar vardır;yüzleri gözleri, burunları, ağızları yumuk yumuktur. Öyle uslu, öyle genç dururlar, kadere öyle razı olmuş görünürler ki bir oyuncaktan, bir oyalayıcı bir şeyden farkları yoktur. Osmanlı kadınına cahil, çocuk gibi hareket eden, yararsız kişilerdir. Çoğu zevk kadını olmaktan başka bir şey değildir.⁵Okuyup yazmayı bilmezler.Ufak bir kültürü olanlara fevkalade yaratıklar gözüyle bakılır. Türk erkekleri onların zihni bakımdan yükselmelerihususunda hiç tasalanmazlar. Böylece kitaplardan ve erkeklerin sohbetlerinden bilgi edinemedikleri için koyu cehalet kalırlar” der.⁶

Lady Montagu, “Osmanlı kadınlarının kirpiklerine çok itina ettiklerini, etrafına sürme çektiklerini böylelikle kirpiklerini uzaktan bile fark edilecek derecede parlak gösterebildiklerini söyler. Sürmeyi Rum kadınları da kullanır. Sürme, gündüzleri aydınlıkta çok dikkat çeker. Bazı Türk kadınları tırnaklarını kına ile boyar.”

Elizabeth Craven’e göre ise Türk kadınları; “allık ve kızılığı kötü kullanırlar. Kaşları da iki kalın rastık çizgisi altında kaybolur.”

Amicis:“kadınların yüzlerini bademden, yaseminden yapılan bir macunla beyazlaştırdıklarını, kaşlarını rastıkla uzattıklarını, göz kapaklarını boyadıklarını, boyunlarına pudra sürdüklerini,gözlerine sürme çektiklerini,yanaklarına ben koyduklarını belirtir. Ama bunları fırçayla beyazlaşan Fas güzelleri gibi değil de; zarafetle yaparlar” der.⁷

⁵Seyyahların yazılarında asılsız ön yargıların varlığı söz konusudur. Bu önyargılar kısmen politik nedenlerle bilinçli olarak geliştirilmiştir veya Osmanlı tarihini, Osmanı devlet yapısı ve kurumlarını, kültür ve geleneklerini algılama ve araştırma yetersizliğinden ortaya çıkmıştır. Gülgün Üçel Aybet,*Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, (İstanbul: İletişim, 2003) 13

⁶ Evren Burçak - Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezginler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. Yayınları, 1996)14-18.

⁷Evren ve Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezginler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. Yayınları, 1996) 69.

Jean Thevenot;“Osmanlı ülkesinde değişik din ve soylara mensup bütün kadınlar, her ülkenin ve her dönemin kadınları gibi süslenmeyi, en iyi şekilde giyinmeyi seviyorlardı. Kusursuz güzel ve beyaz olduklarından bahsettiği Türk kadınlarının gözlerine sürme çektiklerini, tırnaklarına kına yaktıklarını çok temiz ve tertipli olduklarını sokağa çıkarken çarşafa büründüklerini yazar ve ayrıca kadınların saçları hakkında da şu bilgileri verir: Saç tuvaletleri farklıdır; çünkü onlar arkada böğürlerine kadar sarkan geniş bir örgü yaparlar, saçları çok kısa olanlar örgülerini göğüslerine kadar asılı olan satenden bir örtü içinde saklarlar yahut da oldukça uzun suni bir örgü takarlar.”⁸

2.2.Osmanlı Kadınının Giyimi

1655-1656'da Türkiye'yi gezen J. Thevenot İstanbul'da Türklerin kıyafetlerini şöyle tasvir etmektedir: “Elbiseleri, onların güzel görünmelerine yardımcı olur, bütün kusurlarını örter, elbisenin altında önden ve arkadan aynı şekilde kapalı bir iç donu giyerler, gömleklerinin kolları bizim kadınlarımızın gömleklerine benzer ve aynı şekilde açılır, donun üzerine sarkarlar. Gömleğin üzerine topuklarına kadar inen önü ilikli, rahip kıyafetine benzeyen, kolları dar olan ve ellerin üst kısmını kaplayacak şekilde küçük daire şeklinde biten bir doliman(kaftan, entari) giyerler. Bu dolimanları bez, saten veya diğer renkli kumaşlardan kışın ise pamuklu pikeden yapılırdı.Dolimanın üzerine bir kemer takarlar, başlarından bir türban yahut iki veya üç parmak genişliğinde bir kalpak taşırlar ve altın veya gümüş küpeler takarlar. Dolimanın üzerinde bizim robdöşambrımıza benzeyen ferace taşırlar, kolları geniş ve kol uzunluğundadır; bunu manto yerine kullanırlar ve kışın onun üzerine de kürk giyerler. Orta halli olanlar dahi bir kürke sahip olmak için seve seve dört veya beş yüz kuruş sarfederler. Mevsimine göre kadife, çuha, saten veya bezden elbise giyerler gümüş yaldızlı ve altın levhalarla süslü kemer takarlar. Ancak sokakta gezerken şık elbiselerini, kemer ve topuz, elmas, inci gibi kıymetli taşlarla süslü gerdanlık ve bileziklerden oluşan süsleri feracelerinin altında kalıyor bunları ancak kendilerinin veya ahabplarının evlerinde sergiliyorlardı”⁹

⁸ Sevinç, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, (İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2007) 67.

⁹ Sevinç, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, (İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2007) 65-69

Dohsson: “Bütün kadınlar, bilhassa yazın üstlerine *bürüncek-bürümlük* denen ince bezden yapılma, topuklarına kadar inen uzun kollu gömlek giyerler. İstinasız hepsi erkeklerin ki kadar uzun, don ve şalvar giyer; bunlar topuk üstünden bir uçkurla sıkılır. Erkeklerinki sadece deve tüyü veya kırmızı çuhadandır. Askerler, denizciler, bazı dervişler ve aşağı tabakadan halkın giydikleri son derece boldur. Mavi veya beyaz çuha yahut alelade kumaştan yapılır. Gerçi bunlar ilk başta fazlaca bol olduğu için insana gülünç görünür ama, elbisenin bütünüyle bir ahenk meydana getirirler. Şüphesiz bu arada güzel bacaklı olanların, bacaklarını göstermeye imkan bulamadıklarını da belirtmek lazımdır. Çoraplarda zar zor görünür. Bunlarda ince pamuk ipliğinden yapılmıştır ve uzunlukları bacağına kadar çıkar.

Ayaklarına sarı deriden yapılma *terlik* denilen bir çeşit ayakkabı giyerler. Onunda üstüne *pabuç* denilen ökçesiz bir ayakkabı giyilir. Kadınların ayakkabısı erkeklerinkinden daha zarif olur. Varlıklı kadınların ayakkabıları altın, gümüş, hatta değerli incilerle süslü olur. İskarpın, ökçe, toka gibi şeyler bilmezler. Ancak çoğu, evlerinde, bahçelerinde dolaşırken tahta altlı galoşlar yahut altın işlemeli, inci kakmalı yüksek altlısandal(takunya) giyerler. Hemen hemen bütün kadınlar sadece tuvaletlerinde kullandıkları eşyada değil, evlerinde alelade işlerinde kullandıklarında da nakışa geniş ölçüde önem verirler. Mendiller, havlular, peşkirler, peçeteler, kısacası don ve şalvarlarının uçlarına varıncaya kadar böyledir. Kadınların çoğu, sanatkârane bir şekilde ipekle işlenmiş gömlek giyer.”

Dohsson Türk Kadını anlatmaya şöyle devam eder: “Türkler, kendilerine mahsus adetlere sahiptir. Bu yüzden kadınlar nadiren evden çıkar. Ama dışarı çıktıkları zaman *feracededikleri* uzun bir maşlah giyerler. Yazlık feraceler Ankara yününden, kışlıklar çuhadan yapılır. Bunların omuzlara kadar düşen çok geniş bir yakası vardır. Yakalar umumiyetle kırmızı, mavi, yeşil satenden yapılır. Yüzlerini iki ayrı muslin tül ile örterler. Birincisi burnun ortasından başlar, bütün göğsü örterek göbeğe kadar iner. İkincisi de göz kapaklarına kadar bütün başı kaplar. İkisi birlikte o şekilde düzenlenmiştir ki, sadece gözleri görünür. Ayrıca bacakların yarısına kadar çıkan “çedik”(kadınların ve ilmiye ricalinin giydiği sarı renkten yapılma mest. Bu mest yine aynı renk kundura içinde giyilir) giyerler. Onunda üstünde pabuçları vardır. Bazı Asya eyaletlerinde başa örtülen tül vücudun yarısına hatta dizlere kadar

iner. Mısır ve Suriye’de bu tül siyahtır ve bütün vücudu kaplar. Bunlarda sadece göz hizasına gelen kısımda iki delik vardır.”¹⁰

“Türk kadını, Avrupalı kadınların zihnine bir kabus gibi yerleşen modanın esiri değildir. Türkiye’de her daim aynı çeşit başlık, aynı kumaştan yapılmaya aynı biçim elbiseler kullanılır. Milletın adet ve ananelerine bu derece bağılı olduğunda şaşmamak lazımdır. Çünkü İstanbul’da imparatorluğun başka şehirlerinde yaptıkları icatların çeşitliliğiyle zihinlerdeki karasızlığı durmadan tahrik eden moda tüccarlarına rastlanmaz.¹¹ Ayrıca, bu konudan yaptırım olduğu görülmektedir. XVI. Yüzyıldan itibaren Batılı tüccarların ilgi alanına giren İstanbul’da, çok sayıda gayrimüslim kadın vardır. Batılı tüccar ve yabancı devlet görevlilerinin İstanbul’da yaşaması sonucu sözü edilen kişilerin eş ve aileleri İstanbul’a Batı modasını getirmesi söz konusuydu. Batı’dan gelen modadan etkilenen Osmanlı kadınlarının bu modayı takip etmemeleri için ve bu hususu kontrol altında tutmak için fermanlar çıkarılmaktaydı. Ayrıca, fermanların sık sık yenilenmesi kadınların bu fermanları fazla dikkate almadıklarının ve kendi tarzlarını yaşamaya devam ettiklerinin göstergesidir.”¹²

16. yüzyılda Türklere esir düşen bir İspanyol, anılarında şunları söyler: “Kadınların başörtüleri bir yana, erkekleri kadınları hep bir çeşit giyinirler. Ve dünyaya geleli beri bir çeşit giyinmişlerdir denilebilir. Öyle, bizde olduğu gibi boyuna kıyafet değiştirip durmazlar. Ellerinden geldiği kadar Hıristiyanların yaptıklarının tersini yapmaya çalışırlar. Hıristiyanlardan ve Hristiyan adetlerinden ne kadar uzaklaşırlarsa Allah’ın indinde itibarlarının o kadar artacağını ve Muhammet’in dinine o kadar yaklaşmış olacaklarını düşünürler. İşte bundan dolayı mintanları yakasız, şalvarları bol, kaputlarının kolları kıvrım kıvrım, kaftanları dar ve uzundur.”

Diğer seyyahlarda Osmanlı kadınlarıyla ilgili olarak şunları söylerler: Canaye: “Kadınların sokakta baştan aşağı siyaha boyanmış deve tüyü bir kumaşa bürünürler. Sokak giysileri incelikten uzaktır. Ev giysileri ise ipekten, altın

¹⁰ D’ohsson, M de M., *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, (Çev.Zerhan Yüksel), (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973) 101-102.

¹¹ D’ohsson, M. de M., *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, (Çev.Zerhan Yüksel), (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973) 99.

¹² Dulum, Sibel, *Osmanlı Devletinde Kadının Statüsü Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2006) 15-16.

işlemelidir. Çorap giymezler. Giysilerin yakaları açıktır. Olduklarından farklı görünmek için değil örtünmek için giyinirler” der.

Bassano de Zara, Türklerin giysileriyle yakından ilgilenir ve hatta 1545’te “*I Customi et i modi particolari de la vita de Turchi- Türklerin Yaşamına Özgü Giysiler ve Özellikler*” adlı kitabı yazar. Bu kitapta kadın giysilerini şöyle anlatır: “Kadınlar boyunlarının ve başlarının çevresinde bir tür yünlü havlu kumaştan yapılmış bir başörtü taşıyor, böylece kimseler göz ve ağızdan başka yüzlerinin bir yerini göremiyorlardı. Avuç içi büyüklüğünde ipek bir atkı da hiç kimsenin kendilerini görmesini engellerken onlar dışarısını görebiliyorlardı. Atkı üç iğneyle uygun yerlerinden başlığa tutturuluyordu. Böylece yolda tanıdık bir kadına rastladıklarında, atkıyı kaldırıp konuşmaları yanaklarını öpmeleri mümkün oluyordu.”¹³

Ogier Ghiselin de Busbecg, 1556’daki ziyareti sırasında izlenimlerini “Türkiye’de Böyle Gördüm” adlı kitabında yansıtır. Sıkı sıkıya giyinen kadınları hayalete benzetir. Kitabında Türk kadınlarından şu şekilde bahseder: “Karılarının iffeti Türkler için o kadar önemlidir ki hiçbir başka millette ona bu derece önem verildiğini görmezsiniz karılarının iffetini korumak için, güneş ışığının bile erişemeyeceği şekilde onları eve kapatırlar. Mecbur kalıpta bizzat sokağa çıktıkları zaman onları o örtülü ve kapalı halleri ile bir hayalet zannetmek mümkündür. İnsanlara keten veya ipek peçeler arkasından bakarlar; fakat kendi ciltlerinin en ufak bir kısmı dahi bir erkek tarafından görülemez”¹⁴

Postel ise Osmanlı kadınına şöyle anlatır: Plisesiz, düz, yere kadar uzanan elbiseler giyilir. Bedenlerine oturan bu elbiseleri nedeniyle kadınların biçimi ve göğüsleri de belli olur. Orta ve üst sınıftan kadınların giysileri brokordan ve satenden, ipektendir. Kadınlar dışarı çıktıklarında vücutlarını beyaz bir örtüyle örterler. Arkadaşları bile onları bu beyaz çarşafların içinde tanımaz. Çamaşır olarak pantolon biçiminde külot, renkli pamuklu yada tafta iç gömleği giyerler.”

Dernschwam, ise kadınların çok zarif ve şık, yakasız ve düğmesiz ceketler giydiklerini söyler. Bu ceketler ipekten yada kadifeden olur. Altlarında genellikle torba biçiminde bol, genellikle taftana biçiminde pantolon giyerler.

¹³ Evren Burçak - Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezginler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. Yayınları, 1996) 58.

¹⁴ Seyyahların karşılaştıkları olaylar karşısında çeşitli sebeplerden dolayı tarafsız olarak yaklaşamadıkları bilinmektedir ve Ghiser’in verdiği bu bilgilerde tarafsız olduğunu düşünmemekteyiz.

Schweigger'e göre; kadınlar bol şalvar giyerler, bundan saydam ipekten veya başka tür iyi cins kumaştan olur. Bunun üstüne iyi cins kırmızı, sarı yada mavi bolbir elbise giyerler. Bol elbisenin üstünde vücuda oturan dizlere kadar inen işli ve ipekten manto olur. Kısa manto üzerine bir damasko uzun manto giyerler.¹⁵

Lady Montegu, bir gün Osmanlı kadını kılığına bürünür ve o kıyafetleri söyle anlatır:“Evvla bacaklarımı örterek topuklarıma kadar inen gayet ince pembe renkli kenarı gümüş işlemeli çok geniş bir şalvarım var. Terliklerimde altın işlemeli ve beyaz keçi derisinden yapılmış. Şalvarımın üzerine kısa ve geniş kollu, beyaz ipekten mamul ve her tarafı işlenmiş tül gibi bir gömlek giyiyorum ve yakasını elmaslı bir düğme ile kapatıyorum. Entarime gelince; çiçek nakışlı ve Şam kumaşı deseninde olup altın sırma ile işlenmiştir. Düğmeleri ve etrafı elmas e incilerle süslüdür. Bunların üstüne giydiğim kaftan da şalvarımın kumaşıyla aynıdır ve topuklarıma kadar uzundur. Kaftanlarımın kolları uzun olduğu kadar dardır. Hepsinin üzerine taktığım kemerimde dört parmak eninde ve serape elmas ve diğer kıymetli taşlarla süslüdür. Kürküm yeşil renkli ve sıram işlemelidir. Başıma koyduğum kalpağın kışlığı inci ve elmaslarla işlenmiş nefis kadifedendir.”¹⁶

İngiliz Dorina L.Neave, arkadaşları tarafından götürüldüğü bir düğünde gelinin kıyafetini ve takılarını söyle anlatmaktadır: “Gelinin uzun kuyruklu, güzel saten gelinliği narin omuzlarından çekiştirile çekiştirile kayıp gideceğe benziyordu. Ama sonunda sağlam bir halde salona varabildi. Ve koltuk merasimi başladı. Bu merasim sırasında altın yaldızlı bir koltuğa oturdu. Hizmetkâr kızlar altın renkli saçlarını son kez düzelttikten sonra başına elmas bir taç taktılar, tül örtüsünü düzelttiler ve bu batı görünümüne şark havası katan gümüş telleri sallandırıp yerlere kadar parlak bir çağlayan meydana getirdiler. Elmas ve diğer değerli taşlarla süslü kolyeler baştan aşağı örtülmüştü.”¹⁷

D'ohhson eserinde gayrimüslim kadınlarla ilgili bilgide verir: “Ülkede Hristiyan kadınlar, bilhassa Rumlar özel hayatlarında hemen hemen Avrupalılar gibi serbest olmakla beraber, bazen Türk modasına uyar ve aynen kırmızı, beyaz renkleri kullanırlar. Ama bunun dışında ecnebi kadınların hal ve tavırlarını kopya ederler.

¹⁵Evren Burçak - Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezcinler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. Yayınları,1996) 58-60

¹⁶Evren Burçak - Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezcinler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. Yayınları, 1996) 60-61

¹⁷Sevinç, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, (İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2007) 65-69.

Ancak halk içinde kılıkları Müslüman kadınlarınkinin aynıdır. Eski Yunan ve Romalılar da olduğu gibi sadece yüze örtülen tülü taşımakla kalmaz, aynı zamanda koyu renkli feraceler ve siyah ayakkabılarda giyerler. Umumiyetle, imparatorlukta yaşayan kadınlar, hangi milletten olursa olsun gerek davranış gerekse giyim bakımından sokakta azami derecede uygun hareket etmeye mecburdur. Daima örtülü olmalarına rağmen sokakta yüksek başlıklarını giyerler; bazılarının giyiminde dikkatli bir göz şaşalı bir zarafet sezer. Polis bu hususta çok ciddidir. Arada bir yasakları tazeler bu yasaklar şehrin mahallerinde münadiler tarafından ilan edilir. Bu yasakları bozmaya cesaret eden kadınlar alenen hakarete uğrar. İstanbul, sokaklarında sık sık zaptiye memurlarının kadınlara sert ikazda bulunduğu hatta gerekenden uzun yahut geniş yakaları yırttığı görülür. Bu derece sıkı bir disiplin şüphesiz Avrupalıları şaşırtır. Ancak hükümetin müspet örf ve aneleri yaşatmak için devamlı olarak halka nezaret ettiği bir ülkede ve buna alışkın insanlar arasında olunca işin bir fevkaladeliği kalmıyor.

İmparatorluğun muhtelif eyaletlerine yerleşmiş olan Avrupalılar rahattır. Bilhassa buldukları mahalleden çıkmadıkları taktirde. Bunların giyimleri de çeşitli kılıkların bir karışımı olarak dikkati çeker ve göz hoş görünür. Bazıları ferace giyer buna mukabil yüzlerini örtmez ve başlarına Hint şalı sararlar. İzmir ve Selanik'te, Müslümanların az uğradığı Avrupa mahallelerinde oturan kadınlar sadece kenarı dört parmak enliğinde sırma yahut sim işlemeli muslin tül örterler; ancak Müslüman mahallelerine gitmeleri gerektiği zaman hakim millet olan Türkler gibi giyinmeye mecburdular. Ecnebi oldukları halde Müslüman kadınlar gibi giyinmelerine kimse bir şey demez. Yeşil hariç olmak üzere aynı biçim ve renkte elbise kullanabilirler.”¹⁸

Hans Dernschwan: “Üst kısmındaki elbiseler erkeklerinki gibi yakasız, düğmesiz ve zariftir. Bu giysi herkesin mali durumuna göre alelade bir kumaştan veya kadifeden yapılmıştır” der.¹⁹“Cemiyette sınıf karakterine göre kıyafet bakımından farklılık olmadığı söyleniyorsa da sınıfların başka neviden kaide ve kıymetlerle tayin edilmiş bulunan sınırları; fonksiyon bakımından aynı olan kıyafet

¹⁸ D'ohsson, M. de M., XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler, (Çev.Zerhan Yüksel), (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973) 103-105.

¹⁹ Sevinç, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, (İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2007) 65-66.

şekillerinden kumaşları itibariyle olduğu gibi biçimleri, zenginlikleri, süs ve mücevherleri itibariyle de ayrılıklar ve hususiyetler meydana getirmektedir.”²⁰

Kadınlar maddi durumlarına ve zevklerine bağlı olarak çeşitli kürkleri kullanırlardı. En çok kullandıkları: ermin, sincap, petit gris denilen sincap çeşidi ve samurdur. Tıpkı erkeklerin kürklü paltoları gibi kadınların bütün kışlık elbiseleri de kürklüdür ve ön taraftan çift bordürlüdür. Aynı şekilde bu kışlık elbiselerin eteği ve ceplerinin çevresi de kürklüdür. Samur seçkin kürklerin en pahalısıdır. Kışın soğuk günlerinde bütün ileri gelenler ve varlıklı kimseler çift kürk giyer; hatta aynı anda üç tane kürk giyenlerde vardır. Bazıları bunu gösteriş olsun diye bazıları da sağlık bakımından yaparlardı. Bu ülkede evlerin yapısı hafiftir, bütün evlerin pek çok penceresi vardır. Halk soba ve ocak kullanmayı bilmezler. Hatta birçokları evlerinde hiç ateşsiz çalışırlar. Bu durumda kürk, bir lüks maddesi olduğu kadar bir ihtiyaç maddesi de olmaktadır.²¹

Thevenot, Türk kadınlarının başlıkları ile ilgili şunları kaydeder: “Başı örtmek için evde kırmızı çuhadan yapılmış bir başlık vardır tıpkı bizim gece başlıkları gibidir fakat oldukça uzundur onun üzerine tam ortasına incileri çepeçevre dikerler. Bu başlığı kulakları örtecek şekilde giyerler. Onun alt kısmında altın ve ipek çiçekler işlenmiş ince bezden yapılmış güzel bir mendille bağlarlar. Bu onlara güzel bir görünüş verir.”²² D’ohsson, “Orta halli kadınların başlıkları fazla yüksek olmaz, alınları da daha açıktır; cariyeler de aynı tuvaleti yapar. Umumiyetle kadınlar da erkekler gibi başlıklarının altına kırmızı çuhadan yapılmış bir takke giyerler. Bazılarının ki de beyaz çuhadandır.”²³

“Orta derecede hali vakti olan kadınlar boyunlarına göbeklerine kadar inen altın zincir asarlar. Bu zincirlere küçük altın paralar asılır ki, bunların sayısı atmış ile seksen arasında olur. Yahut da muhtelif boy ve şekillerde madalyonlar asarlardı. Bu madalyonlarda bazısının üstünde ayetler yazılıdır ki bunlara “ayetli altın” denilir, bu

²⁰Taşçıoğlu, Mukaddere, *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, (Ankara: Akın Yayınları, 1958) 16.

²¹ Sevinç, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, (İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2007) 92.

²²Sevinç, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, (İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2007) 67-68.

²³D’ohsson, M. de M., *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, (Çev.Zerhan Yüksel), (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973) 100.

hususiyet altının ters yüzünde belirtilir. Diğer madalyonlar umumiyetle armut biçimindedir ve bu yüzden “armudi” diye anılırlar. Onlarda da *Maşallah* yazılıdır.

Ayrıca seçkin kadınların, uzun bir tespih taşıması da adettendir. Bu tespihlerin taneleri çok büyük bir ustalıkla işlenmiş akik, kantaşı, akamber yahut mercandan olur. Hatta taneleri arasına çok değerli inciler serpiştirilmiş olanlar yahut altın tellerle yapılmış meşe palamudu biçimi süsler bulunur. Erkekler olsun kadınlar olsun bunu bir oyalanma vesilesi olarak kullanırlar.

Avrupalı kadınların yelpazeleri gibi Müslüman kadınlar da yelpaze kullanırlar ama, sadece yazın ve o da evlerinde olmak şartıyla nadiren de dışarıda kullanırlar. Türk yelpazeleri yuvarlak biçimlidir. Umumiyetle tavus tüyünden yahut parşömen dediğimiz deriden yapılır; altın çiçeklerle süslüdür. Tutulacak yeride abanoz veya fildişi olur.”²⁴

2.3.Osmanlı Toplumunda Kadının Yeri ve Konumu

Osmanlı evlerinde avlu ve bahçe büyük öneme sahipti. Avlu ve bahçe günlük ailenin günlük işlerinin rahat yapılmasını sağlamak üzere dış dünyadan ayrılmış olarak yüksek ve kalın duvarlarla çevrilmiştir. Osmanlı evlerinde “hayat” adı verilen yine dış dünyayı tümüyle avluda düşünen bir mekan bulunur. İki katlı evlerin ilk giriş katları bahçe duvarının devamı olup penceresiz yapılmıştır. Kalın bahçe duvarlarıyla çevrili olan evlerin alt katında samanlık, ahır, odunluk, kiler, ambar, aşhane, mutfak, kış odası ve yaz odası bulunur, evler cumbalıdır. Osmanlı evi, haremlik ve selamlıktan meydana gelir. Evin iç bölümlerinde ocak, yüklük ve gömme dolaplar bulunur.

Osmanlı ev mimarisi savunduğu aile değerleriyle uyumu bir yapı ortaya koymuştur. Aileye oluşturduğu kapalı ortamlarla ataerkil aile kavramına doğallıkla uyum sağlanmaktadır.²⁵Eski Türk Osmanlı ailesi bünye itibariyle patriarkal aile şekli vasıflarını gösteriyordu. Disiplin babanın elindeydi. Evlenen erkek evlatlar, bir kısım yakın akrabalar, evlenmemiş kızlar, gerek boş kâğıdını alan gerekse herhangi bir sebeple dul kalan kadınlar aile reisinin otoritesi altında bulunmaktaydı. Ancak evin

²⁴D’ohsson, M. de M.,*XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, (Çev.Zerhan Yüksel), (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973) 97-98.

²⁵ Doğan, İsmail, *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009) 76-79.

idaresinde kadının önemli bir rolü vardı. Patriarkal aile şekli daima geniş bir ölçüde uygulanmamakla beraber; umumiyetle gelinlerin kaynanalarıyla bir arada oturma adet olmuştur. Bir evde bulunana kadınlar arasında hürmet itibariyle bir sıralama görülmekte, bu suretle hâkimiyet en yaşlı olan kadına ait bulunmaktadır.²⁶

Osmanlı kent kadınının yaygın görüntüsü ev kadını statüsünde ve mutlaka ilköğretimi alarak ailenin yaşatılma ve sürdürülmesinde en etkili rol sahibi olduğu söylenebilir. Kadın, çocuk bakımı ve terbiyesinde çok bireyli geniş Osmanlı ailesinin en etkin kişisidir.²⁷ Ayrıca kadın ve erkek arasında iş bölümü bulunmaktadır. Ailenin geçimini temin etmek erkeğe, ev ekonomisi kadına aitti. Erkek, yalnız kadının isteyeceği malzemeyi temin etmeyi düşünür gerisine karışmazdı. Ayrıca Osmanlı ailesinde erkek örf ve adetleri muhafaza eder kadında yeni nesillere geçmesini ve devamını sağlardı.²⁸ Osmanlı toplumu kadına ve erkeğe iki ayrı dünya sunmuştur. Erkeğin dünyası kamusal alan kadının ki ise özel ve mahrem olan evidir. Din ve gelenekler tarafından belirlenen bu yapılanmada kadın ve erkeğin rolleri kesin olarak birbirinden ayrılmış dışarıya ait roller erkeğe bırakılırken, eve ait roller kadına bırakılmıştır. Kocanın evin ekmeğini kazanma rolüne karşılık kadının ki ailenin ev işleri, çocukların bakımı, terbiyesi eğitimidir.²⁹ Kadının ev hayatındaki meşgalesinin büyük bir kısmını ev işleri yapmak veya yapılmasına nezaret etmek, elişleri işlemek, çocuk yetiştirmek teşkil ediyordu. Sokağa umumiyetle komşuya, hamama, eğlence yerlerine gitmek için çıkılırdı.³⁰

Osmanlı kadınının evinin dışına pek seyrek olarak çıktığı söylenebilir. Osmanlı toplumunda kadınların sokaktaki yaşamlarına bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Fetihden, II. Abdülhamit'e kadar süren yasak gereği kadınlar erkeklerle birlikte kayığa binemezlerdi. Bunun amacı kayıklarda flört edilmesini yasaklamaktı. 1580 tarihli fermanla genç kadınların, erkeklerle birlikte kayık gezintisi yasaklanmıştır.

16.yüzyılda uygulamaya konan bir yasak nedeniyle de kadınlar kimi dükkânlarda oturamazlardı. Bu dönemde Eyüp'te bir dizi kaymakçı dükkânı

²⁶ Taşçıoğlu, Mukaddere, *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, (Ankara: Akın Yayınları, 1958) 9.

²⁷ Doğan, İsmail, *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009) 82.

²⁸ Özbilgin, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniye*, (İstanbul: İz Yayınları, 2007)450-451.

²⁹ Kabaklı Çimen, Latife, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008) 287.

³⁰ Taşçıoğlu, Mukaddere, *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, (Ankara: Akın Yayınları, 1958) 10.

bulunmaktaydı. Kimi kadınlar Eyüp’e ziyaret bahanesiyle kaymakçı dükkânına gidip sevgilileriyle buluşuyordu. Bu durum Eyüp Kadısı tarafından yetkililere şikâyet edilince, 1573 Kadı Efendi’ye hitaben bir ferman yayımlandı: “Kaymakçı dükkânlarına bazı kadınlar kaymak yemek bahanesiyle girip oturup erkeklerle konuşmaktadır. Bundan böyle kadınlar kaymakçı dükkânlarına gitmeyecektir. Gelen kadınlar dükkân sahibi tarafından içeriye alınmayacaktır. Bu yasağı dinlemeyen dükkân sahipleri şiddetle cezalandırılacaktır.

D’ohsson’ a göre; kadın eğer hamama gitmek, anne babasını ziyaret etmek, alışveriş yapmak ve hatta yalnızca gezinmek isterse sokağa çıkabiliyordu. Ancak sokağa çıktığında kesinlikle yalnız olamaz. Evin diğer hanımları, cariyeler ona eşlik eder. Sadece yaşı çok ilerlemiş olanlar tek başlarına çıkabiliyorlardı demektedir.³¹

Camilerde kadınlara özel yerler ayrılırdı. Dornchway, kadınların genellikle camiye gitmediklerini evlerinde ibadet ettiklerini söyler. Ancak kimi yaşlı kadınlar camiye giderler, ancak bunların da erkeklerle birlikte oturmalarına izin verilmez. İspanyol Pedro ise Müslüman kadınların camiye pek gitmediğini yalnızca kızların yada kocası en az altı ay önce ölmüş dul kadınların camiye girebildiğini yazar.³² Ayrıca bu kadınların bütün işlerini görebilecekleri esirleri, hizmetçileri ve nedimleri vardır. Kocasının hoşuna gitmek, onu haremden mümkün olduğu kadar uzun zaman tutmak, çocuk doğurmak ve bakmak, kendi süsü, güzelliği ve birazda ev işleri ile uğraşmak, Kuran’ın emrettiği zamanlarda dua etmek, evine gelen misafirleri ağırlamak kadının belli başlı meşgalelerini teşkil eder. Nadiren okuma bilirler, yazma bilenler ise çok daha azdır. Evlenmeden önce dikiş dikmesini, iş işlemlerini, şekerlemeler şerbetler hazırlamasını, tatlılar pişirmesini öğrenirler.³³

La Baronne Durand de Fontmagne Türk kadınının köle olmadığını, kanunlar karşısında özgür olduğunu şu şekilde ifade eder: “ Türk kadını tamamiyle özgürdür. Bu gerçek rahatlıkla müşahede edilebilir. Türk kadının köle olduğunu söyleyenler kendilerini gülünç duruma düşürüyorlar.”

³¹Evren Burçak - Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezcinler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. Yayınları, 1996) 27-28

³²Evren Burçak - Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezcinler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. Yayınları, 1996) 55

³³Evren Burçak - Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezcinler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. Yayınları, 1996) 20.

Miss Julia Pardoe ise Osmanlı kadının konumu hakkında şu bilgileri verir: “Hepimizin inanmaya yatkın olduğu üzere özgürlük mutluluksa Türk kadınları en mutlu kadınlardır çünkü tüm imparatorlukta en özgür insanlar onlardır. Doğu'nun kadınlarına acımak Avrupa'da moda halindedir ama bu kadar yanlış bir duygu gösterisi olsa olsa onlara acıyanların kendi cehaletlerindedir. Daha öncede söylediğim gibi Türk kadınları kendilerini igilendiren herhangi bir konuda ısrar, ikaz ve teşvikte bulunabilirler. Osmanlı erkekleride hanımlarının kullandığı ifadelerden asla gocunmazlar, hatta tam tersine onların hemen yenilip yutulamayabilecek kelimeleri karşısında sessiz kalmak erkeklerin felsefesinin bir parçası haline gelmiştir. Hatta harem sakinlerinin en empatik biçimde en yoğun duygularla söylenmiş nutukları bile erkekten zararsız ve önemsiz *bakalım* ifadesinden başka karşılık almaz.

Ayrıca bir Türk erkeği istediği saatte hanımlarının dairesine girme hakkına sahip olsada, bu ayrıcalığı pek nadiren kullanır. Hatta diyebilirimki hemen hiçbir zaman kullanmaz. Haremde bir oda evin efendisi için düzenlenmiştir. Dairesine geçerken merdiven başında bir başka hanımın terliğini görürse haremine hiçbir bahaneyle habersiz giremez, aksi bir hareket imparatorluğun hiçbir yerinde hiçbir kadın tarafından hoşgörülmez. Birkaç günlük misafir gelmişse, erkek önden bir köle yollayıp kendi gelişini haber vererek misafirin kendi odasına çekilmesi için yeterince zaman kazandırmış olur.”³⁴

2.3.1.Ulaşım da Kadın

Araba, kadınlara mahsus bir ulaşım aracıydı. Hatta Türkler arabayı istihfafla karşılar. Saray adamları ve askerler: “arabanın rehavet sembolü olduğunu; ancak kadınlaşmış milletlerin bundan faydalanacağını ve erkeğin bineceği tek şeyin at olduğunu” söylerler. Bu bakımdan Türkiye’de erkekler ata biner. İmparatorluğun bütün büyükleri arasında sadece ulemanın en başta gelenleri arabayla gidip gelebilir. “Koçi” denilen bu arabalar memlekette yapılı ve yaylı değildir. Bunlar, ayrıca süs ve işçilik bakımından da çok sade arabalardır. Binmeyi kolaylaştıracak basamakları bile yoktur. Bu iş için arabanın arkasında asılı olarak taşınan iki üç basamaklı bir merdiven kullanılır. Koçilere asla iki attan fazla koşulmaz atların koşumu da çok sadedir. Kadınlara mahsus olan koçi arabaları gösterişli değildir. İçleri ise cevizle

³⁴ Sancar, Ashı, *Osmanlı Kadını Efsane ve Gerçek*, (İzmir: Kaynak Yayınları, 2009) 30-32.

kaplı ve kumaşla döşelidir, sırma şerit ve saçaklarla süslüdür. Kadife, Şam kumaşı veya işlemeli saten yastıklarla döşelidir. Hatta bazılarında ayna ve kapı pencerelerinde yıldızlı panjur bulunur.

Kadınlar, hemen hemen hiçbir zaman doğdukları şehirden dışarı çıkmazlar. Nadiren uzun seyahate çıkarlar. Oda hayatlarında bir defa Mekke'ye hacca gitmek içindir. O zaman koçilerden daha başka bir çeşit taşıma vasıtasından faydalanırlar ki, koçiye göre daha rahattır. Bu iki at veya katır tarafından taşınan bir çeşit sedyedir. Bu taşıma vasıtalarının menşei İran'dır. Tahtirevan denilmektedir. Farsça yürüyen koltuk demektir.

Şehir civarında kasaba ve köylerde yaşayan kadınlar ise araba denilen başka bir çeşit taşıma vasıtasına binerler. Bunların yapısı büsbütün basittir. Etrafı ağaç ve korkulukla çevirili olur. Oturacak yere bir halı yahut sadece basit bir örtü serilir. Bunları da manda ve öküzler çeker. Umumiyetle bütün bu arabalar dört, altı, sekiz kişiliktir. Gerektiği zaman yatacak yer vazifesi görecektedir kadar uzundur. Yine hepsinde şark usulü bağdaş kurup oturmaya yarayan bir şilte bulunur.

Gerek İstanbul'da gerek Avrupa Türkiye'sinde bir Müslüman kadının ata bindiği asla görülmez. Ancak Asya bölümünde kadınların ata binmesi çok yaygındır; bilhassa aşığı tabaka arasında. Bazıları ata yan olarak, bazıları erkek gibi biner. Hangi şekilde olursa olsun görünüşleri tuhaftır. Büyük bir örtü vücutlarını kaplar. Sadece gözleri görünür.³⁵

2.3.2.Ebe Olan Kadınlar

Osmanlı Devletinde kadınların sağlık kurumunda etkin olduğunu çeşitli fetvalardan anlamaktayız. Bunlar:

1-Hind zevc-i mutlakı Zeyd'e senden olan hamlımı vaz ederken(doğururken) bana bir kagbile(ebe) isticar eyle diye cebre kadir olur mu? Olmaz

2-Zeyd zevcesi Hindi hamili tatlik edüp bade Hindi buru ahzettikte Zeyd kabile götürmeyib Hind kabile olan Zeynebi çağırıp Zeynep ebelik edüp Hind vaz'ı haml

³⁵D'ohsson, M. de M.,*XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, (Çev.Zerhan Yüksel), (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973) 92-119.

eylese ücreti kabile Hind ve Zeyd'den kangısı üzerine lazime olur? Hindin üzerine lazime olur.³⁶

3-Hind-i kabile Zeyneb'i doğurdurken esna-i veladette biragup gidüp veled meyyitten doğup ve Zeynep dahi fevt olsa versi mücerred senin gitmen ile veled ve Zeynep fevt oldu deyü kabileden diyet almağa kadir olurlar mı? Olmazlar³⁷

Yukarıda fetvalar bize Osmanlı döneminde kadınların ebelik yaptığını göstermesi bakımından önemlidir.

2.3.3.Osmanlı Kadının Eğitimi

Osmanlı devletinin seçkin zümrelerinden sayılan ulema ailelerinin kızlarını cahil bıraktıkları, okutmadıkları, eve kapattıkları sanılmaktadır.Oysaki bu kızlar ortalamanın üstünde eğitim görmekte, babaları ve kocaları tarafından şımartılmaktadırlar.Genelde yükselmek isteyen genç ulema üyeleri, tanınmış hocaların kızları ile evlenir ve aile hayatında kadınlar bu nedenle üstün bir konumda olurlardı.

Veziriazam ve sancakbeyi kızları ümmi olabilirdi ama ilmiyenin kızları için tahsilsizliğin ve okuma yazma bilmemenin istisnai olduğu Türk toplumunda okumuş kadın öncülerin bu sınıftan çıktığı görülmektedir.³⁸Çocuğun aile dışında eğitimi sıbyan mekteplerinde gerçekleştirilirdi. Çocuklar bu okullara 4-6 yaşlarında başlıyor kız ve erkek çocukları birlikte okuyorlardı. Sıbyan mekteplerinde karma eğitim yasaklanmamıştı. Bu okullarda Kur'an, ilmihal, ahlak, hatt-ı imla(el yazısı) öğretilmekteydi. 11-12 yaşlarına kadar devam eden bu eğitimden sonra kızların örgün eğitimi sona eriyordu. Medreseler sadece erkeklerin devam ettiği üst öğrenim kurumu olarak kız çocuklarına kapılarını kapatıyordu. Kızların bundan sonraki eğitimleri aile içinde ve annenin kılavuzluğunda evliliğe hazırlık aşaması olarak devam etmekteydi.³⁹Din ve gelenekler ailenin eğitimini denetim altında tutuyordu. Bir fetva ya da padişahın bir fermanıyla konan yasaklama, aileye yansıyor; giyim, kuşam, ilişkiler, sosyal faaliyetler bu yönde düzenlenirken yeni bir eğitim konusunda kendiliğinden doğuyordu. Fakat yaşamaya, süslenmeye, zenginliğe düşkün aileler

³⁶Kayra, Cahit, *Osmanlı'da Fetvalar ve Günlük Yaşam*, (İstanbul: Boyut Matbaacılık, 2008) 92.

³⁷ Özcan, Tahsin, *Fetvalar Işığında Osmanlı Esnafı*, (İstanbul: Kitapevi Yayınları, 2004) 177.

³⁸Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, (İstanbul: Pan Yayınları, 2004) 45-46.

³⁹Doğan, İsmail, "Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik ve Yenileşme Dönemleri", *Osmanlı*, C.5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 377.

dil, müzik, oyun çalışmalarının yanında müspet ilimler, insan sağlığı konularında hiçbir faaliyetleri yokya da çok azdı.⁴⁰ Ailenin eğitiminde ki bir diğer yoksunluk ise kitap ve kitabi bilgiydi. İslam dininin her ferde yüklediği dini vecibeleri yapmak için gereken bilgileri kah evde kah mahalle mekteplerinde hocalar vasıtasıyla bilgilenmek kafi görülmekte bundan başka kadınların tahsilini sağlayan resmi mevcut bulunmamaktadır. Bunun dışında edebiyat, müzik, resim derslerini alanlara rastlanmaktadır. Hatta muharrir, hattat, şair olan kadınlara rastlanmaktadır.⁴¹

2.3.4.Kadın Şairler

Şiir ilk Osmanlı asırlarından beri kadınların kendilerini ifade ettiği ve tahsilli kadının itibar ettiği bir daldır. Osmanlı toplumunda da bir çok şair kadın yetişmiştir. Bunlar: Zeyneb (?-1474 Amasya). Babası: Kadı Çelebi Mehmed, eşi: Kadı İshak Fehmi, müzik, dil, edebiyat eğitimi almıştır. Arapça, Farsça bilir. Divanı olduğu söylenmektedir.

Mihri (Amasya?-1506 Amasya-İstanbul). Babası: Mehmed Bin Yahya (Şair Belâyî) Evlenmemiştir. Arapça- Farsça bilir. Divan (Moskova 1967) Divanın başında Tazarrunamesi (460 beyitlik mesnevi var). Mezarı: 2.Bayezıd'ın Amasyada yaptırdığı Zevâdiye adı ile bilinen Halvetî tekkesinde, Halvetî Şeyhi olan dedesi Pir İlyas'ın kabri yanındadır.

Ayşe Hubba (Amasya veya istanbul?-1589-90 İstanbul) 3.Murad'ın nedimesidir. Eşi: Şemsî Çelebi (2.Selim'in hocası), Arapça bilir. Damadı Şair Vusûlî'dir. Eserleri: Cemşid ü Hurşid (üçbin beyiti aşan bir mesnevi) Mezarı: Eyüp'tedir.

Tûtî Kadın (16.yüzyıl) Kanûnî Sultan Süleymanın nedimelerindendir. Eşi: Şair Bâkî

Nisâyî (16.yüzyıl) Şehzade Mustafa için yazdığı mersiyeleri vardır.(Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi 244 numaralı mecmuada) Afife Kadın (17.yüzyıl) Sarayın önde gelen hanımlarından IV.Mehmed'in yakın dostu, müşâareleri vardır.⁴²

⁴⁰Sakaoğlu, Necdet, "Medeniyet Değişmeleri Çevrevesinde Türklerde Ailede Eğitim," *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C.1,(Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Yayınları, 1992)366.

⁴¹Taşcıoğlu, Mukaddere, *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, (Ankara: Akın Yayınları, 1958) 10.

⁴² İspirli, Serhan Alkan, *Osmanlı Kadınının Şiiri*, (Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 2007) 449.

3.HUKUKİ İŞLEMLERDE OSMANLI KADINI

Osmanlı hukuku İslam hukukundan müteşekkildir. Hukuk ise kadınlara çeşitli haklar vermiştir. Bazı kocalar eşlerinin nafaka temini dışında onları haksız yere dövmek hakaret etmek ve eve hapsetmek gibi nahoş tutum ve davranışlarda bulunmuşlardır. Böyle durumlarda mahkemenin kadınlara arka çıktığı, hanımlarının haklarına riayet etmelerine dair kocalarına uyarıda bulunduğu görülmektedir.

Kocalarından kötü muamele gördüğünü delillendiremeyen kadınlarda ciddiye alınmış; kendilerine mahkemece gerekli destek verilmiştir. Boşama hakkını ilke olarak erkeklere bırakan İslam hukuku dövülen kadınlara da ilke olarak kocasını boşayabilme hakkını vermiştir. Dayak yediği için kocasının evini terk eden ve kocalarına itaat etmeyen kadınlara, kocaları: seni bir daha darp eder isem, sen benden boş ol” diyerek tekrar itaatlerini temin etmekle birlikte aynı fiili tekrar ettiğinde mağdur kadınlar olayı mahkemeye bildirerek boşanma haklarını rahatlıkla kullanmışlardır. Ve böylece çekilmez hale gelen koca baskısından kurtulabilmişlerdir.⁴³

3.1.Nişanlanma

Nişanlanma İslam hukukunda bir evlenme vaadinden ibarettir. Nişanlanma evlenme kastıyla yapıldığında taraflar arasında evlenme engelini bulunmaması gerekir. Nişanlılık taraflardan birinin istediği üzerine sona erer. Bu yönüyle nişanlılık taraflara evlenme mecburiyeti yüklemeyiz. Nişanın bozulması durumunda verilen hediyelerin ve mehire mahsuben verilenlerin ise her halükarda iade ve tazmin edilmesi gerekir.

3.2.EvlilikEvlilik aileyi meşru temellere oturtan toplumsal bir olgudur. Kuruluş ve sonraki dönemlerde evlilik eski Türklerden intikal eden bir anlam taşır. Eski

⁴³Kurt, Abrurrahman, 1999, “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu”,*Osmanlı*, C.5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 446.

Türkler,izdivaca “evlenmek”, “ev-bark” sahibi olmak derlerdi. Bark, Orhun anıtlarında “mabet” anlamına gelmektedir. Evde kutsal bir mabet kabul edildiğinden bark adını alır. Bu anlamda evlilik Eski Türklerde kişilerin kutsal bir güvenceye kavuşmasıdır.⁴⁴

Osmanlı toplumunda önemli bir engel bulunmadığı takdirde bir kadın ile bir erkeğin evlenmesi dini bir görevdir. Bu şekilde meydana getirilen ailede kutsal olarak kabul edilmektedir. Ailenin meydana gelmesi için nikâh akdi denilen sözleşmenin yapılması gerekmektedir. Ayrıca İslam hukukuna göre nikâh anlaşmasının açık(aleni) olması ve toplumda duyurulması gerekmektedir.

Osmanlıda geçerli olan Hanefi hukukuna göre kadının rızası alınmadan evlilik gerçekleşemezdi. Nikah sırasında kadının babası, kardeşi veya yakınlarından birisi vekil olarak bulunur. Yaşı küçük olanları ise babaları evlendirmektedir. Osmanlı devletinde genel olarak uygulanan evlenme ve nikâh sözleşmeleri şu şekilde yapılmaktadır: Evlenecek kız ve erkek hür iradelerini kullanarak kendileri ve aileleri arasında anlaşıp karar verdikten sonra mahkemeye gelerek şahitler huzurunda nikâh akitleri gerçekleştirilir ve bu nikâh sicillere kaydedilir.⁴⁵ Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bilindiği gibi evlenme nikâh adı verilen akitle gerçekleşir. İslam hukukunda nikâh taraflar ve şahitlerin iştiraki ile yapılan medeni bir akittir. Bu akdin, geçerli olabilmesi için resmi bir memurun veya din görevlisinin huzurunda yapılması şart değildir. Bununla beraber nikâhın önemi ve sonuçlarının toplum hayatında oynadığı etkili rol sebebiyle oldukça erken devirlerden itibaren nikâh gelişigüzel şekilde yapılmamış onun hukuki yönünü bilen ve önüne getirilen evlilik akidinde bunun gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol eden bir meslek adamının önünde yapılmasına dikkat edilmiştir. Bu kişi bazen bir hâkim veya naibi bazen sadece bu işlere bakan bir çeşit noter bazen de hâkim kontrolünde bir din görevlisi olmuştur. Mahkemede kadı önünde kıyılmayan nikâhlar genellikle bir din adamı, çoğunlukla mahallenin ve köyün imamı tarafından kıyılmaktaydı. Bununla beraber imamlar veya diğer görevliler her istediğinde hemen nikâh kıyamazlardı. Taraflar

⁴⁴Doğan, İsmail, *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009) 53.

⁴⁵Kabaklı Çimen, Latife, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, (İstanbul:IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008) 239-240.

buldukları yerin mahkemesinden nikâh için gerekli izni alıp o din adamına hitaben bir izin kâğıdı getirdikleri zaman bu vazife icra edilirdi.⁴⁶

Evlilikte erkek mehir vermek zorundayken; kadında çeyiz hazırlamak zorundaydı. Osmanlı kadını kız evladı doğar doğmaz hemen çeyiz hazırlıklarına başlardı. Bir kızın çeyizi ne kadar çok olursa o kadar şereflenirdi. Gelinlik kızı olan evlerde bu çabayı büyük anneler, teyzeler, halalar hatta yaşı gelince kızın kendisi de katılırdı. Yıllar boyu süren bu çalışmalarda 30-40 kat iç çamaşırı, gergefde işlenmiş makrameler, sofrta takımları, yatak örtüleri, yastık kılıfları gibi çeşitli ev eşyalarının yanında, kenarları altın ve gümüş sırma işlenmiş entariler dikilir, ince keten, ipek, ipek atlas ve kadife kumaştan çeşitli kıyafetler dikilirdi.⁴⁷

Nikâh kıyılınca sıra kız eşyasının(çeyizinin) kız evinden oğlan evine nakline gelirdi. Çeyizi kız evinden, erkek evine evliliğin duyulmasını sağlayan gösterişli, şenlikli bir çeyiz alayı ile götürülürdü. Alayda gelin de bulunuyorsa “gelin alayı”, “düğün alayı” diye tabir edilirdi. Çeyiz erkek evine gösterişli develerle taşınırdı. Kız evinde develerin boynuna toprakla kumaş asılır ve deveciye de sırma işlemeli mendil veya oymalı yazma verilirdi.⁴⁸

Evlenmenin manileri:

İslam hukukunda evlenme manileri: kan hısımlığı, sihri hısımlık, süt emmeden doğan hısımlık, bir kadının başkasıyla evli olması, din farkı, üç talakla boşanmış olmaktır.

1-Kan Hısımlık: Kan hısımlığı, ebedi haramlık sebebidir. Nisa süresinde kimlerin haram olduğu beyan edilmiştir. Bunlar:

a-Bir erkeğin kendi kızları

b-Anası ve babası ve ana tarafından bütün neneleri

c-Kardeşleri bunların çocukları ve torunları

d- Halaları, teyzeleri, ana babanın halaları teyzeleri haramdır. Ancak; hala ve teyze kızları, dayı ve amca kızları haram değildir.

⁴⁶ Kazıcı, Ziya, *Osmanlı Toplum Yapısı*, (İstanbul: Bilge Yayınları, 2003) 192-193.

⁴⁷ Özbilgin, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*, (İstanbul: İz Yayınları, 2007) 451-452.

⁴⁸ Özbilgin, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*, (İstanbul: İz Yayınları, 2007) 18.

2-Sihri Hısımlık: Evlenen kadın ve erkeğin birbirlerinin kan hısımlarıyla aralarında vücut bulan haramlıktır. Buna göre bir erkek evlendiği kadının anası, üvey kızı ile nikâhlanamaz. Aynı şekilde kişiye oğlunun karısı yani gelini haramdır. Kayınvalidelerin anaları ve neneleri damada, kayınpederin babaları ve dedeleri geline haramdır.

Kişi evli bulunduğu kadını boşayıp iddetini bitirmeden veya evli bulunduğu kadın ölmeden baldızıyla evlenemez. Başka bir ifadeyle kişi aynı anda iki kız kardeşle nikahlı bulunamaz. Bir kadın ile halası veya teyzesi aynı anda bir erkekle nikahlı olmalarının haram olduğu da hadis ile sabittir. Babaların ve dedelerin evlendikleri üvey anneler ve üvey neneler kişiyebediyen haramdır.

3-Süt Hısımlığı: Süt hısımlığı da kan hısımlığı gibi ebedi haramlık sebebidir. Süt hısımlığının vücut bulması için çocuğun anası dışında bir kadının süt emme müddeti içinde emmiş olması gerekmektedir.

Kan hısımlığı sebebiyle haram olan bütün hısımlar süt hısımlığı sebebiyle de haram olur. Süt emen erkek çocuğa; sütanası, süt nenesi, sütkız kardeşleri, süt yeğeni, süt halası, süt teyzesi haram olur. Süt emen kıza da sütbabası, süt dedeleri, süt erkek kardeşleri, süt yeğenleri, süt dayıları ve süt amcaları haramdır. Zira Hz. Peygamber “Kan hısımlığı sebebiyle haram olanlar süt hısımlığı sebebiyle de haram olur.”

Süt hısımlığı sadece emen çocuk ile emziren kadın ve o kadının kan hısımları arasında vücut bulur. Emen çocuğun kan hısımlarıyla emziren kadın arasında süt hısımlığı söz konusu olmaz. Buna göre süt emen çocuğun öz kardeşleri ile süt kardeşleri birbiriyle evlenebilirler. Aynı şekilde süt emen çocuğun babasıyla süt annesi, annesi ve süt babası arasında süt emme sebebiyle haramlık bulunmaz. Aynı kadından süt emen bütün çocuklar kardeş olurlar ve birbirleriyle evlenemezler.

4-Başkasıyla Evli Olma: Bir kadın evli olduğu sürece kocasından başka bütün erkeklere haramdır. Kadın kocasından boşanmış olsa dahi iddetini bitirmediği sürece kocasından başka bütün erkeklere haramdır lakin bu haramlık geçicidir. Yani kadının kocasının ölmesi durumunda yahut boşanması ve iddet süresinin bitmesiyle evlilik manisi bulunmayan bir erkekle evlenebilir.

5-Dört Kadınla Evli Bulunma: Bir erkek dört kadınla evliyken kadınlardan biri ölmediği ve boşandığı kadının iddeti bitmedikçe başka bir kadınla evlenemez.

6-Din Farkı: İslam dininde bir Müslüman erkeğin semavi din (ehl-i kitap) olamayan müşrik kadınlarla evlilik caiz değildir. Kadın ehl-i kitap olursa evlilik yapılabilir.

“Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer sizde onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kafirlere geri döndürmeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal değildir”⁴⁹ mealindeki ayette Müslüman kadınlar gayrimüslim erkeklerle evlenemez hükmü çıkarılmaktadır.

7-Üç Talakta Boşanmış Olma: Koca evli bulunduğu kadını en çok iki defa boşayıp tekrar evlenebilir. Aynı kadını üç defa boşadığı takdirde artık o kadına ricat etmesi veya yeni bir nikah ile evliliğini tekrarlaması haramdır.⁵⁰ Eğer bir erkek kadını üçüncü defa boşarsa ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendine helal olmaz.⁵¹

3.2.1. Tek Eşle Evlilik

İslam, bazı zaruretler sonucu ve şartlara riayet edilmesi kaydıyla birden fazla kadınla evlenmeye müsaade etmiştir. Bununla beraber kaynaklar Osmanlı toplumunda poligaminin (birden fazla eşle evlilik) az olduğunu göstermektedir.⁵²

Ubucını’ye göre: “Türkiye’de çok kadınla evlilik son derece nadirdir. Üst kademedeki yönetici tabaka Avrupalılara benzemek için bunu yapmaktadır. İstanbul’da yüksek rütbeli pek çok devlet memurunun ve onun dışında kalan Müslüman nüfusunun beşte dördünün ancak tek hanımı bulunmaktadır. Taşrada ise bu oran çok daha düşüktür.”

D’ohsson’a göre: “Pek az Müslüman’ın iki karısı vardı. Dörde kadar evlenen zenginlerde çok az rastlanır bütün kadınlara birden bakma güçlüğü, ev huzurunu bozma endişesi, hepsini birbiriyle geçindirmenin zorluğu ve nihayet ana babanın evli

⁴⁹Mümtehine suresi 10. ayet

⁵⁰ Aktan, Hamza, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 402-404.

⁵¹ Bakara suresi 229. ayet

⁵²Kazıcı, Ziya, *Osmanlı Toplum Yapısı*, (İstanbul: Bilge Yayınları, 2003) 201.

erkeklere kız verme konusunda titiz davranmaları şer'an caiz olmasına rağmen çok karılı hayatı önlemiştir.”⁵³

Çok eşle evlilik oranlarının düşüklüğünün nedenlerini şu şekilde açıklayabiliriz:

1-Kuran-ı Kerim, eşler arasında adalet sağlamayacaksa tek kadınla yetinilmesini ve tek eşliliği tavsiye ederken⁵⁴ diğer taraftan İslam'ın, eşlere iyi muamele etmesi geçimini sağlaması konusunda erkeğe yüklediği sorumlulukların birden fazla kadınla evlenmeyi güçleştirdiği söylenebilir.

2-Toplum tarafından çok eşliliği sıcak bakılmaması bunun bir diğer nedenidir.⁵⁵ Diğer taraftan genç kızların evli erkeklerle evlenmeyi düşünmediklerini anlaşılmaktadır. Örneğin: 1631 tarihli 181/4(1) nolu Harput sicilinde Sefer oğlu Hacı Mustafa kızı Fatma'nın, Mevlüt isimli şahısla birkaç senedir nişanlı olduklarını ancak Mevlüt bu süre zarfında başka bir kadınla evlendiği halde Fatma'yı da alacağını söylediğini beyan etmiştir. Fatma ise şahitlerle birlikte kapısına gelen mahkeme görevlisine feryad-ü figan ederek “babam eteğimi çalıya bend etmiştir (bağlanmışır). Ben kendi başıma vekilim. Beni nikâhlamaya kimse vekilim değildir. Mevlüt'e varmazam Dostlardan akrabalardan selamı almışım, kesmişim. Bu husus için Karabaş Mehmet'i kendime vekil eyledim. Ben kime rıza gösterirsem beni onunla nikâh eyleyecek” diye reddederek nikâhı bozmuştur.

3-Osmanlıda yaygın olarak uygulanan geçici evlatlık çok eşliliği engellemiştir diyebiliriz.

3.2.2. Çok Eşle Evlilik

Osmanlı toplumunda XVI. yüzyılda poligaminin pek iltifat görmediği anlaşılmaktadır. Bazı seyyahlarda bu durumu gözlemiştir. XVI. yüzyıl sonunda Türkiye'den geçen Alman Protestan papazı Salomon Schweigger: “Türkler dünyaya, karıları da onlara hükmeder. Türk kadını, kadar gezen eğlenen yoktur. Çok karılılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş dert ve masrafa neden olduğu anlayıp

⁵³Kabaklı Çimen, Latife, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*,(İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008) 263.

⁵⁴Nisa(129) Ne kadar uğraşsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocasını hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.

⁵⁵ Duzen (iki kadın) olan evde düzen olmaz.İki anneli kuzu süttten, iki ayallı(eşli) adam bitten ölür gibi atasözleri bize toplum tarafından hoş görülmediği konusunda bilgi vermektedir.

vazgeçmişlerdir. Boşanma pek görülüyor. Çünkü boşanırken erkek para ve eşya veriyor ve kız çocuk anaya kalıyor” demektedir.⁵⁶

D’ohsson’a göre çokeşli evlilik sanıldığı kadar yaygın değildir. Pek az Müslümanın iki karısı vardır. Dörde kadar evlenen zenginlere de çok az rastlanır. Bunun nedeni: birden çok kadına bakma güçlüğü, ev huzurunu bozma endişesi, hepsini birbiriyle geçindirmenin zorluğu ve son olarak da ailelerin evli erkeklere kız verme konusunda titiz davranmalarındır. Çok defa erkeklere, evlendikleri kadının üstüne kimseyi getirmemeleri şartıyla kız verilir. Yani, çok eşlilik caiz ama hayat şartları pek az kişi dışında uygulamaya izin vermez. Çok eşi olanlar eşlerini bir arada oturmaya ikna edemez.⁵⁷

İslam hukukunda erkeklere tanınan birden fazla kadınla evlenme imkanı Osmanlı devletinde yaygın bir uygulama alanı bulmamıştır. Az miktarda yapılan poligami evliliğın nedenleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-Belirli yaş grubundaki evlenilebilecek kadın sayısının fazla olması. Geleneksel yapı, kadınların bekar yaşamalarını uygun bulmadığından genç dulların hemen evlenmesini öngörüyordu. Özellikle savaşlar sonrasında doğal olarak çoğalan dul kadın dul kadın nüfusu için üç ihtimalli yaşam biçimi söz konusudur. Birincisi: hiçbir erkekle ilişkiye girmeden sürekli bekâr hayatı yaşamak... İkincisi: evli bir erkekle nikâhlanma Üçüncüsü: evlilik dışı ilişkilerde bulunmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2- Erkeğın daha fazla kadına sahip olma isteğı, kadınların genç ve güzel olması, daha çok çocuk sahibi olma isteğı çok eşliliğın sebeplerindendir.

Erkek çocuğa sahip olma isteğinden dolayı poligam evliliğın yönelmelerden söz edilebilir. Sanayi öncesi ekonomilerde iktisadi faaliyetlerin hakim niteliğı emek önemli etkendi. Zirai üretim gibi yoğun emek isteyen faaliyetlerde fazla nüfusa duyulan ihtiyaç açıktır. Bir debbağ ustasının atölyesinde çalıştıracak erkek çocuğı yoksa, dışarıdan emek satın almak durumundaydı. Osmanlı iktisadi hayatında işletmecilerin, kazandıkları cüzi karların emek satın almak suretiyle dışarıya

⁵⁶Ortaylı, İlber, “Anadolu da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları*, (İstanbul: The Journal of Ottoman Studies, 1980) 37.

⁵⁷Evren Burçak - Dilek Girgin Can, *Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezcinler*, (İstanbul: Ray Sigorta A.Ş. Yayınları, 1996)79

akmasını mümkün olduğunca önleme arzularının ön plana çıkacağını tahmin edebiliriz.⁵⁸

Osmanlı toplumunda poligam yaşam, refah artışıyla doğru orantılıyken doğum artışının refah seviyesiyle ters orantılı olduğu görülmektedir.

3- Bazı erkekler kadınlarla ilgili bazı hastalık ve kusurlarda onları boşamak yerine başka evlilikler gerçekleştirerek yine ilk hanımıyla bağlarını devam ettirebilmekteydi.⁵⁹

3.3.Mehir

Evlilikten önce kızın ailesi tarafından alınan başlık İslam öncesine kadar uzanmakta ve Türk sosyal hayatında önemli bir işgal etmektedir. İslam aile hukukunda adına mehir denilen ve erkek tarafından kendisi ile evlenilen kadına yapılması gereken mali bir ödeme vardır. Bu, evlenen kadının hakkıdır. Kadın bu malı istediği gibi kullanır. Bunun karşılığında da herhangi bir çeyiz hazırlama zorunda değildir. Kadın mehir hakkından vazgeçmediği sürece erkek bunu er yada geç ödemek zorundadır.⁶⁰

Mehir, menkuhenin malı olup dilediği gibi tasarruf salahiyeti vardır. Onunla çeyiz yapmaya ne kocası ne de ailesi tarafından zorlanamaz. İslam hukuku mehir konusunu evlenen kız lehine düzenlemiştir. Bu para ve mal üzerinde kız babası, erkek kardeş veya vasi yakın akrabaların tasarrufunu önleyecek hükümler getirmiştir.⁶¹

Mehrin evlilikten önce ödenmesi zorunluluğu yoktur ve geçerli bir evliliğin mehri gerektirdiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde kıyılan bazı nikâhlarda kadın için hem mehir hem de kalın-başlık adıyla bir ödemenin yapıldığı görülmektedir. Mehir hukuki, kalın-başlık da sosyal bir müessese olarak Osmanlı devletinde yan yana varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁶²

⁵⁸ Öztürk, Said, "Osmanlı Toplumunda Çok Evliliğin Yeri", *Osmanlı*, C.5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 408.

⁵⁹ Kurt, Abrurrahman, "Osmanlı Toplumunda Poligami", *Osmanlı*, Cilt:5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 400-403.

⁶⁰ Kazıcı, Ziya, *Osmanlı Toplum Yapısı*, (İstanbul: Bilge Yayınları, 2003) 194.

⁶¹ Ortaylı, İlber, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik ilişkileri Üzerine Bazı Gözlemler," *Osmanlı Araştırmaları* (İstanbul: The Journal of Ottoman Studies, 1980) 35-36.

⁶² Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Hars Yayınları, 2007) 302.

Mehr-i Muaccel: Nikâh anlaşmasından önce veya nikah esnasında şahitler huzurunda damat adayı tarafından gelin adayına verilmesi gereken paradır. Eğer bu para nikah akdi sırasında verilmezse, boşanma ya da ölüm halinde terekeden alınabilir.

Mehr-i Müeccel: Nikâh sırasında miktarının şahitler huzurunda tespit edilmesi gerekmektedir. Şayet belirlenmez ise boşanma veya ölüm halinde emsallerine veya mirasçıların kendi aralarında belirleyecekleri miktar para mehr-i müeccel olarak terekeden düşülerek verilir.⁶³1605 yılında kocasının ölümünden mehr-i müeccelini alabilmek için bir kadın kocasının çiftliğini satışa çıkartmıştır. Evlendiği halde mehrini alamamış bir kadının vefatı halinde annesinden şer'an intikal eden mehrini çocukları almak için mahkemeye başvurabiliyorlardı.⁶⁴

Mehrin İslam Hukukunda düzenleniş tarzı şu şekildedir: İslam hukukunda evlilikte mehrin mutlaka verilmesi gerekir. Mehirin nikah sırasında zikredilmesi lazımdır. Mehir eşin vefatı halinde terekede önceliği olan verilecekler (borçlar) arasındadır. Diğer varisler buna engel olamaz. Kadın kendi rızasıyla mehr-i müeccelden vazgeçebilir. Mehirin miktarı tespit edilemediği zaman kızın emsal ve akranlarına bakılarak mehrin miktarının tespit edilir. Buna *mer-i misl* denilmektedir. Özellikle kadının vefatı halinde ödenecek mihir konusunda şüpheye düşüldüğü vakit başvuru işlemidir.

Kadılar, kadınların mehir haklarına yapılan her türlü müdahaleyi önlemeyi çalışmış, davalarda çoğunlukla mehir alacaklarında kadınların lehine karar verilmiştir. Nikah akitlerinde alınan mehirlerden bazı durumlarda kadının boşanma bedeli olarak vazgeçtiğini görüyoruz. Böyle durumlara özellikle kadının boşanmayı talep ettiği davalarda sık rastlanılmaktadır. Kadın nikâh esnasında aldığı mehir bedelini gerektiğinde kocasına karşı bir güç olarak kullanabiliyordu. Mahkeme kayıtlarında kadınların belirli bir meblağa karşılık eşlerini boşanmaya razı etmek ettikleri bilinmektedir. Hu'l yolu ile boşanma denilen bu boşanma şeklinde kadın kocasından belirli bir bedel karşılığı ayrılabilir. Kadın evlilik süresinde ve evlilik sonrasında mehrini üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahiptir.⁶⁵

⁶³Kabaklı Çimen, Latife, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*,(İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008) 242.

⁶⁴ Karadeniz, Feriha, “*XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadınına Genel Bir Bakış*”,*Osmanlı*, C.5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 452.

⁶⁵Koca Yılmaz, Kadriye, *Osmanlı'da Kadın ve İktisat*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998) 33-34.

3.4.Boşanma ve Nafaka

Boşanma her dinden cemaat içinde nadiren gerçekleşirdi ve pek hoş karşılanmazdı. Osmanlıda şer'an bir evlilik mahkeme kararı kullanmadan her iki tarafın anlaşması ile gerçekleşebilirdi. Koca boşadığı eşinin mehrini ve nafakasını vermek zorundaydı. Sebepsiz kadın boşamak hem dinen uygun değildi hem de toplum tarafından onaylanmayan bir davranıştı.

Boşanma sadece erkeğe verilmiş bir hak olarak bilinmesine karşılık kadınında boşanmayı isteme hakkı vardı. Boşanmayı isteyen kadın mahkemeye başvurarak boşanabilirdi. Kadının boşanmayı isteyebilmesi için geçerli olan sebepler arasında eşinin akıl hastası olması, cinsi yönden normal karşılanmayan istekler ve eşinin kaybolması sayılabilir. Bunlardan başka, kocası onun geçimini sağlayamıyorsa, kötü davranıyorsa, şiddetli geçimsizlik, kocanın eşine zina iftirasında bulunması ve kocanın eşine yaklaşmama yemininin bulunması boşanma isteği için gerekçe kabul edilmekteydi. Kötü olarak nitelendirilen davranışlar arasında başkalarıyla konuşurken hakaret etmesi veya bir süre eşini ihmal etmesi ya da hor görmesi sayılabilirdi.

Eğer kadın geçimsizlik ve ortak hayatı devam ettirmeme gerekçesiyle boşanmayı ister eşi de kabul ederse mehrin kalanı ve ödenecek nafakadan vazgeçerek boşanabilirdi. Buna "hul "veya "muhalaa" denilirdi. Muhalaa; evliliğini devam ettirmek istemeyen kadının kocasına bir miktar para veya mal vererek boşanmasını sağlamasıdır.

Jean Thevenot boşanmaları konusundaki fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir: "Kadınlar kocaları gibi boşanma hakkına sahip değiller eğer kocası ona mecbur olduğu şeyleri; ekmek, pilav, kahve, haftada iki kez hamama gitme parası temin edemiyorsa boşanma hakkına sahiptir. Hatta bunlardan birini sağlayamıyorsa kadın, kadı huzuruna çıkabilir. Çünkü kocasının ihtiyaçlarını karşılayacak durumu yoktur. Kadı evine gelerek şikâyeti haklı bulursa, kadının istediğini kabul eder."⁶⁶

⁶⁶Kabaklı Çimen, Latife, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*,(İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008) 244-246.

Aşağıda ki fetva hükümlerinde gördüğümüz gibi eşler anlaşarakta boşanma hakkına sahiptir:

Hind zevci Zeyd'e "eğer bir yıla değin sıladan gelmez isen iradetim elde olsun mu?" Dedikte Zeyd dahi "olsun" dese badehu Zeyd'i mezbur bir yıla değin gelmediği takdirde Hind kendi kendin üç talakta boşamağa kadire olur mu?

Zeyd ahar yere gider oldukça zevci Hind'e "altı aya dek gelmezsem iradetin elinde olsun" deyip gidip dört yıl geçip gelmeyecek Hind nefsinin boşamak ile Zeyd'den boş olur mu?⁶⁷

Ayrıca yine fetvalardan öğrendiğimize göre erkekler tek taraflı olarak eşlerini boşadığını görmekteyiz:

1-Zeyd şarap hamredersem zevcelerimden Hind ve Zeynep yedi talak boş olsunlar dedikten sonra Zeyd cümrü hamr eylese mezbureler üçer talakla boş olurlar mı? Cevap: olurlar

2-Zeyd Ömer'e zevcen Hind'i boşadın mı deyu sual ettikte boşadım dese Hind boş olur mu? Cevap: Olur⁶⁸

3-Zeyd zevci Hind'e "anam ve kız kardeşim ol" dese şer'an Hind Zeyd'den boş olur mu? Cevap: haram olmak niyeti ile diyecek bain talak boş olur.

4-Zeyd zevci Hind'e "senden gayri alacağım üç talak boş olsun" dese avret tezevvüc ettikçe talak-ı selese vaki olur mu? Cevap: olur⁶⁹

Nafaka, eşin evi terk etmesi, masrafları karşılamaması veya boşanma durumlarında kadının mahkemeye müracaat ederek aldığı paradır. İslam hukukuna göre koca ailenin reisidir. Bu durum onun karısı ve çocuklarının bütün ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu erkeğe yüklemektedir. Erkek uzun zaman evden uzakta olsa, ortadan kaybolursa hatta iflas etse bile bu sorumluluktan kurtulamaz. Bundan başka boşandıktan sonraki üç ay süresince kadının hamile olup olmadığı tespit edilene kadar kadının bütün ihtiyaçları da erkek tarafından karşılanır. Koca nafakayı

⁶⁷ Düzdağ, Mehmet Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul: Enderun Kitapevi Yayınları, 1972)44.

⁶⁸Kayra, Cahit, *Osmanlı'da Fetvalar ve Günlük Yaşam*, (İstanbul: Boyut Matbaacılık, 2008) 55-56.

⁶⁹ Düzdağ, Mehmet Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul: Enderun Kitapevi Yayınları, 1972) 45.

ödemezse kadın onu mahkemeye verir ve kadı erkeğin nafakayı ödemesi kararını verilirdi.⁷⁰

Nafakanın, kadının sosyal konumuna uygun olarak hayat sürmesini sağlayacak ölçüde beslenme, giyim, barınma, ev hizmetleri, tıbbi bakım vb. içermesi gerekmektedir. Ortak yaşam başlar başlamaz kadın bakıma hak kazanmakta, kocasına itaat ettiği sürece de bu hakkı da devam etmektedir.

Meşru ölçüler içerisinde kocasına itaat etmeyip “naşize”(isyankâr) olanlardan nafaka hakkı düşmektedir. Sicillerde kadının “nüşüz” sebebi olarak kocası ile iyi geçiminin olmayışı zikredilmektedir. Kocasını ile iyi geçinemeyen kadın kocasının evini terk ederek kendi evine yada anne-babasının evinde ikamet ettiği için naşize sayılmaktadır. Naşizenin nafaka hakkı düşmekle beraber yanında bulunan küçük çocukların babalarının üzerinde bulunan nafaka hakkı devam etmektedir. Eğer koca, naşize olmayan eşinin zaruri ihtiyaçlarını karşılamıyorsa, kadın hâkime müracaat ederek kocasının gelirine göre nafaka takdir ettirebilir. Eşlerinin ve çocuklarının iâşe ve iskânını temin etmeyerek onların bir yakınının evinde oturmasına sebep olan kocaların üzerine mahkeme “mesken-i şer’i tedarikiyle infak ve iksa edinceye değin” aylık 100 ile 200 kuruş arasında değişen nafaka takdir etmiş, gerektiğinde kocaları adına borçlanabileceklerine dair kendilerine izin vermiştir. Ayrıca kocaları kaybolan kadınlarda mahkemeye gelerek kocaları üzerine kendileri için nafaka takdir ettirmiş ve borçlanmak için izin istemişlerdir.⁷¹

Osmanlı toplumunda mahkeme kayıtlarında kocasından nafaka talebiyle mahkemeye başvuran kadınlara rastlanmaktadır. Boşanmanın olması durumunda geride kalan çocukların bakımı için ödenmesi gereken nafaka bedeli belirlenerek anneye teslim edilir.⁷²

3.5.Zina

İslam hukukuna göre zina suçunun sabit olması durumunda verilecek ceza seksen sopadır ve suçlunun şahitliği ebediyen kabul

⁷⁰Kabaklı Çimen, Latife, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*,(İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008) 243.

⁷¹Kurt, Abrurrahman, “*Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu*,”*Osmanlı*, C.5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 445.

⁷²Koca Yılmaz, Kadriye, *Osmanlı’da Kadın ve İktisat*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998) 35.

edilmez.⁷³ I. Selim'in Kanunname'sinde zina suçunun paraya çevrilmesi olayına rastlanmaktadır: "Eğer bir kimesne zina itse dahi üzerine sabit olsa zina iden evlü olsa gani olsa bin akçaya kadir olsa dört yüz akça cürm alına vasitü'l-hal olsa iki yüz akçe alına fakirü'l-hal olsa yüz akçe alına. Eğer zina iden ergen olup gani olsacürm yüz akçe alına vasitü'l-hal olsa elli akçe alına fakirü'l-hal olsa otuz akçe alına eğer zinayı kız oğlan etse anın cürmi gılman erkek gibidir eğer zinayı avret itse eri cürmin vire gani olsa ve kabul iderse yüz akçe köftehorluk vire vasitü'l-hal olursa elli akçe vire ve eğer kul ve cariye zina itse hür ve hüre cürmin virmeye nısfı alalar."

Bu kanunnameden anlaşıldığı gibi zina cezaları paraya çevrilirken de kişinin zengin, orta halli, fakir ve çok fakir olması cezanın miktarını etkiliyor. Yine ilginç bir nokta ise zinayı kadının yapması durumunda cezayı eşinin ödemek zorunda olmasıdır. Bunun da sebebi Osmanlı toplumunda kadının iffeti konusunun çok önemsenmesi ve kadının namusunun korunmasında kocanın kocasının birinci derecede sorumlu tutulmuş olmasıdır.

Toplumda namus anlayışı içinde yer alan fuhuş olaylarında, bir mahalledeki fuhuştan ilk önce mahallenin imamı, müezzini sonrada mahalle halkı sorumlu tutulmuştur. Mahalle sakinleri kendilerini rahatsız eden namus dışı davranışlarda bulunan kişileri mahalleden çıkartmaya hakları vardır.⁷⁴

XVI. yüzyıl Osmanlı toplumunda da evlilik dışı ilişkiler, nesebi gayri sahih çocuk doğurmak gibi olaylarla tepki ile karşılanıyordu. Ancak bu konuda XVI. Osmanlı toplumunun eski doğu toplumlarının katı ceza uygulamasını terk ettiğini söylemek gerekir. İslam hukukuna göre, zina yaptığı sabit olan kadın, eski İbrani hukukunda geçen bir hükümlerle, taşlanırdı. Buna "recm" deniliyordu. Ancak daha ilk dönemde bu cezanın uygulanmasını imkansız hale getiren hükümler göze çarpmaktadır. Zinanın subutu için dört erkek şahit gerekiyordu. Buna rağmen kadın yemin ve inkar yoluna sapsa kurtulabilirdi. Bu hüküm Osmanlı hukukunda kabul edilmiştir. Kadılar zinanın subut ettiği hükmüne hiç varmamışlardır. Mahalleli uygunsuz ilişki kuran insanların evine baskın yapıp onları teşhir ve alayla mahkemeye getirdiklerinde verilen hüküm "zina isnadı" şeklindedir ve kürek, hapis cezaları verilmiştir.

⁷³ Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Hars Yayınları, 2007) 204.

⁷⁴ Karadeniz, Feriha, "*XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadınına Genel Bir Bakış*", *Osmanlı*, C.5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 454-455.

1680 yılında, İstanbul'da Aksaray'da kocası seferde olan bir kadının, ipekçilikle geçinen bir zimmi gençle zina halinde yakalandığı iddia edildi. Mahkeme kadının recm edilmesine, delikanlının da idamına hükmetti. Rumeli kazaskeri, hükmü istemeyerek tasdik etmiş bu hüküm ve olay ulema arasında nefretle karşılanmıştır. Bir daha da böyle cezaverilmemiştir. Babasız çocuk doğuran ve nikahsız yaşayan kadınlar hoş karşılanmamış şehrin asayiş amirinin gözetimine bırakılmışlardır.⁷⁵

3.6. Mülkiyet ve Miras

Osmanlı kadınlarının miras ve mülkiyet hakları şer'i hukukla garanti altına alınmıştır. Kadının mal ve mülkü mahkemeler tarafından devamlı olarak korunmuştur. Kadının izni olmadan ne kocası ne babası nede diğer akrabaları kadının malını satamaz, kiralayamaz ve kullanamazdı. Bir kadına ait mülkün onun isteği dışında satılması durumunda mülkün kadına ait olduğu ispat edilir edilmez satış iptal edilirdi.⁷⁶

Mülkiyet konusunda mal ayrılığı prensibi kabul edilmekteydi. Kadın prensip itibariyle malını istediği gibi kullanma hakkına sahipti. Tatbikatta ise umumiyetle kadın kocasının vesayeti altındaymış gibi muamele görür ve mallarını bu suretle idare edilirdi.

Kadının hakları arasında miras hakkı da vardır. (koca ölürse çocuğu varsa kadın mirasın sekizde birini, çocuğu yoksa dörtte birini alırdı. Kadın ölürse çocuğu varsa koca mirasın dörtte birini, yoksa yarısını alır. Çocuklar arasında; oğullar mirastan ikişer, kızlar birer hisse alırlar.⁷⁷

3.7. Kadının Vekâlet ve Vesayet Hakkı

Klasik dönem, Osmanlı toplumunda kadınların mahkemeye intikal eden davalarını, mülkiyet ilişkilerini veya borç alacak işlerini bizzat kendileri yapabildikleri gibi vekil tayin ederek yürütbildiklerini görmekteyiz. İslam hukuku

⁷⁵ Ortaylı, İlber, "Anadolu da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler," *Osmanlı Araştırmaları* (İstanbul: The Journal of Ottoman Studies, 1980) 39.

⁷⁶ Kabaklı Çimen, Latife, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008) 248.

⁷⁷ Taşcıoğlu, Mukaddere, *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, (Ankara: Akın Yayınları, 1958) 9.

normlarına göre vekil, kendisini bir işle görevlendiren kişinin haklarını korumakla yükümlüdür.

Kadınlar, bilhassa mahkemeye intikal eden davalarında şahadeti geçerli olan iki şahit huzurunda mahkemece onaylanan vekiller atayarak hukuki haklarının müdafaasını temin etmişlerdir. Vekil, vekaletine atandığı kişi (müvekkil) tarafından belli bir süre ve belli bir görevi yerine getirmek üzere atanabileceği gibi herhangi bir zamana ve şarta bağlı olmaksızın müvekkilinin haklarını korumak ve bütün hukuki işlemlerini gerçekleştirmek üzere de atanabilir. Vekilin hukuki görevi, müvekkili gibi doğrudan tahkiki ile ilgilenmek ve müvekkilin haklarının korunmasını temin etmek amacıyla delillerin çarpıtılmasını engellemektedir.

Kadınlar mahkemeye gelerek haklarını müdafaa etmesine hukuki veya fiili bir engel mevcut olmamasına rağmen genellikle vekil kullanmayı tercih etmeleri dönemin sosyal temayülleriyle izah edilebilir.⁷⁸

Vesayet ise Kuran'da yetim çocukların malları üzerinde koruma ve çocuk ehliyet sahibi olduğunda şahit huzurunda ona mallarını teslim etme görevini içermektedir. Vesayet öncelikle babanın ve dedenin hakkıdır. Bu kişiler çocuk için önceden vasi tayin edebilecekleri gibi vasi tayin etmeden vefatları halinde vesayete ehil kimseler arasında kadı tarafından tayin edilir. Vasiler, vasisi buldukları çocukların sadece mülkleriyle değil aynı zamanda onlara bakıp gözetmekle de görevlidirler. Sicillerde, kadınların vasilik görevlerinde bulduklarını tespit etmektedir. Vasisin yakınlık derecesi kayıtlarda her zaman açık olmamakla birlikte annelerin, büyükannelerin veya akrabalarından başka kadınların vasilik görevini yüklendiklerini ve zamanı gelince çocukların mülklerini mahkeme huzurunda kendilerine teslim ettikleri bilinmektedir. Yetimlerin bakılmasını, malların korunması ve işletilmesini amaçlayan vesayet, gerektiğinde vasi olunan yetimliğin mallarının nasıl tasarruf edildiği veya kimlere borç verildiğini, nerelere harcandığını mahkeme huzurunda açıklamayı gerektirir. Vesayet hakkının kadınlar tarafından da yerine getirilmesi, kadınların kendi iktisadi işlemlerinde olduğu kadar vasisi oldukları yetimlerin iktisadi işlemlerinde de söz sahibi olduklarını göstermektedir.⁷⁹

⁷⁸Koca Yılmaz, Kadriye, *Osmanlı'da Kadın ve İktisat*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998) 18-19.

⁷⁹Koca Yılmaz, Kadriye, *Osmanlı'da Kadın ve İktisat*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998) 26-28.

4.İKTİSADİ HAYATTA KADIN

Kadınlar her zaman ekonomik hayatın içindedirler. Kadınlar ekonomik hakları bakımından erkeklerle eşit haklara sahiptirler. Kazandığı para kendisine aittir ve dilediği gibi kullanabilir. Kadınların gelirleri: evlenirken nikâh akdi sırasında belirlenen mehir, miras payı ve diğer yollardan elde edilenlerden oluşmaktadır. Mal ayrılığı prensibine bağlı olarak kadınlar bu gelirlerini istedikleri gibi çeşitli yatırımlarla değerlendirmişlerdir.⁸⁰Hatta miras ve mehir yoluyla nakite sahip olan kadınların sermayelerini borç vererek iktisadi üretkenliğe katkıda bulunmuşlardır.⁸¹

4.1.Vakıf Kurumunda Kadının Yeri

Vakıf kelimesi Arapça bir kelime olup durdurmak ve alıkoymak manasındadır. Terim olarak ise VIII. Asır ortaların XIX. Asır sonlarına kadar ki ülkelerin içtimai ve iktisadi hayatında ehemmiyetle bir rol oynayan dini içtimai müessesenin adıdır. Hukuki bir terim olarak ise bir mülkü ammenin menfaatine ebedi olarak tahsis etmektir. Başka ifadeyle hukuki bir akit olup bununla bir kimse Allah'a yakın olma gayesiyle (bazende başka gayeyle) menkul ve gayr-ı menkul mülk veya emlakini dini Hayri veya içtimai bir gayeye müebbeden tahsis etmesidir. Vakfi yapana “vakıf”, vakfedilen menkul veya gayr-ı menkule “mevkuf” adı verilir. Vakıf aynı zamanda mevkuf karşılığına da tekabül etmektedir. Vakfın idarecisine, ani vakfın tayin ettiği yöneticiye “mütevelli” mütevelliyi vakfın şartlarına uygun idarede bulunup bulunmadığını denetleyene de” nazır” denilir. Vakfın gelirinin nasıl ve nerde harcanacağını kimlerin bunu kontrol edeceğini ve neyi vakfettiğini belirten ve şahitler huzurunda hazırlanan belgeye“vakfiye” adı verilir. Ayrıca vakfedilen mevkufun tahsis yönüne de “mevkufun leyh” denilir.⁸²

⁸⁰Kabaklı Çimen, Latife, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*,(İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008) 282.

⁸¹Koca Yılmaz, Kadriye, *Osmanlı'da Kadın ve İktisat*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998) 91.

⁸²Tuş, Muhittin, *Osmanlılarda Özel Toprak Mülkiyeti ve Vakıf Münasebeti*, Sosyal Bilimler Dergisi.

Vakıf müessesesi asırlarca İslam devletlerinde büyük önem kazanmış sosyal ve iktisadi hayat üzerinde derin tesirler bırakmış dini hukuki bir müessesedir. Osmanlı devletinin daha kuruluşundan itibaren başlayan ve devletin siyasi, mali kudretinin artmasıyla orantılı olarak gelişen vakıflar iki kısımda ele alınır. Bunlardan birincisi: “aynıyla intifa olunan” yani bizzat kendisinden yararlanan vakıflardır. Bu tür vakıflara “Müessesat-ı Hayriye” adı verilmekteydi. Bu grubun içerisinde camiler, mescitler, medreseler, mektepler... İkinci kısım ise: “aynıyla intifa olunmayan” fakat birincilerin sürekli ve düzenli bir şekilde temin eden bina, arazi, nakit para v.s. gelir kaynaklarının teşkil ettiği vakıflardır ki bunlara Osmanlılarda “Asl-ı Vakf” ismi verilmişti.

Bu tür bina ve kuruluşların devamlı işleyebilmesi için düzenli gelirlere ihtiyaç vardı. Bu sebeple vakıfların umumi masraflarının karşılanabilmesi ve bilhassa çalışanlarının ücretlerinin ödenebilmesi için vakfa kurucusu tarafından taşınır veya taşınmaz mallar vakfedilmiştir. Bunlar arasında araziler, bütünüyle bir cemaat ve aşiretten alınan vergiler, mesken olarak kullanılan binalar, dükkânlar veya iktisadi gaye için yapılmış yapılar ile deri, gemi, nakit para gibi menkuller yer almaktadır. Bunların dışında mülkiyeti devlete ait bulunan miri arazilerin vakıf haline getirilmesi usulünde çok yaygın olduğu görülmektedir. Burada vakfedilen şey arazinin çıplak mülkiyeti değil ya üzerinde çalışanların devlete ödemek zorunda oldukları vergiler veya arazinin tasarruf hakkı olmuştur. Bununla birlikte hem vergilerin hem de tasarruf hakkının birlikte vakfedilmesi mümkündür.⁸³

Vakıfların sunduğu hizmetlere göre de tasnif yapılmaktadır. Hayriye vakıflar, ailevi vakıflar, Avarız vakıfları diye üçe ayrılmaktadır:

a-Hayriye Vakıflar: Herkese her zaman açık olarak hizmet veren vakıflardır. Zengin-fakir veya ihtiyacı olan olmayan diye ayrımı yapılmamaktadır. Hizmet talep eden herkes yararlanabilmektedir.

b-Ailevi Vakıflar: Bu tür vakıflarda vakfedilecek malın bir kısmı veya tamamı hayır veya başka bir amaçla toplum hizmetine değil de vakfın evlat veya torunlarına tahsis edilmektedir. Burada gelirin tamamının veya yarısının aileye tahsis edilmesi göre

⁸³ Hallaçoğlu, Yusuf, *XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı*, (Ankara: TTK., 2007) 155-157.

ailevi veya yarı ailevi diye ayırım yapılmaktadır. Her ikisinin de topluma bütünüyle hizmet amacı ancak vâkıfın neslinin tamamen kesildiği zaman gerçekleşebilir. Elde ettiği mülk araziyi mülk araziye ve İslam miras hukukunun araziye parçalamasına engel olmak için bu vakıflar tercih edilmiştir.

Şahıslar, sahip olduğu mülk arazisini kendi neslinin elinde arazi bütünlüğünü muhafaza ederek ailesinin şeref ve varlığını idame ettirmek, şer'i miras hukukuyla parçalanmasını engellemek, devletin müsaderesinden kurtarmak amacıyla ve evlatlarına daima gelir temin etmek düşüncesiyle ailevi vakıflar kuruyorlardı.

c-Avarız Vakıfları: Bu vakıflarda gaye;her ne şekilde olursa olsun sadece zor durumda olanlara yardım etmektir. Buradaki zor durumun tayinini vakıf yapmaktaydı. Bu yardım yine vakfın tayin ettiği şartlarda sürekli olmadığı gibi yardım edilecek konular ve bölgelerde sınırlıydı. Bu vakıf; vergi ödeme zamanı vergileri ödeme güçlüğü çekenler ile sel, yangın, kıtlık gibi afetlerde zarar görenlerin devlete ödeyeceği vergilerin ödenmesine yardım yapmaktaydılar.⁸⁴

4.1.1.Kadın ve Vakıf İlişkisi

Osmanlı toplumunda da her ne kadar toplumun gereksinim duyduğu bir takım sosyal, kültürel ve dini hizmetler için vakıf kurulmuş ise de bu amaçların dışında daha değişik amaç ve gayelerle vakıf kuranların olduğu görülmektedir. Bunların başında edindikleri mal ve mülkü müsadereden korumak ailenin mal ve mülkünü dolayısıyla birliğini muhafaza etmek, evlatlar arası miras kavgasına yer vermemek, çocukların gayri meşru yerlerde aile servetini harcamalarına mahal bırakmamak, yaptıkları vakıflarla dünyada ve öldükten sonra iyi anılmak amacıyla vakıf kuranlar olduğu gibi; daha başka gayelerle de vakıflar kurulmuştur.

Şer'i miras hukukuna göre erkeğin hissesi iki, kadının ki birdir. Bu Kuran'ın ayetine dayalı kesin bir hükümdür. Fakat yapmış oldukları ailevi vakıflar yoluyla kadın-erkek bütün çocuklarına eşit miras hakkı sağlamıştır. Ferište-zade Müderris Hamza Efendi 1634 tarihinde Manisa'da tesis ettiği vakfının gelir fazlasını, erkek ve kız evlatlarına eşit bir şekilde şart koşturmaktadır. 1616'da Edirne'de bir vakıf tesis eden Abdülbaki Paşa, vakfının gelir fazlasını kendisinin ve kız kardeşinin evlatlarına ister

⁸⁴Tuş, Muhittin, Osmanlılarda Özel Toprak Mülkiyeti ve Vakıf Münasebeti, Sosyal Bilimler Dergisi.

gani ister fakir, kadın erkek eşit olarak tasarruf etmelerini şart kılmıştır. Ayrıca bütün mirasını vakıf yoluyla kız evladına bırakanlara da rastlanmaktadır. Ancak vakıf müessesesinin kadınların aleyhine kullanıldığı da görülmektedir. Bir kısım kimselerin kızlarını mirastan yoksun bırakmak, edindikleri mal ve mülkleri erkek evlatlarına bütün olarak verebilmek için yarı ailevi vakıf tesis etmişler ve vakfiyelere koydukları şartlarla bu emellerini gerçekleştirmişlerdir.⁸⁵

4.1.2. Vakıf Kuran ve Yöneten Kadınlar

Hizmet veren vakıfların kurucuları arasında sık sık kadın isimlerine rastlamak mümkündür. Hayırsever kadınlar sosyal mevkii ve ekonomik durumlarına göre vakıf müesseseleri kurmuşlardır. Saraya mensup hanımlar, valide sultanlar ve padişah kızları hayır müessesesi olarak büyük hizmetler veren vakıflar kurmuşlardır. Saraya ve elit tabakaya mensup hanımların dışında varlıklı ve orta halli ailelerden gelen hayırsever pek çok kadında vakıf yoluyla topluma hizmet etmiş şehrin mütevazı köşelerinde irili ufaklı hayır eserleri meydana getirmişlerdir.

Hacı Nasuh'un kızı, 1508 yılında bir sıbyan mektebi yaptırmıştır. 60.000 akçe ile bostan ve 4 dükkânı okul için vakfetmiştir. Vakfın gelirinin bu okul öğrencinin bütün ihtiyaçlarının karşılanması, öğretmen ve yardımcılarının ücretlerinin ödenmesi için harcanması şart konulmuştur. Hanım Sultanların dışında sarayda görev almış bazı hanımlarında vakıfları bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın dadısı Daya Hatun'un Mahmutpaşa civarında bir camii bulunmaktadır.

Vakıfların kurucuları arasında ister saray mensubu olsun ister halktan olsun kadınların bulunması Osmanlı kadınının mülk ve ekonomik alanda söz sahibi olabildiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Vakfi kuran kişiler vakfın teşkilat yapısını, vakfiye ile düzenler vakfiyede vakfın her türlü hukuki yapısı ve amacı belirtilmiştir. Vakfın yönetim biçimi, kim tarafından nasıl yönetilip kime intikal edeceği yine vakfın kurucusu tarafından vakfiyeye kaydedilmiştir. Genellikle vakıf kurucuları müteveli olarak kendilerini,

⁸⁵Yüksel, Hasan, Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI.-XVII. Yüzyıllar), *Osmanlı*, C.5,(Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 50-51.

kendilerinden sonra da evladını, bazılarıda eşini tayin etmiştir. Evladını seçenler bunun hangi evlat olduğunu kaydetmiştir.

Osmanlı toplumunda kadının yönetici olarak yer aldığı tek meşru hizmet alanı vakıflardır. Kadınlar tarafından kurulan vakıfların yönetimindeyine kadınların yer alan oranı yüksektir. Genellikle vakıf yöneticisi hanımların çoğunluğu vakfın kuruluşu sırasında müteveli olarak tayin edilen hanımlardır. Bu hanımların vefatından sonra vakfın yönetimi çoğunlukla kadının ailesinden bir erkeğe geçmiştir. Bazı hanımlar ise, yönetimin eşleri veya babası tarafından kendisine devredilmesiyle görev almıştır. Bazı vakıf kurucuları dayönetici olarak erkek evlatlarının nesillerinin devam etmemesi durumunda kız evlatlarını tayin etmiştir. Ayrıca kadınlar genellikle tek başlarına mütevellilik yapsa da nadir de olsa birden fazla hanımın ortaklaşa bu görevi üstlendikleri görülmektedir⁸⁶

4.2.Üretim Alanında Kadın

Kadınlar, iktisadi faaliyetlerin büyük bir kısmını elveririnde bulunan dokuma tezgâhları sayesinde üretime katkıda bulunarak gerçekleşmiştir. Toplumsal üretim ve tüketim faaliyetlerinin merkezinde yer alan ailenin bütün bireyleri üretim biriminin elemanıydı. Üretim yeri ev üreticilerde aile bireyleriydi. Dokumacılık ip eğirme boyama gibi tekstil alanında üretim yapan kadınlar bir tüccarla anlaşmalı olarak ürünlerini pazara sunmaktaydılar.

Osmanlı Devleti'nde kırsal kesimdeki kadınlar evin her türlü işlerini görerek, ip eğirerek, hayvan bakarak, tarlada çalışarak ve evinde ürettiklerini pazarda satarak daima hayatın içinde olmuşlardır. Zira kırsal kesimde üretim yapan kadının, iş gücü olarak kabul edilmesi onun özgürlüğüne katkıda bulunmuş şehir ve kasaba kadınlarından farklı olarak etkin bir şekilde iktisadi hayatta yerini almıştır diyebiliriz. Anadolu kadını için asıl olan evin ve ailenin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Dolayısıyla yine bu amaca yönelik olarak ürettiklerini çarşı ve pazarda satmış tarlada üretime katkıda bulunmuştur.⁸⁷ Ancak kırsal kesimde kadının, kocasının ölmesi durumunda tarlada çalışabilecek kadar büyük bir oğlu var ise onun adına kayıtlı

⁸⁶Tümer Erdem Yasemin-Halime Yiğit, *Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Osmanlı Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri*, (İstanbul: İTO Yayınları, 2010) 63-75.

⁸⁷ Tümer Erdem Yasemin-Halime Yiğit, *Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Osmanlı Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri*, (İstanbul: İTO Yayınları, 2010) 81.

olarak çiftlikleri intikal edebilmekteydi. Dul kadının büyük oğlu yoksa “bive” adıyla ırgat bularak toprağı işletmeye devam ettiği takdirde bive adıyla tahrir defterlerine kaydedilir ve bu şartla toprağın işletilmesi kendisine bırakılırdı. Ama genellikle sipahi, bu toprağı dul kadından alıp başka birine devretme temayülündedir. Çünkü toprağı yeni birisine verirse karşılığında tapu resmi alacaktır. Kadının oğlu yoksa veya toprağı işletemezse tımarlı sipahi toprağı mezata çıkartarak tapu resmini kim fazla verirse işletim hakkını ona verirdi. Bu şartlar altında kırsal kesimde dul kalan kadının yeni bir evlilikten başka çıkarı görünmemektedir.⁸⁸

Osmanlı devletinin kuruluşundan 1567-68 tarihine kadar olan devrede miri rejimle tasavvur edilen arazi, erkek evlada geçiyorken bu tarihte yapılan bir değişiklikle “tapu bedeli” ile kız evlada da geçmesi kabul edilmiştir. On altıncı yüzyılın başında reaya toprağı üzerinde kız evlat mirasçı olmamakta miri topraklar başka bir kimseye verilmektedir. On altıncı yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devletinin çeşitli vilayetlerinde yapılan düzenlemelerle kadınlara tapu bedeli karşılığında vefat eden kocaları adına toprağı işleme hakkı tanındı: “Avret yer bozmayub resmin dahi eda eylese elinden almak defter ve kanun-ı kadime muhaliftir.”Bu kanun, devletin o dönemde Anadolu’da yaygınlaşan çift bozma eğilimine karşı yerleşmiş aileleri toprakta tutmak için bir tedbir olarak kabul edilebilirse de bu düzenleme ile miri toprakla üzerinde işleme hakkını devletten alan kadınlara daha sık rastlanmıştır.

1567 fermanıyla reayanın vefatı halinde erkek evlat kalmadığı takdirde tapu bedeli mukabilinde kız evladın toprak üzerinde hak sahibi olması gerçekleşmiştir. Ancak bu tarihten önceki bazı uygulamalarda kadınların ziraatı gerçekleştirdiği ve vergisini ödediği sürece sipahinin toprağı geri alarak bir başkasına vermesi yasak edilmiştir.⁸⁹

4.3.Ticaret AlanındaKadın

Ticaret yolları üzerinde bulunan Osmanlı devletinde halkın geçim kaynakları arasında yer almaktaydı.Devlet zaman zaman Müslümanları da tüccarlığa sevk etmek için önlemler almışlardır. Ancak yinede Müslümanlar arasında ticaretle uğraşanların sayısı fazla değildi. Bunlarda çoğunlukla iç piyasada meşgul olurdu. Hal böyle

⁸⁸ Karadeniz, Feriha, “*XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadınına Genel Bir Bakış*”,*Osmanlı*, C.5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 451.

⁸⁹Koca Yılmaz, Kadriye, *Osmanlı’da Kadın ve İktisat*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998) 72-79.

olunca zaten toplumsal ve ekonomik hayatı sınırlı olan kadının ticari alanda önemli roller üstlenmesi pek mümkün değildi. Yani ticaret kadınların aktivitesinin en düşük olduğu alandır. Her ne kadar aktif olarak ticarete yer almasalar da bazı istisnai durumlar bulunmaktadır. Nitekim bazı kadınlar ticarethane sahibiydi. Tüccar ailelerinden gelen kadınların bazıları da ticaretle uğraşmışlardır. Bazı kadınlar “mudaraba” adı verilen bir ticari anlaşmayla parasını gezgin bir tüccara verip onunla ortak olup parasını işletmişlerdir. Kanuni devrine ait fermanlarda kadınların bazılarının çamaşırhane açtıkları ve bazılarının köle ticaretiyle uğraştıkları anlaşılmaktadır. 1570 tarihli ferman, erkeklerin buralarda toplanmaları ve uygunsuz vaziyetler meydana gelmesi dolayısıyla bundan sonra evkaf sahiplerinin ve sultanların çamaşırcı kadınlara dükkân vermemeleri için çıkarılmıştır. Ayrıca evden eve dolaşp kumaş, işleme, mendil gibi çeşitli mallar satan bohçacı kadınların olduğuda bilinmektedir.⁹⁰

4.4.Lonca Teşkilatında Kadın

Osmanlı sanayi ve iç ticaret kesimleri esnaf birlikleri halinde teşkilatlanmıştı. Bu birlikler, fütüvvet ve ahilik ilke ve kurumlarından kaynaklanan İslam ve Selçuklu esnaf birliklerinin devamıdır. Esnaf sistemi, kalite kontrol ve standardizasyon ile fiyat istikrarını sağlayıcı, haksız rekabeti, aşırı üretimi ve işsiz kalmayı önleyici bir anlayışa dayanıyordu.

Bir teşekküle ilk katılanlar iş yerini, diğer çırak ve kalfalardan öğreninceye ve tanıyınca kadar küçük hizmetlerde bulunurlar. Bunları öğrendikten sonra dükkânda çalışmaya başlarlar. Bu arada bir haftalık alır ve işinde ilerledikçe aldığı parada artar. Yetiştikten sonra kalfalık imtihanına girer ve başarırsa kalfa olurlardı. Asgari üç sene olan kalfalık süresi kalfanın usta olabilecek maharete ulaşmasıyla sona ererdi. Bir tarikat şeyhin peştamal kuşatmasıyla usta olan bir sanatkâr, esnaf şeyhliğine kadar yükselebilirdi. Burada esnaf bir yandan mesleğinin inceliklerini öğrenirken bir yandan da ahlak eğitimi almaktaydı. Esnaf teşkilatı devletin yarı resmi kurumu olmakla birlikte özerk bir yapıya sahipti. Esnaf içerisinde ortaya çıkabilecek ihtilaflar, davalar teşkilat içerisinde halledilir, mahkemeye nadiren başvurulurdu.⁹¹

⁹⁰ Tümer Erdem Yasemin-Halime Yiğit, *Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Osmanlı Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri*, (İstanbul: İTO Yayınları, 2010) 81-83.

⁹¹ Tabakoğlu, Ahmet, *Türkiye İktisat Tarihi*, (İstanbul: Dergâh yayınları, 2008) 320-322

Erkeklerin üye olduğu esnaf loncalarına kadınlar ise üye olmakta zorlanıyorlardı. Kadınların organize ekonomik kurumlara üye olmaları alışılmış bir durum değildi. 1681 tarihinde miras yoluyla babasından intikal eden mum imalat hissesi sebebiyle loncada üyeliğinin yasal olduğunun iddia eden bir kadına, diğer erkek üyeler o zamana kadar loncada hiç kadın bulunmadığı gerekçesiyle itiraz etmişlerdi. Bundan 50 yıl sonra bir başka kadın, iki mum imalat hissesini satarak loncadan ayrıldığını ilan etmişti. Bu durum kadınların loncaya üyeliğinin yasal olduğunu göstermekle birlikte geleneğe aykırı geleneğe aykırı gelişen oldubittilere karşı erkek baskılarının yoğunluğuna da işaret etmektedir. Bir kadın, karşı cinslerden gelen baskılara dayanabildiği ve bu koşullarda ticaret faaliyetlerini sürdürebildiği ölçüde üyeliğini devam ettiriyordu.

17. yy. 'da evde imal ettiği mamulünü çarşı ve pazarda piyasaya süren çok sayıda kadın birlonca sisteminin üyesi olmamakla birlikte kendilerini mali yönden destekleyen tüccar ve diğer komisyonculardan tamamen bağımsızdılar. “Kazzaz” denilen ipek tüccarı loncasına mensup görevlileri 1682 yılında dava eden Bursalı sekiz kadın bunun dikkat çekici örneğidir: “Gaytancılar” adı verilen bu kadınlar ipek ipliği üretiyorlardı. Lonca görevlileri rekabete yol açtıklarından dolayı onları engellemek isteyince hiçbir şekilde de rahatsız edilmeksizin şehirde rahatça dolaşabileceklerine ve diledikleri pazarda ürünlerini serbestçe satabileceklerine dair fermanı mahkemede ibraz etmişler ve “ el-kadim yutraku ala kıdemihı” (eskiden beri var olan öyle kalmaya devam eder) fetvasınca davayı kazanmışlardı. Artık serbestçe mallarını piyasaya arz edebilirlerdi. Loncanın erkek görevlileri bunu engellemek istiyorlardı. Kadınların kendi pazarlarında satış yapmalarından dolayı loncanın vergi yükünü paylaşmaları gerektiğini ileri sürdüler. Daha önce verilen hüküm üzerine davayı yine kadınlar kazandı. Kadınlar vergiden muafı. Vergi muafiyeti kadınlara tanınmış bir imtiyazdı.⁹²

⁹²Kurt, Abrurrahman, “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu”, *Osmanlı*, C.5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 437-438

İKİNCİ BÖLÜM

5.MAHKEMELER VE ŞER'İYYE SİCİLLERİ

Eski hukukumuzda monarşiyle yönetilen devletlerin hepsinde olduğu gibi yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarını, adı ne olursa olsun (halife, sultan, emir, padişah vs.) devletbaşkanının uhdesindeydi. Ancak devlet başkanı bu fonksiyonlarını vekilleri vâsıtasıyla kullanır; yargı fonksiyonunu da devlet başkanı adına onun tâyin ettiği hâkimler yerine getirirdi. İslâm dünyasında kadı adı verilen hâkimleri belli yargı çevrelerinde dâvâ görüp çözümlmek üzere devlet başkanı tâyin ederdi. Hazret-i Peygamber bizzat dâvâ dinleyip hüküm verdiği gibi, kadılar da tâyin etmişti. Daha sonraki İslam devletleri de bu yolda hareket etmişlerdi.

Önceleri kadıların muayyen maaşları yoktu, vakıf veya mahkeme gelirleriyle geçinirler, yanlarındaki nâib, kâtib, muhızır ve mübâşir gibi görevlilerin maaşlarını da kendileri karşılardı. Kadılar, dâvâ görmenin yanı sıra, buldukları yerin idare, mâliye ve belediye işleriyle de görevliydi. O devirde muayyen mahkeme binâları yoktu. Kadılar ya evlerinde veya câmilerde dâvâ dinlerlerdi. Hattâ bâzen yolda giderken bile kadıya başvurup dâvâsını arzedenler olur, hemen ayak üzeri dâvâ görülüp karar verildiği olurdu. Kadılar birbirlerinden rütbe ve gelir bakımından ayrılırlardı. Bunun dışında aralarında bir hiyerarşi söz konusu değildi. Mülkî âmirlerin de kadılar üzerinde denetim yetkisi bulunmuyordu. Kadılar merkezden tâyin edilir ve doğrudan merkezle yazışmalarını yürütürdü. Mahkemelerde İslâm hukuku uygulanır ve verilen hükümler derhal kolluk görevlileri (merkezde çavuşbaşı, taşrada subaşı) tarafından yerine getirilirdi. Verilen karara itirâzı olan bunu başşehirde bulunan Divan-ı Hümâyun'a götürebilirdi. Divan hükmü inceler, hukuka aykırılık görürse dâvâyı yeniden görülmek üzere ya hükmü veren veya başka bir

mahkemeye gönderir, yahud da dâvâya bizzat kendisi bakarak neticelendirirdi. Divan'ın kararına karşı da herkesin padişaha başvurma hakkı vardı.⁹³

Kadının yanındaki görevli bulunan naiblerde vardı. Nâib vekil demektir. Bu kelime Osmanlı hukukunda iki mânaya gelir. Birincisi bütün kadılar, sultanın vekilleri olduklarından bunlara nâib ve bunun çoğulu olan nüvvab denilir. İkincisi ise, kadıların kendi yerlerine davaya bakmak üzere görevlendirdikleri şahıslardır. Nâibler vazifelerinin mahiyetlerine göre Kaza Nâibleri, Mavali Nâibleri, Bâb Nâibleri, Ayak Nâibleri ve Arpalık Nâibleri adlar da alırlardı.

Nâib, kadının çeşitli sebeplerden dolayı bulunmadığı hallerde ona vekâlet eden yani onun vazifesini gören kimselere verilen isimdir. Bu konuda hiyerarşik yetki ve denetim üstünlüğünün bizzat kadıda bulunduğu şüphe yoktur. Ancak kadı, nâiblerin sayısını kendi isteği doğrultusunda artıramazdı. Yeni bir nâib tayini ile bölgesi dahilinde mahkeme kurması için, bunun gereğini merkeze arz etmesi ve gereken izni alması gerekirdi. Kadı nâib tayin ederken genellikle o mahallin ulemasından olanları seçer ve bu kişi de büyük ihtimalle o yörenin medreselerinden icazet almış kişiler olurlardı.⁹⁴ Muhtesibler ise esnaf ve ticareti hakkında verilen kararları, kanunnâmelerde yazılı olan hükümleri, esnaf ile tüccar arasında geçerli olan teamül ve anlaşmaları takip ederdi. Bugünkü zabıta yönetiminin yerini tutan muhtesib, her zaman çarşıları dolaşır, alınan ve satılan malları muayene eder, kurallara aykırılık halinde esnaf ve tüccara ceza verirdi⁹⁵

Adli ve idari olmak üzere temel iki fonksiyonun icra edilmesinden doğan şeriye sicilleri içerik bakımından tarihsel anlamda en renkli kaynakların en başında gelmektedir.

Osmanlı hukukunun yürürlük kaynağını oluşturduğu anlaşılan bu defterlerdeki belgeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

⁹³Ekinci, Ekrem Buğra, "Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri", (Ankara: Ankara Barosu Dergisi, 2001) 59-60

⁹⁴Pakalın, M. Z.(1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983)644-645.

⁹⁵Tabakoğlu, Ahmet, *Türkiye İktisat Tarihi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008) 406.

1. Merkezden gönderilen her konudaki Ferman, Berat ve mektupların suretleri.
2. Vali, mutasarrıf ve müsellim gibi mahalli yöneticilerin çeşitli konularda sancak veya şehrin problemlerini çözmek için yayınladıkları Buyruhdular.
3. Kadıların çeşitli konularda merkeze gönderdikleri ilâm ile şehir yönetiminde kişi ya da kurumlar arasında doğan anlaşmazlıkları çözmek için verdikleri Hücetler.
4. Şehrin mahalle listeleri, şehirde yürütülen imar faaliyetleri, dini ve sosyal kurumların bakım ve onarımları, buralarda kullanılan inşaat malzemelerinin çeşit ve fiyatları ile ilgili vesikalar.
5. Şehrin nüfusunu, nüfusunun ırkî ve dini yönden ayrımını, bu nüfusun zaman zaman maruz kaldığı salgın hastalık ve tabii afetleri anlatan belgeler.
6. Evlenme-boşanma, kız kaçırma, mehir, alım, satım mukavele ve kefalet senetleri, hırsızlık, kalpazanlık, yaralama ve öldürme ile ilgili kayıtlar.
7. Şehirdeki esnaf grupları bunların meslekleri ile ürettikleri malların çeşitleri, çarşı ve pazarlarda satılan malların narh listeleri, usta ve ırgat yevmiyeleri.
8. Sancak ve şehir halkından toplanan vergi miktarları bu vergilerin toplanmasında kullanılan Avârız hanesi ile ilgili listeler
9. Altın ve para meseleleri ile çeşitli eşya fiyatlarını gösteren listeler.
10. Ölen kişilerin mesleğini, mal varlığını, borçlarını, ikamet ettiği ve vefat ettiği yeri, varislerin durumlarını gösteren tereke kayıtları.
11. Bunların dışında mahkeme tarafından önemli görülüp de sicillere kaydedilen çok çeşitli konuları kapsayan kayıtlardır⁹⁶

⁹⁶Öztürk, Said, *Askerî Kassâm'a Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri*, (İstanbul, 1995) 22.

6.GÜNDELİK HAYATTA KAYSERİ KADINI

6.1. Kayseri’de Kadının Adı

Kadınların isimlerinin önünde veya sonunda yazılan ve onların statülerini gösteren unvanlar genellikle “hatun”, “şerife”,”hanım” gibi ifadelerdir.⁹⁷ Hanım unvanı soysal statünün yüksekliğine işaret etmektedir. Hanım, hatun, kadın gibi sıfatlar sadece yüksek tabaka kadınlarda unvan olarak kullanılmaktadır. Şerife unvanı ise peygamber soyundan geldiğini göstermektedir.⁹⁸ Müslüman kadınlarda bu unvanlar kullanılırken; Gayrimüslim kadınlarda ise isimlerinin sonrasında Arapçada kadın anlamına gelen “nasranniyye” sıfatı kullanılmıştır.⁹⁹ Ayrıca hem Müslüman hem Gayrimüslim kadınlarda birisinin kızı olduğunu belirten “ibni, ibnite” kelimeleri kullanılmıştır. Belgelerde en çok hatun unvanı e en az da kadın unvanı kullanılmıştır.

17. yüzyılın ikini yarısında Kayseri’ de Müslümanların kullandığı isimler: Emine, Aişe, Kamile, Fatıma, Alime, Asiye, Saliha, Hilmiye, Cennet, Esmâ, Nesli, Rabia, Sadıka, Raziye, Mamure, Halime, Mümine, Şehriban, Müslime, Atiyye, Zehra, Zarife, Havva, Handan, Cemile, Miyase, Döndü şeklinde sıralayabiliriz.

Müslüman kadınlarda İslam’ında etkisiyle Hz. Muhammed’in annesinin, eşlerinin ve kızlarının, diğer sahabe kadınların isimlerini sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Müslüman kadınlarda Türkçe isimler nadiren tercih edilmiştir. Bu durumun, toplumun İslami kültürle iyice kaynaştığını milli kimliğinden ziyade İslami kimliğiyle özdeşleşmesinden kaynaklanmış olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰⁰Bazı isimler ise hem müslim hem gayrimüslim kadınlarda kullanılmıştır. Meryem, Sultan gibi...

⁹⁷Kurt, Abrurrahman, “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu”*Osmanlı*. C. 5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 440-441.

⁹⁸Kurt, Abrurrahman, “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu”*Osmanlı*. C. 5, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999) 4003-4004.

⁹⁹ Bilgili, Rumeysa, Şer’iye Sicileri Işığında Kadın: Kayseri Örneği (1700-1720), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi, 2012) 46.

¹⁰⁰Tuş, Muhittin, Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Araştırma (1700-1730) 168.

Belgelerden gördüğümüz kadarıyla Gayrimüslimler çocuklarına isim koyarken kendi dinlerine ait isimler koydukları gibi Türkçe isimler de koyduklarını da görmekteyiz. Bu isimler şöyle sıralayabiliriz: Meryem, Gülane, Gülistan, Kumru, Ayhatun, Akgül, İnci, Sultan, Yazgı, Kıymet, Altun, Güzel Ene, Saye, Münser, Ternula, Marta, Nikbeti, Mariya, Zartar, Gasbek, Şerzede, Anna, Temam gibi...

6.2. Kayseri Kadının Giyimi

Müslüman kadınlar tesettür ayetlerinin gelmesiyle birlikte dışarı çıkarken İslamın emrettiği şekilde giymeye başlamışlardır.¹⁰¹ İslam devleti olan Osmanlı'da da kadınlar evlerinden dışarı çıkarken tesettürü uygulamaktaydılar. Kumaş seçimi, kıyafet seçimi ise şahıslara bırakılmıştır.

Giyilen kıyafette kumaşın önemli olduğu bilinen bir gerçektir. Aynı kıyafetler farklı kumaşlardan yapılırdı. Herkes mali durumuna uygun kumaşı tercih ederdi.¹⁰²

Osmanlıda kumaş dokuma tekniği iki yoldan gelişmiştir. Saray mensupları için dokunan kumaşlar ve halk için dokunan kumaşlar şeklindedir.¹⁰³ Kumaş, tezgâhlarda iplik halindeki çeşitli maddeden dokunmuş beze denilmekteydi. Kumaşlar, nakışsız (düz) ya da nakışlı (desenli) olur. Kumaşlar kullanılacakları yere göre “çamaşırılık”, “elbiselik”, “paltoluk” gibi adlar alırlar. Yapıldıkları maddeye göre “ pamuklu”, “yünlü”, “ipekli” gibi adlarla da anılırlar. Eskiden beri Türkler kumaş dokumacılığına önem vermişlerdir. İpek ve halı gibi dokuma üstünde kısa lif bırakan kumaşlara “ kadife”, sert dokunuşlu ipeklilere “canfes”, uzunlama atkıları

¹⁰¹ Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına, müslüman kadınlara söyle bedenlerini örtecek elbiselerini giysinler. Bu onların tanınmamalarını ve bundan dolayı incitilmemelerini sağlar. Allah Gafurdur Rahimdir. (Ahzab suresi 59. Ayet). Mümin kadınlara da bakışlarını kısımlarını ve edep yerlerini gınahtan korumalarını söyle. Yine söyle mecburen görünen kısımları mütesna olmak üzere ziynetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine örtsünler. Zinet takılan yerlerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, üvey oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, mümin kadınlar, ellerinin altında bulunan (köleler), erkeklikten kesilip kadınlara ihtiyaç duymayan hizmetçiler veya henüz kadınların mahrem yerini anlamayan çocukları dışında kimseye göstermesinler. Sakın zinetlerin dikkat çekmek için ayaklarını da vurmasınlar. Ey müminler, hepiniz toptan Allah'a tevbe ediniz ki felaha eresiniz.(Nur suresi 31. ayet.)

¹⁰²Hans Demschwan: “üst kısmındaki elbiseler erkeklerin ki gibi yakasız, düğmesiz ve zariftir. Bu giysi herkesin mali durumuna göre alelade bir kumaştan veya kadifeden yapılmıştır” der. Bkz: Necdet Sevinç, a.g.e. s. 65-66

¹⁰³Sezgin, M. ve Bedük, S., “Osmanlı Dönemi Kadın Giysileri Model Ve Süsleme Özelliklerinden Günümüz Tasarımları,” *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 07-09 Nisan 1999*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2000)907

üstte kalan kumaşlara “ atlas”, keçi yününden tiftikten dokunmuş olanlara “sof”, yünlü kaba kumaşlara “şayak”, daha kaba yün dokumalara “aba”, çok ince pamuklulara “tülbent”, yarım santimden kalın yünlülere “çuha”, üstüne sarma ipek sim işlenmiş olanlara “çatma” denir. Türkler arasında öteden beri şöhret kazanmış olan kumaş çeşitlerinden bazıları şunlardır: Aba, abani, atlas, astar, bez, bindallı, bürümcük, canfes, çadır bezi, çatma, çözme, çuha, damasko (Şam işi), diba (Hint kumaşı), kadife, mermerşah, patiska, sof, şal, şayak, tafta, tülbent.¹⁰⁴

Entari, eskiden üste giyilen iki tarafı yırtmaçlı, geniş kollu, iç etekliği uzun gömlek gibi elbisenin adıydı. Gece yatarken giyilenlerine gecelik ya da gece entarisi denmekteydi.¹⁰⁵

Bir diğer elbiseçeşidi de ‘fistân’dır. Fistân belden dizekadar çok kırmalı bir tür kadın elbisesiolarak tanımlanmıştır. Tanımlardan anlaşıldığı kadarıylafistan ile entarinin arasındaki farkfistanın,entari gibi yatarken kullanılmamasıdır.¹⁰⁶Belgelerden Kayseri kadınlarını Fistanı kullanıldığını görmekteyiz. Zencir yafe fistan, cengel ve günter fistanisminde fistanların kullanıldığı görülmüştür.¹⁰⁷

Belden aşağı geçirilip giyilen herşey, belden uçkurla bağlanırdı. Uçkurlarkumaştan veya örgüden olabilirdi. İç çamaşıra takılan uçkurlar dar olurdu.Ama çakşır, şalvar gibi giysilere takılanlarenli ve uçları süslü olurdu. Öyleki giyindikten sonra bu uçkur uçlarınısüs diye dışarı çıkaranlar olurdu.

Kadınların ev içi giyim kuşamınıtamamlayan aksesuar bele elbisenin üstünetakılan kuşaklar ve kemerlerdir. Kadınların kemere vekuşağa önem verir, farklı cins ve çeşitlerde kemer kullanırlardı. Terekelerde yedi kişinin kuşak

¹⁰⁴Haniç Murat, “Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat’ta Giyim”, *Türkiyat Araştırma Dergisi*, 438-439

¹⁰⁵ Haniç Murat, “Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat’ta Giyim”, *Türkiyat Araştırma Dergisi*, 428

¹⁰⁶ Oğuz, Gülser, “61 Numaralı Edirne Şer’iyye Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü”, (Millifolklor, 2011) 109

¹⁰⁷ H.1103-1104/M.1690-1692. KŞS., nr. 100, s.81, h.413

çeşitlerini kullandığı görülmüştür. Kuşak çeşitleri metal olabildiği gibi kumaş da olabilmektedir. Ama genel tercihin *simyani* gümüş olduğu görülmektedir.¹⁰⁸

Kayseri’de Yenice Mahallesi sakini iken vefat eden Hacı Ömer’in mirası karısı, üç oğlu ve iki kızına kalmıştır. Miras taksimi sırasında annelerinde ölmesiyle Ayşe annesinin mirasından kendi payına düşeni istemektedir. Annesinden kalan mirasta kuşağa, uçkura, kaftana ve gömleğe rastlanmıştır.¹⁰⁹

Kaftan, entarinin üstüne giyilen değerli kumaştan astarsız giysilerdendir. *Kaftanlar*, giyen kişinin zarafetinin ve zenginliğini gösterir. Süslü ve işlemeli olmalarına dikkat edilirdi.¹¹⁰

Ferace, çarşaftan önce kadınların tesettür için giydiği örtüdür. Feraceler çuhadan, softan dikilmiştir. Düz, süsüz ve sade olanları olduğu gibi cepleri ve yakaları işlemeli olanları da vardı. Renkleri daha ziyade koyu tonlarda olurdu. Ferace, günümüzdeki mantodan hemen hemen farksız bir giysidir. Ferace boyundan yukarısını örtmediği için baş, yüz ve boyun yaşmakla kapatılırdı.¹¹¹

Belgelerde zikredilen kadın kıyafetlerinden bazıları da şunlardır: Mai çuka zenne ferace, alaca kaftan, sincab zimme kürk, sim kuşak, şam alaca kaftan, köhne hor ferace, sim kuşak, bakır kuşak, gömlek, bir mai çuka, kılba kakun kürk ve bir çift bir bohça ve sincab ve mai ve yeşil ve kızıl çubuk çuka ve kablü dört samur kürk ve bir sincab beze kürkü gibi çeşitli parçalardan oluşmaktaydı.¹¹²

Yine belgelerden edindiğimiz bilgilere göre kadınlar çeşitli takılarda kullanmaktaydılar. Bunları; yüzük, inci kolye, altın bilezik, altın yüzük, göster gülü küpe şeklinde sıralayabiliriz.¹¹³

¹⁰⁸ Oğuz, Gülser, “61 Numaralı Edirne Şer’iyye Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü”, (Millifolklor 2011) 108-110.

¹⁰⁹ H.1100-1101/M. 1689, KŞS, nr. 97, s.6, h.25

¹¹⁰ Oğuz, Gülser, “61 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü”, Millifolklor, 2011) 110

¹¹¹ Hanılçe, Murat, “Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat’ta Giyim” Türkiyat Araştırma Dergisi 429.

¹¹² H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr. 101 s.7, h.18 /H. 1102-1103/M.1690, KŞS, nr. 98, s.78, h.182 /H.1099/M.1688, KŞS, nr.95, s.34, h.122

¹¹³ H.1106-1107/M.1694-1695 KŞS, nr. 101, s.7, h.18 / H. 1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.81, h.413

6.3. Kayseri Kadınının Yaşam Alanı

Osmanlı toplumu, içinde yaşadığı mekanı çeşitli şekilde ifade etmektedir. Bunlar: beyt, dam, menzil, konak, hane olarak geçmektedir.¹¹⁴Kayseri şer'iyye sicillerinde yaşanan yerin daha çok "menzil" şeklinde isimlendirildiğini gördük.

Osmanlı şehirlerinde ev-şehir bağlantısını sokakyada caddeler sağlamaktaydı. Bunlar kaynaklardaki ifadesiyle tarik-i amm şeklinde tabir edilen ve birkaç evle son bulan çıkmaz sokaklardı. Şehirlerde genel özellik olarak sıkça rastlanan ve mahremiyet inancının bir sonucu olarak beliren çıkmaz sokak ana yollardan evlere açılan özel bir yol olarak da tasvir edilebilmektedir.

Şeriyye sicillerinde ki çeşitli belgelerde hemen hemen bütün evlerde varlığı ifade edilen ancak büyüklüğü belli olmayan avlu ve bahçe Osmanlıda ailenin yoğun olarak kullandığı mekandır. Meyveli meyvesiz ağaçlar, su (çeşme veya kuyu) gelgeç arki, hela bahçenin temel elemanlarıydı. Bunun yanı sıra fırın yada ocak, su başındaki çamaşır taşı bahçeyi tamamlayan diğer unsurlardandı.¹¹⁵ Evler cumbalıdır. Odaların boyutlarını arasında büyük farklar yoktur. Evdeki ocak eğer bir taneyse divanhane denilen ana odada bulunur. Evlerin iç mekanı çok amaçlıdır. Bu yüzden evler oldukça küçük boyutlu olmasına rağmen çok kullanışlıdır. Bir veya iki oda, mutfak, oturma odasıve geceleride yatak odası işlevlerini bir arada görebilmektedir.¹¹⁶

Evin zemin katındaki ahır, samanlık, ambar gibi elemanlar bir noktada avlunun uzantı ve ayrılmaz bir parçası görünümdeydi. Ailenin ev işleri sırasında rahat çalışmasını sağlamak, mahremiyetini korumak ve ev müşterilatın emniyetinin temini için avlu çevresi yüksek kalın duvarlarla çevrilmiştir. Bulunduğu konuma göre bahçenin değişik yerlerine bina olunan Osmanlı evi tek katlı yada " fevkani, tahtani" olmak üzere iki katlı yapılmaktaydı.

¹¹⁴ Demirel, Ömer, Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya, Giyim Kuşam(XVI.-XIX. Yüzyıllar)" *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Osmanlı Ailesi*, C.2, (Ankara:T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 703.

¹¹⁵ Demirel, Ömer, Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya, Giyim Kuşam(XVI.-XIX. Yüzyıllar)" *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Osmanlı Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 704-705.

¹¹⁶ Tabakoğlu, Ahmet, *Türkiye İktisat Tarihi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008)94.

Osmanlı evinin iç bölümleri şu şekilde ifade edilmekteydi: iki göz çatma ambar, tahta odunluk, tahta samanlık, bir bab ahur, fırın damı, kiler, sağır aşhane, hane-i matbah, tabhane, taşra oda, bir bab kış evi, bir bab fevkani oda, fevakani harem odası, kahve odası, divanhane, yaz odası, mabeyn sofası, hamam, selamlıktan oluşmaktaydı. Alt katta: ahır, odunluk, kiler, ambar, aşhane-i matbah, bazen kış odası, fırın damı. Üst katta ise divanhane yani başoda, harem yani iç oda, selamlık yani dış taşra oda, kahve odası yaz odası bulunmaktaydı. Ayrıca belirtmeliyiz ki burada belirtilenler aynı anda bir evde bulunduğu söylenemez.¹¹⁷

Alım satımla ilgili belgelerde menzillerinde alınıp satıldığını görmekteyiz. Bu belgelerde menzilin çeşitli özellikleride dile getirilmektedir. Örneğin; “Maryem bint-i Balyan isimli nasraniyeye ait Rumiyan Mahallesi vaki bir taraftan Sefer Beşe nam kimesne mülki bir taraftan Yasef ve bir taraftan Kayalcı Yasef nam zimmiler mülkleri ve bir taraftan tarik-i amm ile mahdud bir tabhane ve bir oda ve bir oturma ve bir miktar bağçe ve bir harem ve bi’r-i ma ve bir havlıyı müstemil mülk menzilimi” şeklinde geçen ifade ve Şemsi bint-i Hacı Cafer isimli hatuna ait mahalle-i mezbûrede vaki bir taraftan İbil Ağa ve bir taraftan Hasan ve bir taraftan Yusuf nam kimesne mülkleri ve taraf-ı rabi‘i tarik-i am ile mahdud ve bir sofa ve bir tabhane ve bir oturma ve tahtani bir ahur ve bir havlıyı müstemil mülk menzilimi ifadelerinden mülk menzilin özelliklerini ve sınırlarını öğrenebilmekteyiz.¹¹⁸Bu gibi çeşitli ifadelerde menzillerin bir bahçenin içerisindeki ve evin içerisindekilerin(sofa, oturma gibi) menzile ait özellikler olduğunu düşünebiliriz.

Kadınların kullandığı eşyalar onların yaşamı, yaşam alanı, ihtiyaçları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Miras konulu belgelerde kadınların kullandıkları eşyalar hakkında fikir sahibi olmaktayız.Mirasla ilgili incelediğimiz belgelerde köhne yorgan, yorgan,dimi yasdık, köhne kalica yasdık,dimi döşek,çuka yasdık,kumaş köhne yorgan ,beledi döşek, yemeni döşek, beyaz çarşab gibi eşyaları kullanılmaktadır.¹¹⁹ Bu eşyalar yüklükte muhafaza edildiği

¹¹⁷ Demirel, Ömer, Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya, Giyim Kuşam(XVI.-XIX. Yüzyıllar)” *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Osmanlı Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 704-705.

¹¹⁸ H.1102-1103/M.1690 KŞS, nr.98, s.75, h.367

¹¹⁹H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr. 101, s.7h.18/H.1102-1103/M. 1689-1690 KŞS, nr. 98, s.78, h.182

bilinmektedir.¹²⁰ İncelediğimiz belgelerde yüklük ismine rastlanamadık. Lakin miras belgelerinde yüklük perdesinin olması bize yüklüğün olduğunu ve kullanıldığını düşündürebilir.¹²¹

Menzillerin içerisinde, orta halısı sağır, orta halısı kebir köhne, alaca cedid kilim, köhne kapu perdesi, köhne kilim, sağır ayaklı sanduk, minder, uşakki seccade, ocak perdesi... gibi eşyalarda evde kullanılan günlük eşyalardandır.¹²² Mutfak eşyalarını ise; güğüm, cam tas, sağır tas, bakraç, et leğeni, yoğurtcu tabesi (tava), mercan sahan, tabe, sağır el ibriği, kahve ibriği, bakır tas, tencere maa kapak, hoşab tasları, saplı kevkir, çömçe, kepçe; kebir sini, cam sini gibi çeşitli eşyalar kullanılmaktaydı.¹²³

Osmanlı halkının hayatında, mahalle mahalle kültürü etkin olarak varlığını sürdürmekteydi. Mahalleye yerleşen herhangi bir hane halkı, diğer komşularının kafaletiyile oraya yerleşebilmekteydi. Dolayısıyla diğer komşular bu aileyi kontrolde, uygunsuz hareketlerini ihtar ve mahalleden atmakta hak sahibiydiler. Mahallenin huzuru ve uyumu çok önemlidir. Asayişin bozulduğu zamanda mahalleli kendi Mahallesini kendisi korumaktaydı.¹²⁴

Belgelerde gördüğümüz kadarıyla mahalle halkı mahallenin huzurunu bozan kimselerden şikayetçi olabilmekteydiler: “Hunat Mahallesi sakinleri, Ömer ve babası Deli Yusuf, kardeşi Seyyid Mehmet ve Seyyid Babacan kimseler fasık, fesad ve kötü ahlaklı kimseler olup mahalle halkına eziyet etmektedirler ve Şerife ve Fatıma da kendi hallerinde olmayıp kötü ahlaklı kimselerdir. Bundan önce kendilerine tenbihte bulunulduğu halde düzelmemişlerdir. Mahalle halkı biz bu kimselerden razı ve hoşnut değiliz demiş ve gereğinin yapılmasını istemişlerdir.”¹²⁵ Ayrıca incelediğimiz belgelerde birçok davada mahalle halkına başvurulmakta ve suç isnat edilen şahıs hakkında mahalleliden bilgi alınmaktaydı. Mahallenin sözleri bir şahısa iyi, dindar, kendi halinde birisidir demeleri şahitlik yapmaları veya aksini söyleyip bunda şahitlik yapmaları suçlu hakkındaki kararı doğrudan etkilemekteydi.

¹²⁰ Bilgili, Rumeysa, Şer’iye Sicileri Işığında Kadın: Kayseri Örneği (1700-1720), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi, 2012) 48.

¹²¹ H. 1100/M. 1689, KŞS, nr. 96, s.3, h.30 / H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.52, h.102

¹²² H.1100/ M.1689 KŞS, nr. 96, s.3, h.30 / H.1106-1107/M. 1694-1695, KŞS, nr. 101, s.7, h.18

¹²³ H.1108-1109/M.1696-1697 KŞS, nr.103, s.101, h.415 / H. 1100/M.1689, KŞS, nr. 96, s.3, h.30

¹²⁴ Ortaylı, İlber, Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008) 38-39.

¹²⁵ H. 1106-1107/M.1694-1695 KŞS, nr.101, s.14, h.47

7.AİLE KURUMUNDA KAYSERİ KADINI

7.1.Nişan

İslam dini evlenmeye büyük önem vermiş. Nişanlanmada evliliğin ilk aşaması olarak kabul edilmiştir. Gerek Kur'anı Kerim ve gerekse hadis-i şeriflerde evlenmeye teşvik edilmiştir.Nur suresinde (24/32): İçinizden bekarları köle ve cariyelerinizden iyileri evlendirin. Eğer yoksul iseler Allah, lütfuyla onları zenginleştirir. Allah'ın mülkü geniştir o herşeyi bilendir. Hz. Peygamber: “Evlilik benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.” “Ey gençler, sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa evlensin” hadisleriyle müslümanlar evlenmeye teşvik edilmiştir. ¹²⁶

Ailenin kuruluşunda ilk safha kadın veya erkek tarafından evlenme niyet ve arzusunu karşı tarafa bir teklif şeklinde iletmesiyle başlar. Nişanlanma, bir tarafın karşı tarafa evlenme niyet ve arzusunu açıklamasıyla başlar. Karşı tarafın bu teklifi reddetmesi veya kabul etmesi halinde nihayet bulur.

Evlilik teklifi almış olan tarafa teklifi reddetmediği sürece başka biri tarafından evlilik teklifinde bulunulması caiz değildir. Hz. Peygamber: “İçinizden hiçbir kardeşinizin pazarlık etmekte olduğu şeyi almaya teşebbüs etmesin ve içinizden hiç kimse din kardeşinin evlenme teklif ettiği kadına, ilk teklifte bulunan vazgeçmedikçe evlenme teklif etmesin”buyurmuştur.

Nişanlılıkta tarafların birbirine bazı ödemelerde bulunmalarını icap ettirmiyorsada taraflar birbirine özellikle erkek tarafı kız tarafına örfü göre bir takım hediyelerde bulunmuş ve hatta mehrin bir kısmını veya tamamını peşin olarak ödemiş olabilir. Erkek peşin olarak verdiği mehri ya misliyle ya aynen, aynı mevcut değilse kıymetiyle tanzim ettirir.¹²⁷ Bununla ilgili belgede, “Kayseri’de Harabet Mahallesinde sakin Mened isimli gayrimüslim kadın, Karabet isimli zimminin

¹²⁶ Köse, Saffet, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012) 438.

¹²⁷ Aktan, Hamza, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 397-398.

bundan altı yıl önce kendisini diyar-ı ahardaki(başka memleketteki) oğlu Arslanla nişanlamıştı.Nişanda bir altın ve bir sandal ve bir değermi (...) kız tarafına verilmiş, bir altın ve küpe ve bir burğu ve bir makrame ise erkek tarafına verilmiştir. Kadın hala nikahın olmadığını, nişanı bozmak istediği ancak Karabet isimli zimminin buna mani olduğunu bildirmiştir. Bunun sonucunda Karabet'e sorulmuş. Onunda söylenenlerin doğru olduğunun kabulüyle hediyeler iade edilipnişan bozulmuştur.”¹²⁸

7.2.Evlilik

Nikah, bir akittir ve bunun sonucunda oluşan birlikteliğe de evlilik denir. Nikahın, karı koca arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya izin veren ve taraflara hak, vazifeler yükleyen akittir.¹²⁹ İslam dini evlilik müessesesi çerçevesinde taraflara hak, sorumluluklar yüklediği gibi kadınların incinmemesi konusunda tavsiyeler vermiştir.

İslamdan önce cahiliye toplumundakadınlar birçok haktan yoksundu. İslamın gelmesiyle kadınlar hak sahibi olmaya başlamıştır. İslam, evlilik müessesesi içerisinde kadını korumuştur. Hz. Peygamberin hadisinde “Kadın, erkek bütün insanlar, tarak dişleri birbirine eşittirler” buyurmaktadır. Veda hutbesinde efendimiz şöyle buyurmuştur: “Ey insanlar ve ey ashabım, size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet ederim. Onlar sizin ortağınızdır. Allah’ın size bir emaneti olan bu kadınlarla aile yuvası kuruyorsun. Onların sizin üzerinizde hakları ve sizinde onların üzerinde hakları mevcuttur. Bunlarla iyi geçinmek en önemli borcunuzdur” demiştir.

Bir diğer hadisinde Hz. Peygamber“kadınların haklarını yerine getirme hususunda Allah’tan korkunuz. Onların hak ve hürriyetlerine tecavüz etmekten sakınınız. Zira siz onları, Allah’ın emaneti olarak aldınız” buyurmaktadır.¹³⁰

Nikahla ilgili bir belgede;“Hisarcık köyünde davadan üç yıl önce Hatice, küçükken babası Hacı Osman’ın ölümüyle amcası Hacı Şaban oğlu Sunullah’a on bin akçe mihrî müeccel ile nikah kıyılmıştır. Hatice buluşa girince Sunullah’a kendini teslim etmemiş ve Sunullah mahkemeye başvurmuştur. Sunullah, Hatice’ye kendisine kocasına teslim etmesi konusunda tenbihte bulunulmasını istediğini

¹²⁸ H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr. 103, s.82, h.330

¹²⁹ Köse, Saffet, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012) 438.

¹³⁰ Akgündüz Ahmet, *Sarayda Harem*, (İstanbul: Hayat Yayınları, 2011) 24-28.

söylemiştir.Sorulduğunda Hatice, nikahı inkar etmiştir. Şahitler dinlenilmiş nikahlı oldukları görülmüş ve Hatice’yetenbihte bulunulmuştur.”¹³¹

Boşanan kadınların tekrar evlenmesinde herhangi bir mani olmadığını ve kadınların yeni eşiyle eski eşine dava açabildiğine dair bir belgede: “Mumcu Halil Mahallesiakinlerinden Sabire hatun, (yeni)eşi Ömer’i vekil yaparak boşandığı eşi Ali’ye dava açmıştır. Ali’nin kendisini dövdüğünü bu yüzden mihirinden vazgeçmek zorunda kaldığını söylemiş ve on beş akçe mihirini Ali’den talep etmiştir.Şahitler dinlenilmiş ve Sabirenin haklı olduğu ispat olunmuş ve Ali mihri ödemek zorunda kalmıştır.”¹³²

İncelediğimiz bir belgede: “Hüseyinlü Mahallesi sakinlerinden Raziye hatun, Ali Kaya benim zevcim iken diyar-ı aharda vefat etti. Kardeşi Sefer beni nikahladı. Ölen eşim Ali Kayanın terekesinden on beş bin akçe mihrimi Sefer’den talep ediyorum demiştir”¹³³ Bu belgede dul kalan yenge ile evlilik yapıldığı görülmüştür. Eski Türklerde “leviratus”(dul kalan genç ve çocuksuz anne ile veya ölen erkek kardeşin dul kalan zevcesi ile evlenme şekli) adı verilen evlenme şekli mevcuttu.¹³⁴ Osmanlı döneminde de leviratus adı verilen evliliğin devam ettiği görülmüştür.

İncelenen belgelerde çok eşle evlilik yapan kişi sayısının az olduğu görülmüştür. Belgelerde “hatuneyn-i metrukeyn veya zevceteyn-i metrukeyn” şeklinde geçen ifadeleri bize birden fazla eşe sahip olduğunu göstermiştir. İncelenen tarihler arasında yapılan evliliklerde genellikle tek eşle evlenildiği birden fazla eşle yapılan evlilikler ise iki eşle yapılmış olup üç yadadört eşle yapılan evliliklere rastlanılmamıştır.

Miras konulu belgelerde iki eşle evlilik yapıldığına şahit olunmuştur.¹³⁵ Bununla ilgili bir belgede “Bozatlı Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Hacı Mehmet’in iki eşinin olduğu ve mirasının eşleri Aişe ve Rahime hatunlara ve çocuklarına kaldığı görülmüştür.”¹³⁶

¹³¹H. 1100-1101/M.1689, KŞS, nr. 97, s.35, h.127

¹³² H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr.102, s.23, h.110

¹³³ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.52, h.240

¹³⁴Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007) 228.

¹³⁵H.1099/M.1688 KŞS, nr.95, s.24, h.127 / H.1100-1101/M.1689 KŞS, nr.97, s.30, h.104 /H.1099/M.1688, KŞS, nr.95, s.23, h.122

¹³⁶H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr. 97, s.56, h.222

7.3.Mehir

İslamiyet, geldiği toplumda mevcut olan örf ve adetlere imkan nispetinde bağlı kalmaya çalışmış; fakat bunları birçok bakımdan kadınların lehine değiştirmiştir. Mehirde cahiliye devrinden İslam hukukuna geçmiş olan adetlerden biridir. İslam mehrin ancak kadına ödeneceğini ve kadının mülkü olacağını hükme bağlamıştır. İslamiyet evlenmede muhakkak bir mehir verilmesi gerektiğini kabul etmek suretiyle mehri adeta kamu düzenini ilgilendiren bir usul haline getirmiştir.

Hür bir kadının mehir misli, çeşitli bakımlardan kendisine benzeyen ve babasının soyundan olan kadınlara ödenen mehir nazara alınarak tespit edilir. Mehirin tespitinde akit anında kadının haiz olduğu çeşitli özellikler nazara alınır. Yaş, güzellik, servet, ahlak, fazilet, zeka, bekaret, kısırlık veya doğurganlık, oturulan memleket, yaşanan zamanın kocanın durumu mehir mislinin tayininde rol oynayan unsurlardır.¹³⁷

Kayseri şer'iyeye sicillerinden anladığımızı göre kadınlar ölen kocalarının mirasından mehirlerini almaktadırlar. Tayin edilen vasiden ölen eşin kadına olan mehir borcu alındığını görmekteyiz. Bununla ilgili belgede: "Yenice Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Molla Mehmet'in küçük oğlu Osman'a Abbas isimli kişi vasi tayin olunmuştur. Molla Mehmet'in zevcesi Şerife Cemile'ye babası Seyyid Yusuf Çelebi vekil olmuş vasi Abbas'tan otuz bir akçe mihrini istemiştir."¹³⁸

"Hanife hatuna kardeşi Seyyid Mehmet Çelebi vekalet etmiş ve küçük oğlu Ömer ve küçük kızı Fatıma'ya Hacı Mehmet vasi tayin olunmuştur. Hanife hatun, ölen eşi Hüseyin Çelebinin terekesinden vasi Hacı Mehmet'ten otuz beş bin akçe olan mihrini istemiştir."¹³⁹

Belgelerden yine mehrine karşılık ölen eşin mirasından mülk alındığı görülmüştür. Bununla ilgili belgede:" Saliha'nın ölen eşi Ramazandan yirmi bin akçe mihri müeccel alacağı vardır. Mehrine karşılık etraf-ı erbaası Osman ve Hasan ve Cafer ve Ahmed mülkleri ile mahdud mülk menzilden merküm Ahmed tarafından olan bir bab tabhane ile Eğribucak nahiyesinde vaki bir taraftan Hasan mülki ve bir

¹³⁷ Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988) 223-228.

¹³⁸ H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr. 97, s.5, h.18

¹³⁹ H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s..6, h.23

tarafdan Murat zimmi mülki ve bir taraftan Bali nam zimmi mülki ile mahdud eşcar-ı müsmire ve gayr-i müsmireyi müştemil on ırgadlık bir kıta mülk bağı Salihaya teslim edilmiştir.”¹⁴⁰

Kadınlar mehirlerini istediği gibi kullanma hakkına sahiptiler. Bununla ilgili bir belgede “Tavas Mahallesi sakinlerinden Saniye hatun vefat eden eşi Ali beşe nin terekesinden mihrî müecceli karşılığında aldığı sofa, tabhane, bir oda, ahır, su kuyusundan müştemil mülk menzilineve sekiz ırgatlı mülk bağıni yirmi sekiz bin akçeye satmıştır.”¹⁴¹

Ölen annelerinin mihrini talep eden çocuklara dair bir belgede: Taşincık Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Selver hatunun mirası kızları Havva, Sakine, Şerife, Kızaskici?, Cennet ve Esmâ’ya kalmıştır. Kızlar babaları Hüseyin’den annelerinin mihrî olan yirmi iki bin akçeyi istemektedirler. ¹⁴²

Kadınların kendi istekleri dahilinde mehirlerini eşlerine bağışladıklarına şahit olmaktayız. “Köse Daniştmen Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Fatıma’nın oğlu Hüseyin Çelebi, babasından annesinin mihrî olan otuz bin akçe mihrî müecceli istemektedir. Babası Ali beğ ise Fatıma hayattayken mihrini bana hibe etmiş demiştir. Şahitler dinlenilmiş Ali Bey’in haklı olduğu görülmüştür.”¹⁴³

Bu konuyla ilgili bir diğer belgede: “Hunat Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Şerife Zeliha’nın mirası eşi Ahmet ve Kardeşi Seyyid Osman’a kalmıştır. SeyyidOsman,kardeşim Şerife Zeliha, Ahmet ile yüz guruş kıymetli bir çift altun bilezik ve elli guruş kıymetli bir zerbaht kaftan? ve otuz guruş kıymetli bir kuşak mihr-i muaccel ve yirmi beş bin akçe mihr-i muaccel üzerine nikahlandı demiş ve mihr-i muaccel olan eşya ve mihr-i müeccel olan meblagdan bana düşen hisseyi Ahmetten talep ederim demiştir. Ahmet ise cevabında Şerife Zeliha ölümünden iki gün önce mihrini ve yirmi beş bin akçenin on beş binini bana hibe etti bağışladı bende kabul ettim. Kalan on bin akçenin dört bin akçesini ben ölünce cenaze işleri için harca dedi ve bende dört bin akçeyi bu iş için harcadım ve geriye altı bin akçe

¹⁴⁰ H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.43, h.164

¹⁴¹ H. 1106-117/M. 1694-1695KŞS, nr.101, s. 27, h.113

¹⁴² H.1100-1101/M.1689 KŞS, nr. 97, s.15, h.71

¹⁴³ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr. 98, s.57, h.261

kaldı demiştir. Dinlenen şahitler ile Ahmet'in doğru söylediği görülmüş ve Seyyid Osman'ın talebi reddedilmiştir.”¹⁴⁴

7.4.Boşanma

İslam hukuku, prensip itibariyle evlenmenin eşler arasında sürekli bir hayat ortaklığı kurulmasını kabul eder bununla beraber İslam evlilik bağının çözülmezliği ilkesini de benimsememiştir. Yani boşanmayı kabul etmiştir yalnız önemli sebeplere dayanmayan boşanma günah sayılmıştır.

Evlilik birliğinin devamının kadına zararlı olduğu zaman boşanma mecburidir. Eşler arasında geçimsizlik varsa birbirleriyle anlaşamıyorlarsa boşanma iyidir. İslam boşanmaya cevaz vermekle beraber onu hoş karşılamamıştır. Hz. Peygamber, “meşru kabul edilen şeyler içerisinde Allah'ın en çok nefret ettiği şeydir” demiştir.¹⁴⁵

7.4.1. Boşanmanın Çeşitleri:

1.Talak: Talak, prensip olarak kocanın tek taraflı iradesiyle evliliğin sona erdirmesidir. Boşayan kocanın kadın iddet beklediği süre içerisinde nafaka borcu yanında ödenmemiş mehir borcu varsa bu borcu hemen ödemesi gerekir.

Cahiliye döneminde talak hakkı sınırsız olarak kullanılabilirdi. Kişi karısını boşar, iddeti bitmek üzereyken vazgeçer, tekrar tekrar boşar, tekrar tekrar vazgeçer ve böylece kadın rencide edilirdi. İslamın gelişiyle boşanma sayısına bir sınır getirilmiş ve bu hakkın kötüye kullanılmasıyla kadınların rencide edilmesi önlenmiştir. Talakın iki defa kullanılabileceği, üçüncü talaktan sonra artık kadına dönme imkanının bulunmadığı Kuran'da belirtilmiştir.

Talak evlilik ilişkisini tamamen ortadan kaldırıp kaldırmamasına göre “ric'i” veya “bain” olmak üzere ikiye ayrılır. Ric'i talak evlilik ilişkisini kesin olarak nihayet erdirmez. Koca evliliğin devam etmesini istiyorsa yeni bir nikaha gerek kalmaksızın evlilik ilişkisine devam edebilir. Kocanın evliliğin devamını arzu ederek karısıyla normal evlilik ilişkisine devam etmesine talaktan vazgeçerek evliliğe dönme anlamında “ric'at” adı verilmiştir. Talak eğer ric'ata imkan vermeyecek şekilde evlilik ilişkisini koparıyorsa “bain talak” söz konusudur. Talak bain olduğu

¹⁴⁴ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr. 98, s..8, h.23

¹⁴⁵ Cin, Halil, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988) 34.

takdirde ric'at mümkün olmayacak, evliliğin devamı ancak yeni bir nikah ile sağlanabilecektir.

Talakın ric'i olması için kocanın karısını talak terimini kullanarak boşaması gerekir. Türkçede bu terim boşama kelimesiyle ifade edildiğine göre boşama kelimesinin telaffuz edildiği "boş ol" "boşsun", "seni boşadım" gibi ifadelerle vaki olan talak ric'i talak olur. Ric'i talak evlilik ilişkisine hemen son veremez. Koca böyle ifadelerle karısını boşamış olduğu takdirde yeni bir nikah gerek kalmaksızın evliliğe devam edebilir. Ancak ric'i talak sonra dönüşün iki şahit iki şahit ile tesbit ettirilmesi müstehaptır.¹⁴⁶ Kur'an'da "iddet müddetlerini doldurmaları sırasında ya onları güzelce tutun veya ondan uygun bir şekilde ayrılın içinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun" buyrulmuştur.¹⁴⁷

Boşanmada kullanılan sözler ikiye ayrılır: Sarih sözler(seni tatlik ettim gibi...), kinayeli sözler(babanın evine git benden uzak ol gibi...). Kinayeli sözlerde bu sözü söylerken niyetinin boşanma olmadığını yeminle teyit etse boşanma olmamış sayılır aksi olursa erkek yemin etmezse kadın boşanmış sayılır. Bunun dışında boşanma yazılı olarakta açıklanabilmekteydi.¹⁴⁸

Boşayan kocanın kadın iddet beklediği süre içerisinde nafaka borcu yanında ödenmemiş mehir borcu varsa bu borcu hemen ödemesi gerekirdi. Ödenmemesi halinde kadınların dava açtığını belgelerden öğrenmekteyiz. "Cırlavık köyü sakinlerinden Şerife Hatun, kocası Hasanın kendisini talak-ı selase ile boşadığını söylemiş ve bir mai atlas kaftan ve bir entari don ve bir gömlek ve bir al atlas fiştan ve bir beyaz sade ve bir çar ve bir mai ve bir çakır ve bir sim raht kuşak eşyalarını vemihri müeccelini nafakasını istemiştir."¹⁴⁹

Bir başka belgede de: "Güllük Mahallesi sakinlerinden Aişe Hatun boşandığı eşi Hacı Hasan'dan yedi bin akçe mihrini istemektedir."¹⁵⁰

Boşanma konusuyla ilgili diğer iki belge şöyledir: "Şerife Kamile Hatun boşandığı eşi Osman'dan bir Mushaf-ı Şerif ve bir frenk işi atlas kaftan ve bir mor kutni kaftan

¹⁴⁶ Aktan, Hamza, "İslam Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 409-411.

¹⁴⁷ Talak suresi 6. Ayet

¹⁴⁸ Cin, Halil, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988) 59.

¹⁴⁹ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr. 98, s.73, h.358

¹⁵⁰ H.1103-1104/M.1690-1692, nr. 100, s.61, h.290

ve bir sırmalı kutni çarşaf ve bir çift kutni çakşır ve bir çift kenari gömlek ve bir çift altun küpe ve bir çift sim yaldızlı bilazik ve bir döşek ve bir yorgan ve sekiz sahan ve altı zira ve sepet ve iki yirmi bin akçe mihr-i müccelini ve nafakasını istiyor. Osman, Şerife Kamile'nin bu malları kendisine bağışladığını söylemiş ve şahitlerinde dinlenilmesiyle Osman'ın haklı olduğu görülmüş. Şerife Kamile bu konuda sorun çıkarmaktan men edilmiştir.”¹⁵¹

“Cami Kebir Mahallesi sakinlerinden Fatma Hatun'u eşi Seyyid Ahmet talak-ı bain ile boşamıştır. On beş bin akçe mihr müccelinden üç bin akçeyi Seyyid Ahmet'e hibe ettim kalan on iki bin akçeyi talep ederim demiştir. Seyyid Ahmet ben ne kadar mihrim vereceği hatırlamıyorum. Mihrin miktarı malumum değildir demiştir. Şahitlerin dinlenilmesi sonucunda on beş bin akçe olduğu öğrenilmiş ve Seyyid Ahmet'e on iki bin akçe mihri ödemesi tenbih olunmuştur.”¹⁵²

Kadının boşandığı eşine mehrini hibe ettiğine dair belgede: “Hüseyünlü Mahallesi sakinlerinden Hilmiye Hatun, davadan yirmi gün önce eşi Ahmet Çelebi'nin kendisini talak-ı selase ile boşadığını söylemiş ve yirmi bin akçe olan mihr müccelini talep etmiştir. Ahmet Çelebi, Hilmiye'nin bundan iki yıl önce mihrinden on sekiz bin akçeyi kendisine hibe ettiğini söylemiş ve şahitlerde bunu onaylamıştır.”¹⁵³

“Hunat Mahallesi sakinlerinden Emine Hatun önceden zevcim olan Seyyid Mehmet ile anlaşamıyorduk. Mihrimden ve nafakamdan vazgeçerek boşanmayı murat etmişken Seyyid Mehmet beni ve diğer zevci olan Asiye hatunu ikinizde üç talakla benden boşsunuz demiş ve boşamıştır. Seyyid Mehmet'in, eşyam olan iki döşek ve üç yorgan ve üç yasdık ve üç kilim ve bir tencere ve bir makraş ve bir sebeti alıkoymuştur. Bunların bana verilmesini talep ederim demiştir. Seyyid Mehmet'e alıkoymuş eşyaları vermesi konusunda tenbihte bulunulmuştur.”¹⁵⁴ Bu belge iki eşle evlilik yapıldığı ve eşlerinde aynı anda boşandığını göstermesi açısından önemlidir.

Belgelerde şartlı boşanmaya da rastlamış bulunmaktayız. Buna göre; “Karakürkçü Mahallesi sakinlerinden Aişe Hatun zevci Eyyüb'ün kendisine bir daha içki içersen ve seni döversen benden talak-ı selase ile boşsun demiş fakat davadan iki gün önce

¹⁵¹ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s..34, h.148

¹⁵² H.1107-1108/M.1965-1696. KŞS, nr. 102, s..23, h.109

¹⁵³ H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.25, h.103

¹⁵⁴ H. 1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr. 100, s.29, h.123

içki içip beni dövdü ben ondan boş olduğum halde zevciyet muamelisinde bulundu demiştir. Sorulması ve gerekenin yapılmasını istemiştir. Eyyüp'e sorulduğunda Eyyüp inkâr etmiş ve şahitler davadan dokuz ay önce Eyyüp bizim huzurumuzda "içki içersem ve darp edersem boşsun" dedi, biz şahidiz demişlerdir. Ayrıca şahitler Aişe'yi dövdüğünede şahitlik etmişlerdir. Eyyüp zevciyet muamelesinde bulunmaktan men edilmiştir.¹⁵⁵

2-Muhalaa: Evliliği sürdürmek istemeyen kadının kocasına bir miktar para veya mal vererek boşanmasını sağlamasıdır. Muhalaa teriminin yerine "hul" terimide kullanılmıştır. İslam aile hukukunda genelde külliyetli miktarda mehir ödeyen kocayı, kocanın kusuru olmadığı halde kadının terkedip gitmesine imkân verilmemiştir. Kadın açısında çekilmez hale gelen evliliğin bitirilmesinde kadının kocasından mehri iade ederek veya buna mukabil bir miktar para veya mal ödeyerek ayrılmasına cevaz verilmiştir.¹⁵⁶

Alacaklı koca karısına karşı olan alacağını, çocukların bakımı için kadına borçlu olduğu miktar ile takas edemez ve kadın iddet nafakasından vazgeçmek karşılığında kocasından boşanma talebinde bulunmuş ve bu şekilde boşanmayı elde etmişse koca iddet nafakasından kurtulur.¹⁵⁷

Anlaşmalı boşanmada kadının mihir alacağından vazgeçtiğini görmekteyiz: Bununla ilgili belgelerde: Hunad Mahallesi sakinlerinden Saliha Hatun eşi Şeyh Mustafa ile geçimimiz olmayıp her birimiz boşanmak istiyoruz ve ben yirmi bin akçe mihri müeccelinden nafaka iddetimden vazgeçtim demiştir. "İstan köyünde Sasık Mahallesi sakinlerinden Zahide Hatun eşi Mahmut Bey ile geçinemedikleri ve boşanmak istediklerini söylemiştir. Zahide hatun mihrinden nafakasından vazgeçmiştir."¹⁵⁸

"Sobacı Mahallesi sakinlerinden Hatice Hatun, eşi Seyyid Süleyman Çelebi ile geçinemediklerini ve boşanmaya karar verdiklerini söylemiştir. Otuz bin akçe mihrimüeccelinden yirmi bin akçesini bundan daha önce Süleyman'a hibe etmiştim.

¹⁵⁵H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr. 101, s.38, h.175

¹⁵⁶Aktan, Hamza, "İslam Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992)412.

¹⁵⁷ Cin, Halil, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988) 76-77.

¹⁵⁸ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.38, h.167/H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr.102, s..28, h.140

Kalan bin akçe mihiri müeccelimden nafaka ve iddetimden vazgeçtim demiş ve boşanmışlardır.”¹⁵⁹

“Taşincık Mahallesi sakinlerinden Rabia Hatun, eşi Mehmet Efendi’nin kendisini boşadığını söylemiş ve on bin akçe mihiri istemiştir. Mehmet Efendi ise eşi Rabia Hatun ile anlaşamadıklarını, Rabia Hatun’un mihrini nafakasını ve bir minder, bir yorgan, bir çam tas, bir boğası kaftan, dört batman unu bana verdi ve boşandık demiştir. Seyyid Hasan Çelebi, Abdulkadir bin Ebu Bekir ve Hızır bin Ali isimli kimselerde Mehmet Efendi’nin söylediklerinin doğru olduğu hususunda şahitlik etmişlerdir. Böylece Rabia Hatun’un davası reddedilmiştir.”¹⁶⁰

3-Nikahın Hakim Kararıyla Feshi: Evliliğin devamına mani haklı sebepler bulunduğu taktirde karı veya kocanın talebi üzerine nikah, hakim tarafından feshedilebilir. Nikahın hakim kararıyla feshini haklı kılan sebepler iki kategoriye ayrılır:

A-Nikahın batıl veya fasit olması: Nikahın esas unsurlarının eksikliği yani icap ve kabulün bulunmaması, süt kardeşiyle evli olduğunun anlaşılması gibi butlan sebeplerinin ortaya çıkması halinde hâkim kararına gerek olmaksızın karı koca kendiliğinden ayrılırlar. Birlikte olmaya devam ederlerse hâkim kararıyla tefrik edilirler.

Şahitler bulunmaması, eksik bulunması gibi fesat sebebi mevcutsa fasit bir nikahla karı kocanın birlikte yaşamasına imkan verilmez. Bu durumda hakim kararı ile ayrılırlar.

B- Kocanın nafaka ödeyememesi

C-Kocanın kadına kötü davranması

D-Kocanın kaybolması: Memleketinde bulunmayan ve nerede olduğuna dair haber alınamayan kişi için “gaib” terimi kullanılır.¹⁶¹

Belgelerden öğrendiğimize göre “Kayseri’de Küllük Mahallesinde oturan Havva hatunun kocası kendisini terk ederek Küçükçekmece kasabasına yerleştiğini

¹⁵⁹ H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr.102, s.32, h.161

¹⁶⁰ H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.39, h.149

¹⁶¹ Aktan, Hamza, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 415-417.

nafaka ve iddetinden vazgeçtiğini ve boşanmak istediğini dile getirerek dava açmıştır.”¹⁶²

7.4.2.Boşanmanın Sonuçları

İddet: Evlenmenin ölüm, talak veya adli boşanma ile sona ermesi halinde kadın yeni bir evlenme akdedebilmek için belirli bir süre beklemek zorundadır. İşte bu bekleme süresine iddet adı verilir. İddetin kabulünden maksat evlenmenin sona ermesinde doğacak çocuğun nesebini veya babalığını tayin etmektir. Diğer bir taraftan dönülebilir boşanma halinde iddet kocaya karısı ile ikinci bir nikah muamelesin gerek kalmadan birleşmesine imkan verir ve ayrıca kadın iddet süresini müşterek evde geçirmek zorundadır.

Çocuğun Nafakası: Her Müslüman baba ve İslam tebaasından olan Gayrimüslim baba, erkek çocuğuna çocuk kendi çalışma hayatına başlayana kadar kız evlada ise evlenene kadar nafaka borçludur. Nafaka mesken, giyim, yiyecek ihtiyaçlarını kapsar. Boşanma sonucunda çocuk anneye bırakıldığı zaman her tülü masraf babaya aittir.¹⁶³

7.5. Nafaka

Nafaka, normal bir hayatın devamı için gerekli olan yiyecek, içecek, giysi, sağlık giderleri, mesken ve onun zaruri eşyası ve bazı hallerde hizmetçidir.¹⁶⁴Nafakayı kadın, eşin evi terk etmesi, masrafları karşılamaması veya boşanma durumlarında mahkemeye müracaat ederek alabilmektedir. İslam hukukuna göre koca ailenin reisidir. Bu durum onun karısı ve çocuklarının bütün ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu erkeğe yüklemektedir. Erkek uzun zaman evden uzakta olsa, ortadan kaybolsa hatta iflas etse bile bu sorumluluktan kurtulamaz.¹⁶⁵

Annesi babası olmayan çocuklara vesayet eden yakınlarının çocukların bakımı için mahkemedен nafaka talep ettikleri de görülmektedir. “Ahi İsa Mahallesi sakinlerinde Raziye Hatun, kızı Asiye Hatun’un vefat ettiğini ve kızları Seyyide Şerife ve Seyyide Emetullah’ın nafaka ve ihtiyaçları için belirli bir ücret istemiştir ve

¹⁶² H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr. 103, s.47, h.172

¹⁶³ Cin, Halil, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988) 111-119.

¹⁶⁴ Köse, Saffet, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012) 483.

¹⁶⁵Kabaklı Çimen, Latife, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*,(İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008) 243.

Raziye Hatun'a yirmi akçe verilmiştir.”Bununla ilgili bir diğer belgede, “Hacı Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Seyyid İsmail'in kızı Şerife'ye, Şerife Aişe vasi tayin olmuş ve çocuğun ihtiyaçları için nafaka talebinde bulunmuş. Bunun sonucunda Şerife Aişe'ye on beş akçe verilmiştir.”¹⁶⁶“Taceddin Mahallesi sakinlerinden Aişe Hatun, kızı Emine'nin vefat etmesiyle torunu Mehmet'in bakımı ve ihtiyaçları için babası Hüseyin'den nafaka talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine çocuğa on beş bin akçe nafaka tayin edilmiştir.”¹⁶⁷

Boşanma durumunda erkek çocuğun nafakasını temin etmekteydi. Bununla ilgili belgelerde: “Güllük Mahallesi sakinlerinden Asiye Hatun, beni boşayan zevcim Recep'in benden olan kızının bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanması için nafaka talep ederim demiştir. Mahkemede kız için on akçe nafaka miktarı belirlenmiş ve babası Recep'e de bunu ödemesi gerektiği bildirilmiştir.”¹⁶⁸

“Tepecik Mahallesi sakinlerinden Emine Hatun, kendisini boşayan eşi Abdülmuttalip'ten küçük oğlu Hüseyin ve kızı Fatıma için nafaka talebinde bulunmuştur. Mahkeme her birine altı akçeden on iki akçe takdir edilmiştir.”¹⁶⁹

“Hüseyinlü Mahallesi sakinlerinden Hilmiye Hatun kendisini boşayan eşi Ahmet Çelebi'den küçük kızı İkra ihtiyaçları için nafaka talebinde bulunmuştur.”¹⁷⁰

Kocanın başka memlekete gitmesi kayıp olması durumundada nafaka talep edildiği görülmüştür: “Hüseyinlü Mahallesi sakinlerinden Şerife Nesli Hatun, zevcinin diyar-ı ahara gittiğini ve dönmediğini söylemiş. Şerife Nesli hatun, çocukları Gülfeda, Kahraman, Gülşade, Fatıma, Canfeda, Hasan, Abdülhalık'ın ihtiyaçları için nafaka talebinde bulunmuştur.”¹⁷¹

“Macnun köyü sakinlerinden Şerife Aişe, kızlarım Şerife Hamide ve Şerife Sakine'yi nafakasız bırakıp başka yere yerleşmiştir. Seyyid

¹⁶⁶H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.37, h.160/ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.43, h.193

¹⁶⁷H.1107-1108/1695-1696, KŞS, nr.102, s.25, h.124

¹⁶⁸H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr.102, s.13, h.57

¹⁶⁹H.1106-1107/M.1695-1696, KŞS, nr.101, s.23, h.93

¹⁷⁰H.1106-1107/M.1695-1696, KŞS, nr.101, s.25, h.104

¹⁷¹H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr.102, s.32, h-164

Abrurrahman'dankendisinin ve kızlarının nafakasını talep etmiştir. Kocasına her birine onar akçeden otuz akçe nafaka ödenmesi gerektiği bildirilmiştir.”¹⁷²

7.6. Miras

Mirasın üç unsuru vardır:

a)-Miras Bırakan: Bir mirastan bahsedebilmek için ortada ölmüş olan veya uzun süre kendisinden haber alınamadığından mahkemece ölümüne hükmedilmiş bulunan miras bırakanın olması gerekmektedir.

b)-Mirasçı: Mirasçılığın ikinci unsuru miras bırakan öldüğünde geride sağ olan mirasçıları mevcut olmasıdır.¹⁷³

c)-Tereke: Terike, bırakmak anlamında “terk” kelime ile aynı kökten gelmektedir. Ölen bir kimsenin geride bıraktığı şeylere terike denilmiştir. Türkçede miras bırakanın mirasçılara geçen mal varlığını ifade etmek üzere tereke kelimesi kullanılmıştır.¹⁷⁴

Mirasçılık Sebepleri:

a)- Kan Hısımlığı: Belirli derecedeki kan hısımlığı bir mirasçılık sebebidir. İslam miras hukukunda her halikurda mirasçı olan kan hısımları kız ve erkek çocuklar, anne ve babadır. Bunlardan çocukların anne babanın bulunmaması mirasın torun, kardeş, kardeş çocuğu, dede, nine, amca, amca çocuğu, hala, teyze gibi daha uzakta bulunan akrabalara intikal etmesi sonucunu doğurur.¹⁷⁵

Mirasçıların payları Kur'an da şu şekilde açıklanmıştır: Allah evladınızın mirastaki durumu hakkında size şöyle emrediyor: Çocuklardan erkeğe iki kız payı kadar vardır. Eğer çocukların hepsi kız olmak üzere ikiden fazla iseler onlara ölenin terk ettiği malın üçte ikisi ve eğer kız tek ise ona da yarısı vardır. Ölenin ana babası için eğer çocuğu varsa her birine terekeden altıda bir, fakat çocuğu yoksa ve ölene yalnız anası babası mirasçı oluyorsa anasına üçte bir vardır. (Geri kalan babanın hakkıdır.) Eğer ölenin kardeşleri varsa annesinin hissesi altıda birdir. Bu hükümler ölenin borcu

¹⁷²H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.23, h.80

¹⁷³ Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Hars Yayınları, 2007) 322-323.

¹⁷⁴ Köse, Saffet, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012) 536.

¹⁷⁵ Cin, Halil, *İslam Hukukunda Evlenme*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988) 323.

ödenip vasiyeti yerine getirildikten sonradır.¹⁷⁶ Zevcelerinizin çocuğu yoksa geride bıraktıkları malın yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu yoksa size bıraktıkları maldan dörtte bir hisse vardır. Fakat bu hisseler yapacakları vasiyeti ve borcu ödedikten sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa zevcelerinize bıraktığınız maldan dörtte bir hisse ve eğer çocuğunuz varsa bıraktığınız maldan onlara sekizde bir vardır.

Ancak bu hüküm yapacağınız vasiyeti ve borcu ödedikten sonradır. Eğer bir erkek ve kadının çocuğu, babası bulunmadığı halde kendisine mirasçı olunuyorsa ve onun erkek kardeş ve kız kardeşi bulunuyorsa her birine altıda bir, birden çok iseler kız ve erkek üçte bir hissede eşit olarak ortaklırlar. Bu hükümler ölünün borcu ödenip vasiyeti yerine getirildikten sonradır buyrulmaktadır.¹⁷⁷

b)-Evlilik Bağı: Devam eden evlilik veya evlilik sona ererse bile miras hukuku bakımından hukuken devam ediyor gibi kabul edilen ric'i boşanma iddeti içinde bulunmak kadın için mirasçılık sebebidir.

c)-Vela: Belirli bir hukuki ilişkiden veya sözleşmeden doğan bir mirasçılık sebebidir.¹⁷⁸

İncelenen belgelerde miras konulu belge sayısının bir hayli fazla olduğu gözlenmiştir. Ölen gayrimüslimler için *halik*, müslümler için *fevt* olan ve *vefat eden* tabirleri kullanılmıştır. Ayrıca katledilerek öldürülenler için *maktulen*, hastalık sonucunda ölenler için *matuen* tabiri kullanılmıştır. Belgelerde miras, vesayet şeklinde belirtildiği görülmüştür.

Kadınların kalan mirası ve mal taksimiyle ilgili belgeler: “Hacı Arap Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Asiye Hatun’un mirası eşi Mehmet’e, Oğlu Ali’ye kalmıştır. Kadının kalan mirası: Yorgan 5(kıymet guruş 5), Beledi döşek 2(kıymet guruş 4),Yemeni döşek 3(kıymet guruş 1,5), Yastık 9(kıymet guruş 3), Yemeni minder 3(kıymet para 1), Köhne yemine perde 3 (kıymet guruş 1),Seccade 1 (kıymet guruş 1),Köhne kaliçe (kıymet 1), Kilim (kıymet aded 1), Şam alaca kaftan1(kıymet guruş 3,5), Mai-i Kabaca 1 (kıymet guruş 1), Köhne hor Feraca 1 (kıymet guruş3), Müsta‘mel hammam gömleği döşeme saraylı köhne(guruş 1), Müsta‘mel beyaz sade 1(kıymet sülüs 3), Köhne boğça 3 (kıymet guruş 2), Derayi zubun 3

¹⁷⁶ Nisa suresi 11. ayet

¹⁷⁷ Aktan, Hamza, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 429.

¹⁷⁸ Cin, Halil, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988) 323.

(köhne gurus 1), Beyaz çarşab 3 kehne 3 sülüs), Müsta‘mel gömlek (3 gurus), Çit arşun (3 köhne rub‘ 1), Bürücek 1(kıymet Rub‘ 1), Gömlek işi 3 (kıymet sülüs 1), Sim kuşak (gurus 3,5), Bakır kuşak 1(kıymet gurus 1), Kırmızı kat 1(kıymet gurus 1), Kömlek 1(kıymet gurus 1), Kara su ineği re‘1(kıymet gurus 3), Sepet 2(kıymet gurus 1), Zerdali batman 3(kıymet gurus 1,5), Evani-i tas aded 30 (kıymet gurus 15), Aşırma 1 (kıymet gurus 1). Yekün 57. Mehmet’in hissesi gurus 13 rub 3, Ali’nin hisesi gurus 37 rub 1”¹⁷⁹

“Yenice Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Şerife Fatıma’nın mirası zevci Hacı Hasan ve oğlu Seyyid Mehmet’e kalmıştır. Şerife Fatıma’nın mirası: Hunat Mahallesiindeki menzil(gurus 25), altun bilazik aded 1 (gurus 30), altun yüzük aded 3 (gurus 5), göster gülü küpe çift 1 (gurus 5), zencir yafe fistan 1 (gurus 8), cengel ve günter fistan (gurus 1,5), gömlek (gurus 2), çatma yasdık 1 (gurus 1), serpuş 1 (gurus 1), derayi boğça 2(gurus 2), münnakkaş boğça 2 (gurus 2), çarşab 1 (gurus 1), sadefkari ayine 1 (gurus 2), münnakkaş makreme 3 (gurus 1), derayi fistan 1 (gurus 1), münnakkaş peyker 2 (gurus 1), döşeme 1 (gurus 0.5), kebe 1 (gurus 1), sahan 4 (gurus 2), leğen 1 (gurus 1), kendi 1 (gurus 0.5), sini 1 (gurus 3), tüfenk kılıç (rub 3), kapu perdesi 1 (gurus 05), kırmızı velte 1 (gurus 05), sokra 1 (gurus 1), mihr-i müeccel (gurus 125), buluz altunu (gurus 2 gurus 5)dur. Hacı Hasan’ın hissesi gurus 25.5 meblağ 132,Seyyid Mehmed hissesigurus 94,5’tir.”¹⁸⁰

Ölen kişinin mirasından ilk olarak borcu varsa onlar ödenmekteydi. Bu bağlanma kocanın karısının olan mihir borcunda ilk olarak ödenmesi gerekenler arasındadır. Ölen eşinin mirasından mihrini talep eden kadınlara ilişkin belgede: “(Mahalle ismi silik) vefat eden İbrahim Ağa’nın mirası eşi Şerife Emine’ye, babası Ömer Ağa’ya, annesi Saliha’ya ve küçük kızı Şerife Aişe’ye kalmıştır. Şerife Emine, babasını vekil yaparak kayınbabasından kocasının kendisine olan mihir borcunu talep etmiştir.”¹⁸¹

Ölen kişinin borçları ödendiğine ve kendi hissesinin bağışlandığına dair belgede: “Kapan Mahalesi sakinlerinden iken vefat eden Ahmet Çelebi’nin mirası eşi Meryem’e, oğulları Mustafa Çelebi, Halil Çelebi’ye, kızı Saliha’ya kalmıştır.

¹⁷⁹ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.78, h.182

¹⁸⁰ H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.81, h.413

¹⁸¹ H.1099/M.1688, KŞS, nr.95, s.17, h.89

Meryem Hatun, mirastan eşimin cenaze masrafları karşılandı, üç kişiye olan borcu ödendi ve ben mirastan kendi hissemi oğullarıma bağışladım demiştir.”¹⁸²

Ölen kız kardeşinin mihrini talep eden erkek kardeşle ilgili belge:“Hunat Mahalesi sakinlerinden iken veba hastalığı sonucunda vefat eden Şerife Zeliha'nın mirasçıları eşi Ahmet'e ve kardeşi Seyyid Osman'dır. Seyyid Osman, Ahmet'ten kardeşinin mihrinden istediği söylemiş. Ahmet ise eşinin vefat etmeden önce mihri kendisine bağışladığını söylemiş şahitlerde bunu onaylamıştır.”¹⁸³

Miras taksimi sırasında mirasçınının birinin öldüğü de olmaktadır. Bununla ilgili belgede: “Eski Bezzasistan Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Hacı Musa'nın mirası Hacı Fatıma'ya oğulları Hacı Mustafa Beşe ve Hasan'a, kızları Şerife ve Akile'ye kalmıştır. Miras taksimi sırasında Hasan vefat etmiş olup onun mirası eşi Şerife'ye, annesi Hacı Fatıma'ya, oğlu Mehmet'e, kızı Hayriye'ye kalmıştır.”¹⁸⁴“Hasbek Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Mehmet Dede'nin mirası eşi Aişe'ye, oğulları Abdurrahim, İsa, Halit'e ve kızı Fatıma'ya kalmıştır. Miras taksimi sırasında Abdurrahim vefat etmiştir. Meryem'e, annesi Aişe'ye, çocukları Seyid Mehmet ve Saliha'ya kalmıştır.”¹⁸⁵

“Oduncu Mahallesi sakinlerinden iken ölen Şama'nın mirası eşi Zartar'a, oğlu Serkiz'e kalmıştır. Miras taksimi sırasında Zartar ölmüş ve mirası kendi oğlu Haçadara kalmıştır. Haçadara, Şama'nın mirasından annemin hissesi olup bana intikal eden yirmi esedi gurus nakit para, bir kama kılıç ve annemin malı olan bir köhne çuka, bir sini, bir kazan, bir gulabi alacası, gümüş döğmeli kazan, bir gümüş erkek kuşağı, iki köhne zıbus, iki gömlek, bir petemal, bir yorgan, bir yastık, iki kilimi Serkiz'den talep etmiştir.”¹⁸⁶

Kadınların mirasta haklarını almak için mahkemeye başvurabildiklerine dair belgede: “(Mahalle ismi silik) vefat eden Hacı Hamza'nın mirası eşi Duri hatuna, oğulları İsmail, İbrahim, Halil'e ve kızları Atiye, Zehra, Fatıma'ya kalmıştır. Zehra ve Atiye, kardeşimiz İbrahim babamızın kalan mirasından hissemizi vermemektedir deyip gereğinin yapılmasını talep etmiştir. Atiye ve Zehra'nın haklı olduğu

¹⁸²H.1100/M.1689, KŞS, nr.96, s.2, h.2

¹⁸³H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.8, h.23

¹⁸⁴H.1099/M.1688, KŞS, nr.95, s.27, h.149

¹⁸⁵H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.4, h.17

¹⁸⁶H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.21, h.78

görülmüş. Kardeşlerinin hissesini vermesi hususunda İbrahim'e tenbihte bulunulmuştur.¹⁸⁷

“Tavukçu Mahallesi sakinlerinden Altun isimli nasraniyye kız kardeşinin oğlu Kirkor ‘un ölen kız kardeşi Hacador?’dan kalan bağı zaptettiğini ve kendisine pay vermediğini söylemiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Kirkor ise cevabında bu bağ anneannem olan Şah’a ait olup o da bu bağı bana on bir sene önce otuz esedi guruşa bana sattı demiştir. Kirkor’un haklı olduğu görülmüş ve Altun’un davası düşmüştür.”¹⁸⁸

Mirasçılar kendilerine kalan paylarla borçlarını ödeyebilir, satabilir yada bağışlayabilirlerdi. “Alaca Mescit Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Habil’in mirası eşi Fatıma’ya, oğulları İbrahim ve Ali’ye kızı Şerife’ye kalmıştır. Şerife babasının mirasından kendi payına düşen menzili kardeşi İbrahim’e borcu karşılığında vermiştir.”¹⁸⁹

“Hacı Kasım Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Kasım Efendi’nin mirası eşi Esmâ Hatun’a, oğulları Mahmut, Mehmet, Ahmet’e ve kızı Aişe’ye kalmıştır. Kasım Efendi’den kendilerine kalan menzili seksen beş esedi guruşa Ali Bey’e satmışlardır.”¹⁹⁰

Akrabalık iddiasında bulunarak miras talebinde bulunan kişiyle ilgili belgede: “BozatluMahallesi sakinlerinden Hacı Ali, aynı mahalle sakinlerinden vefat eden Ebubekir’in babası Ali’nin babası Ahmet’in babası Savran Ali,babam Hacı Musanın babasıdır. Ebubekir’in mirasından annesi Asiye Hatun’a üç sehm, kardeşi Saliha Hatun’a bir sehm ve bana da bir sehm miras düşmüştür ve ben bunu alamadım gereğinin yapılmasını isterim demiştir. Hacı Ali’nin haksız olduğu görülüp davası men edilmiştir.”¹⁹¹

¹⁸⁷H.1100/M.1689, KŞS, nr. 96, s.2, h.3

¹⁸⁸H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.45, h.215

¹⁸⁹H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.2, h.7

¹⁹⁰H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.3, h.9

¹⁹¹H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.5, h.11

Kadınların miras hisseleri bağışladıklarına ilişkin belgede: “Hasbek Mahalesi sakinlerinden Emine Hatun, babamın ve annemin mirasından bana düşen hissemi kardeşlerim İbrahim ve Halil’e verdim demiştir.”¹⁹²

“Rumiyan Mahallesi sakinlerinden Marta ve Meryem, ölen babamızdan bize kalan mülk menzilimizi üvey babamızYasef ile annemiz Güleseri ölünceye kadar üvey kardeşimiz Arslan’a verdik demişlerdir.”¹⁹³

Ayrıca ölen kişinin mirasçısı olmadığı zamanda kalan mirasa el konulduğu görülmüştür: “Cırlavık köyü sakinlerinden Abdülkerim vefat etmiş ve mirasçısı olmadığı için mirası karye emini tarafından alınmıştır.”¹⁹⁴

Vasiyet, kişinin ölümünden önce ölümüne bağlı olarak malının bir kısmının nerelere sarfedileceği yadakilere verileceği konusunda beyanda bulunmasıdır. Vasiyetle ilgili olarak Hz. Peygamber; “Allah amellerinize ek olarak mallarınızın üçte birinde tasarruf hakkı tanımıştır. Onu dilediğiniz yere veriniz” buyurmuştur. Vasiyetin geçerli olması için vasiyet edenin akıl ve baliğ olması şarttır.¹⁹⁵

Vasiyetle ilgili belgeler şu şekildedir: “Lala Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Asiye Hatun, hayattayken evinin satılıp parası ile mahalle mektebi tamir edilsin ve çeşme yapılsın diye vasiyyet etmiştir.”¹⁹⁶“Hamurcu Mahallesi sakinlerinden Sani Hatun, damadı Ali’nin kendisine bir kilim, dört sahan, bir taş, bir hamur leğeni, bir tüfek, bir batman un, ala çarsaf, iki inek, iki dana ve Sırlan mevkindeki bağını kendisine teslim ettiğini ve ben ölürsem bunlar eşim Aişe’nin olsun dediğini söylemiş ve damadının kayıp olduğunu, öldüğüne kanaat getirildiğini söyleyerek malların Aişe’ye verilmesini istemiştir.”¹⁹⁷

¹⁹²H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.24, h.98

¹⁹³H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s..59, h.277

¹⁹⁴H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.18, h.69

¹⁹⁵Aktan, Hamza, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 43.1

¹⁹⁶H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr. 102, s.4, h.16

¹⁹⁷H.1106-1107/M.1695-1696, KŞS, nr. 101, s.33, h.149

8. HUKUKİ İŞLEMLERDE KAYSERİ KADINI

8.1.Kadının Vekâlet ve Vesayet Hakkı

Vesayet, mallarını kullanma ehliyeti bulunmayan yada noksan olan bir kişinin mallarını koruma, işletme, tasarruf etme hakkının başka bir kişiye tanınmasıdır. Malların idaresi başkasına devredilecek olan kişi kendi mallarına idareden aciz olmamalıdır.¹⁹⁸ Çocukların buluş ve temyiz yaşına kadar vesayet altında bulunmaları ayetle sabittir. Kur’anda yetim çocukların mallarını idareyle vazifeli kişiler hitaben “evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin. Eğer onlarda bir olgunlaşma görürseniz mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (de mallarını geri alacakalar) diye o malları israf ile tez elden yemeyin. Zengin olan (veli veya vasi) iffetli olmaya çalışsın yoksul olanda (ihtiyacına emeğine) uygun olarak mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap sorucu olarakta Allah yeter” buyrulmuştur.¹⁹⁹

Çocukların kendi anne babasının bakımına ihtiyacı olduğu gerekçesiyle öncelikli olarak anne babanın vasi tayin edildiğini düşünmekteyiz. Anne ölünce babanın vasi tayin edildiğini görmekteyiz. Bununla ilgili bir belgede: “Hacı Kılıç Mahallesinde sakin iken vefat eden Hatice binti Abdi isimli kadının küçük kızı Aişe’ye babası Mehmet bin Cuma vasi tayin olunmuştur.”²⁰⁰

Babanın ölümü durumunda ise annelerin vasi tayin edildiğini görülmektedir. Bununla ilgili bir belgede: “Hasbek Mahallesinde iken vefat eden Murat Efendinin küçük oğulları Mustafa ve Mehmet’e valideleri Rabia binti Mustafa Ağa vasi tayin olunmuştur.”²⁰¹

Belgelerde vasi tayin olunacak kimse için aranan özellikler şu şekilde dile getirilmekteydi: “Vasiliği kimsesin dindar ve müstakime ve her vechile layık ve mustahik ve vesayet-i mezbûre uhdesinden gelmeğe kadire olması gerekmektedir.”

¹⁹⁸ Aktan, Hamza, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992) 427.

¹⁹⁹ Nisa Suresi 6. ayet

²⁰⁰ H.1102-1103/ M.1690, KŞS, nr.9, s.22, h.-82

²⁰¹ H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS nr.102, s.14, h.60

Dindar, dürüst ve vasilik işlerini yapmaya muktedir olmaları şartı aranmaktaydı. Bu şartı sağlayanlar ancak vasi tayin olunmaktaydı. Bununla ilgili bir belgede: “Kayseri’de Karakömürcü Mahallesinde sakine iken vefateden Abile ibnet-i HacıHalil nam hatunun küçük oğlu Ömer ve kızı Emine’nin babaları Yusuf bin el-Hac Nakkaş kimesne müsrif ve mübzer olup zabt u rabta kadir olmadığından (vasi tayin olmaya kadir olmağı için) çocukların amcaları Ali, vasi olmaya kadir olduğu için çocuklara vasi tayin edilmiştir.”²⁰²

Bazen vasilik şartları sağladığı düşünülerek vasi tayin edilen kişinin görevini tam yapmadığına şahit olmaktadır: “Lala Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Ahmet Ağa’nın küçük oğlu Osman’a vasi tayin olunan Hatice Hatun’un çocuğun malı eksilttiği görülmüştür.”²⁰³

Akrabaların vasi tayin olduğuna dair belgeler: “Yenice Mahallesi sakinlerinde iken vefat eden Mehmet bin Ahmet’in küçük kızı Fatıma’ya anneanesi Fatıma vasi tayin olmuştur.”²⁰⁴“Musa Kadı Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden HacıMehmed Bin Hazım’ın küçük oğlu Mustafa ve kızı Emine’ye anneanneleri Safiyye Binti Hüseyin hatun vasi tayin olmuştur.”²⁰⁵

“Kurtlar Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Hatice binti Abdünnebi isimli hatunun küçük kızı Fatıma’ya dedesi Abdünnebi vasi tayin olunmuştur.”²⁰⁶

“Eski Bezzazistan Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden HacıMehmed bin Fazlı’nın küçük kızı Aişe’ye anneanesi Esmâ Hatun vasi tayin olunmuş ve Esmâ hatunun ölümü üzerine Şerife Fatıma hatun vasi tayin olunmuştur.”²⁰⁷Keçe İlyas Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Hacı Ahmet’in küçük kızı Fatıma’ya kardeşi Abrurrahman Vasi atayin olunmuştur.”²⁰⁸

Akrabaların dışında bu işe uygun kişilerin mahkeme tarafından vasi tayin edildiği de görülmektedir. “Kayseri’de Eski BezzazistanMahallesinde sakin iken

²⁰² H.1106-1107/1695-1696, KŞS, nr.101, s.26, h.111

²⁰³ H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr. 103, s.78, h.312 Belgenin silik olması nedeniyle ne karar verildiği görülmemiştir.

²⁰⁴ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.12, h.49

²⁰⁵ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.9, h.33

²⁰⁶ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.13, h.51

²⁰⁷ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.13, h.55

²⁰⁸ H.1099/M.1688, KŞS, nr.95, s.12, h.58

vefat eden Hacı Mehmet bin Fazlı'nın küçük kızı Zarife'ye, Emine binti Abdullah hatun vasi tayin olmuştur.”²⁰⁹

Müslüman çocuklar için Müslüman vasiler tayin olunurken gayrimüslimlerin çocuklarına da kendi inançlarına mensup kişiler vasilik yapıyordu. Gayrimüslimlerdeki vasi tayini aynı Müslümanlardaki gibi olmaktadır. “Gürcü Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Uğur isimli zimminin küçük oğlu için annesi Zümrüt vasi tayin olunmuştur.”²¹⁰

“Tavuçu Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Murat isimli zimminin küçük oğulları Sinan, Toma, Karabet, Ramya Varniko'ya valideleri Meryem isimli nasraniyye vasi tayin olunmuş.”²¹¹

Tayin edilen vasinin ölümüyle yeni vasi tayin edildiğini yine belgelerden görmekteyiz: “Sultan Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Ebubekir Çelebi bin Hacı bin İbrahim'in küçük kızları Asiye ve Fatıma'ya Seyyid Abdülbaki vasi tayin olunmuş ve onun ölümüyle Ayişe ibnet-i Hacı Abdülaziz vasi tayin olunmuştur.”²¹²“Gülek Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Seyyid Hüseyin'nin küçük oğulları Seyyid Hasan ve Seyyid Mehmet'e anneleri Fatıma hatun vasi tayin olmuştur. Annelerinin ölümüyle ise akrabalarından Ebubekir bin Ömer vasi tayin olmuştur.”²¹³

İki kişinin aynı anda vasi tayin olunduğunu yine belgelerden görmekteyiz. Bununla ilgili bir belge: “Hunad Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Seyyid Mehmed Efendi'nin küçük oğlu s-Seyyid Ahmet ve kızları Şerife Fatıma ve Şerife Zahide'ye anneleri Şerife Aişe ve İbrahim Bin Abdullah vasi tayin olunmuştur.”²¹⁴

Çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması için babasının malından ihtiyacı kadar nafaka verilmekteydi. Bununla ilgili belgelerde: “Köse Danişmend Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Recep Çelebi'nin küçük oğlu Kasım'a Emine binti

²⁰⁹H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.60, h.285

²¹⁰H.1103-1104/1690-1692, KŞS, nr.100, s..31, h.133

²¹¹H.1100-1101/1689, KŞS, nr. 97, s.12, h.50

²¹²H.102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.34, h.142

²¹³H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.17, h.63

²¹⁴H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.41, h.182

Halil hatun vasi tayin olunmuştur ve Emine hatuna, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması için babasının mirasından belirli miktar (beş akçe)para verilmiştir.”²¹⁵

“Küllük Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Abdülgani'nin küçük kızı Aişe ve oğlu Ahmet'e amcaları Yakup vasi tayin olmuştur. Çocukların nafaka ve ihtiyaçları için babalarındankalan KüllükMahallesinde bulunan tabhane Handan hatuna otuz esedi guruşa satılmıştır.”²¹⁶“Yenice Mahallesi sakinlerinden olup vefat eden Hasan bin Ahmet'in küçük oğulları Mehmet, Hasan ve küçük kızları Emine ve Hatice'ye Fatıma hatun vasi tayin olunmuştur. Çocukların ihtiyaçları için babalarının mirasından her birine altı akçe toplam yirmi dört akçe nafaka verilmiştir.”²¹⁷ “Eksi Bezzasistan Mahallesi sakinlerinden Esmâ hatun, küçük oğlu Veli ve kızı Fatıma'nin ihtiyaçları ve nafakası için vefat eden babaları Ömer'in malından her birine dokuz akçe nafaka takdir olunmuştur.”²¹⁸ “Kesme Köprücü Mahallesi sakinlerinden Hüseyin Çelebi, kızım Sakine hatunun Seyyid İbrahim ve Seyyid Ali ve kızı Sare'nin nafaka ve ihtiyaçları için annelerinden kendilerine kalan malından nafaka talep etmiştir. Çocukların her biri için yedişer akçe nafaka verilmiştir.”²¹⁹ “Kaba İlyas Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Seyyid Abdülkadir'in küçük oğlu Seyyid Mehmet'e anneannesi Şerife Aişe vasi tayin olmuş. Şerife Aişe hatun çocuğun ihtiyaçları ve nafakası için babasının malından nafaka talep etmiştir. Babasının malından beş akçe takdir edilmiştir.”²²⁰

Ayrıca ölen kişinin borcunun vasi kadından istenildiğine dair kayıta karşımıza çıkmıştır: “Kavakardı köyü sakinlerindenken vefat eden Mehmet'in küçük oğulları Ali, Hüseyin, İbrahim, Mustafa'ya Sakine hatun vasi tayin olunmuştur.”

“Lala Mahallesinde oturanMolla Çavuş isimli kişi, Mehmet'in kendisine yiğirmi iki guruş üç rub borcu olduğunu söylemiş ve vasi kadından talep etmiştir. Şahitler dinlenilmiş ve adamın borcu verilmiştir.”²²¹

“Sultan Mahallesi sakinlerinden Halime Hatun: Babam Hacı Mehmet vefat ettiğinde ben küçüktüm bana abim Veli vasi tayin olunmuştur. Babamdan bana kalan

²¹⁵H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.7, h.19

²¹⁶ H.1100/M.1689, KŞS, nr.96, s.9, h.14-4

²¹⁷H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.71, h.347

²¹⁸H.1100/M.1689, KŞS, nr.96, s.11, h.18-2

²¹⁹H.1100-1101/M.1689,KŞS, nr.97, s.11, h.43

²²⁰H.1100-1101/M.1689,KŞS, nr.97, s.26, h.90

²²¹ H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.4, h.16

üç mai ve lofta bir alaca kilim ve bir yük perdesi ve bir havlı muarrefe ve bir kebir sini ve beş sahan ve üç tencere ve iki yüz yetmiş dokuz nukud kuruşumu ben akil balig olduğum zaman bana verdi” demiştir. Bu belge bize vasi olan kişinin vasilik yaptığı çocuk büyüyünce malını ona verdiği ve bunu mahkemede onaylattıklarını göstermektedir.²²²

Vasilik konusuyla ilgili incelediğimiz belgelerde vasi tayininde kadın erkek ayrımı yapılmamakla birlikte ve vekalet edilen çocuklarda da kız erkek çocuk ayrımı yapılmadığı görülmektedir.

Kadınlar mahkemeye intikal eden davalarında bizzat kendileri davalayla meşgul olma hakkına sahipti.²²³ Ayrıca kendileri davalarla ilgilendiği gibi vekil aracılığıyla işlerini yürütebilmekteydi.

“Kapan Mahallesi sakinlerinden Meryem Hatun, kardeşinin oğlu Ahmet Ağa’yı vekil tayin etmiş ve oğulları Mustafa Çelebi ve Halil Çelebi’ye dava açmıştır.”²²⁴“Kıranardı köyü sakinlerinden Fatıma Hatun, kocası Ahmet’i vekil tayin etmiştir. Ahmet Fatıma hatun adına Fatıma Hatun’un mülk menziline otuz esedi gürüşa HacıAhmet isimli şahısa satmıştır.”²²⁵“Şeyh Taceddin Mahallesi sakinlerinden Şerife ve Sabire hatunlar Seyyid el Hacc Ali’yi vekil olarak tayin etmişlerdir. Kardeşleri Seyyid Osman’a dava açmışlardır.”²²⁶“HacıMansur Mahallesi sakini Şerife Hatice Hatun, İbrahim Çelebi’yi vekil tayin etmiştir. Kendi malını SeyyidHacı Mehmet’e hibe etmiştir.”²²⁷“İçkalesi sakinlerinden Ümmi Hatun, kocası Dizdar Mehmet Ağa’yı vekil tayin etmiştir. Şerife Ümmi cariyesine kendi malından bağışlamıştır.”

Vekil olarak tayin edilen kişi kadının kardeşi, kocası, babasıyada herhangi birisi olabilmekteydi. Bununla ilgili herhangi bir sınırlamanın söz konusu olmadığını gördük. Ayrıca davanın konusu ne olursa olsun vekil tayin edilebilmektedir. Vekil olarak tayin edilen kişi şahitlerin şهادetleri ile vekil olabilmekteydi.

²²²H.1000-1101/M.1689, KŞS, nr. 97, s.29, h.102

²²³H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr.103, s.9, h.25/ H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr.103, s.16, h.46/ H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr.103, s.26, h.82 / H.1106-1107/M.1691695, KŞS, nr.101, s.18, h.69

²²⁴ H.1100/M.1689, KŞS, nr.96, s.3, h.1

²²⁵ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.16, h.61

²²⁶ H.1100/M.1689, KŞS, nr.96, s.14, h.24-1

²²⁷ H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.14, h.42

Gayrimüslimlerde kendi inaçlarına mensup kişileri vekil olarak tayin etmekteydi. Mermerlü Mahallesi sakinlerinden Akgül isimli zimmi kadın Artıyon isimli zimmiyi vekil tayin etmiştir.²²⁸

8.2.Zina ve Tecavüz

Birinci bölümde değindiğimiz gibi İslam hukukunda zinanın cezası seksen sopadır. Osmanlı devleti uygulamalarında cezanın paraya çevrildiği görülmüştür. İslam hukunda zina yapan kadın taşlanırdı.(recm)Bu ceza ise Osmanlı hukukunda kullanılmamıştır. Hapis ve kürek cezaları verilmiştir. Ayrıca zinanın subutu için dört erkek şahit gerekiyordu.

Bununla ilgili belgelerde: “Hunat Mahallesi sakinlerinden Saliha Hatun, zevci Seyyid Sadi'nin üvey annesi Rabia'yı zina kastıyla döşekte yatarken gördüğünü bu fesadı neden yaparsın diye sorduğunda Rabia'nın kendisini darp ettiğini ve Rabia'nın kendi halinde olmayıp yanlış hallerinin söz konusu olduğunu söylemiş ve gereğinin yapılmasını talep etmiştir. Bu konu mahalle ahalisine sorulmuş. Onlarda, Rabia'nın kendi halinde olmayıp zinacı bir kadın olduğunu ve bu durumdan hoşnut olmadıklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine Rabia'ya tenbihte bulunulmuştur.”²²⁹

“Kembaş Mahallesi sakinlerinden Hüseyin, Sofya isimli nasraniyye Zarife hatunun evinde yaşamaktadır. Bundan yirmi beş gün önce Sofya, küçük bakire kızım Şerife'yi Zarife'nin evine götürmüş ve kızım bekâretini kaybetmiştir. Sofya kendi halinde olmayıp fahişedir demiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Kembaş Mahallesi ve Hasan Fakih Mahallesi sakinlerinin de Sofya'nın zinacıdır diye şahitlik etmesiyle Hüseyin'in haklı olduğu görülmüştür ve Kayseri müftüsü Seyyid Fakir Ali'den zinacı olup nice bakireleri hile ile bu yola çeken zinayı adet haline getiren kişinin öldürülüp öldürülemeyeceği sorulmuştur. Kayseri müftüsü öldürülebileceğini söylemiştir.”²³⁰

İncelediğimiz belgelerde kadınların tecavüze maruz kaldığını görmekteyiz. Bununla ilgili belgelerde: “Erkilet köyü sakinlerinden Fatıma Hatun, Yusuf bundan dört ay önce gece ahırdaki hayvanlara yem vermek için giderken ahırımın önünde bana

²²⁸ H.1100/M.1689, KŞS, nr.96, s.4, h.3

²²⁹ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.55, h.248

²³⁰ H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr.102, s.21, h.99

tecavüz etti. Kocam Cafer on yedi ay önce başka memlekete gitti ve karnımda Yusuf'tan olma dört aylık bebek vardır demiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Yusuf'a sorulduğunda Yusuf bunu inkar etmiş. Mahalleliden Yusuf sorulduğunda, mahalleli Yusuf'un iyi bir insan olduğunu söylemişlerdir. Şahitlerin olmaması göz önüne alınarak Fatıma'nın davası düşmüştür.”²³¹

“Tevadüne köyü sakinlerinden Güldane isimli nasraniyye bundan bir sene önce akşam vaktinden önce Osman ahırırmin önünde bana tecavüz etti demiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahalle halkından Osman sorulduğu zaman mahalleli Osman kendi halindedindar ve iyi bir insandır ve şimdiye kadar yanlış davranışını görmedikGüldane'nin abileri ise kendi hallerinde olmayıp yaramaz kişilerdir demişlerdir.Osman'ın iyi hali ve karşı tarafın kötü halleri dikkate alınarak Güldane'nin davası düşmüştür”²³²

“Güllük Mahallesi sakinlerinden Fatıma Hatun bundan altı gün önce Şaban, kölesini bana göndermiş kölesi de efendim seni çağırıyor demişti. Gitiğimde Şaban, tecavüz kasdıyla sol kolumdan tuttu kolumu büktü ve yakamı yırtıp bana çeşitli eziyetler etti demiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir.”²³³

Belgelerde kadınların aracı koymadan yada herhengi bir engelle karşılaşmadan tecavüze maruz kalma durumunda rahatça mahkemeye başvurabildiği görmekteyiz. Ayrıca şahitlerin olmaması, suçlunun suçunu inkarı kadının iddiası geçersiz hale getirmektedir. Mahalle halkının şahitliğini de bu tür iddialarda sık sık başvurulduğu ve bu şahitliklerin kararı etkilediğini görmekteyiz.

8.3.Hakaret,Darp veCinayet

Osmanlı kadını küfüre ve hakarete maruz kalma durumunda dava açıp hakkını arayabilmekteydi. Bununla ilgili belgede: “Kalenderhane Mahallesi sakinlerinden Adile Hatun, Seyyid Abdülkerim bana haksız yere kahpe, orospu diye küfür etti demiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Seyyid Abdülkerim'e sorulduğunda ise inkar etmiştir. Şahitler Seyyid Abdülkerim bizim yanımızda Adile

²³¹H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr.102, s.14, h.63

²³²H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr.102, s.32, h.165

²³³H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.29, h.99

Hatun'a küfür etti. Biz bu hususa şahitlik ederiz demeleriyle Adile Hatun'un haklı olduğu görülmüştür."²³⁴

Kadının darp edilmesiyle ilgili belgelerde "Hunad Mahallesi sakinlerinden Aişe Hatun, zevci Seyid Sadi'nin kendisini dövdüğünü ve yaraladığını söylemiş ve kocasına dava açmıştır. Aişe hatun yedi bin akçe mihrinden nafaka ve iddetinden ayrıca darp davasından vazgeçmiştir. Kocasını da Aişe hatuna yetmiş beş gurusu vermiş ve anlaşmalı olarak boşanmışlardır."²³⁵ "Bahçıvan Mahallesi sakinlerinden Şerife Hatun, zevci Ebubekir ile geçinemediklerini, boşanmak istediklerini Ebubekir'in kendisine otuz iki gurusu verdiğini kendisinin mihrinden, nafakasından, iddetinden vazgeçtiğini ayrıca daha önce Ebubekir'in kendisi döverek bebeğini düşürdüğünü bu yüzden açtığı davadan vazgeçtiğini söylemiştir."²³⁶ Bu belgeler darp edilen dövülen kadının kendi hakkını aradığını ve darp davasını açabildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Bir kimseyi bilerek isteyerek öldürme(kasten adam öldürme) suçu sabit olursa verilecek ceza suçlunun kısas edilmesi, yani öldürülmesidir. Ancak maktülün(öldürülenin) yakınları veya bunlardan sadece birisi diyete razı olup kısastan vazgeçerse veya karşılıksız olarak suçluyu affedese kısas cezası uygulanmaz. Ölenin yakınları kısastan vazgeçip diyet konusunda anlaşmaları taktirde diyeti bizzat katil öder. Kısas uygulamasında suçlu ile mağdur arasındaki din, cins, hürriyet farkı engel teşkil etmez. Kasıt benzeri ile adam öldürme(katilin ölüm sonucunu doğuran fiili bilerek yaptığı, ancak sonucu istemediği durumlarda kasden değil kasıt benzer bir kusur ile adam öldürme), hataen adam öldürme (ise bir kimseyi istemeden hata ile öldürmedir), hata benzeri ile adam öldürme(kişinin gayri ihtiyari bir fiil ile adam öldürmesidir), sebep olma yoluyla adam öldürmede ise diyet söz konusudur. Kasten adam öldürme dışındaki bütün adam öldürme suçlarında devletin gerek görmesi halinde faili tazir ile cezalandırma yetkisi daima vardır.²³⁷

Kısas isteyen gayrimüslim aileyle ilgili belgede: "Bektaş Mahallesi sakinlerinden katledilerek öldürülen Ugurlu'nun mirası karısına ve çocuklarına

²³⁴H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.45, h.206. Seyyid Abdülkerim'e ne ceza verildiği belirtilmemiştir.

²³⁵H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s..47, h.213

²³⁶H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, h.59-281

²³⁷ Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Hars Yayınları, 2007) 210-213.

kalmıştır. Babalarını öldüren kişinin kisasını istemişler ve kısasa karar verilip uygulanmıştır.”²³⁸

Cinayetle ilgili belgelerde: “Cırlavık Köyü sakinlerinden iken öldürülen Halil’in annesi Mihriban Hatun, oğlumun katili Mehmet Ali Bey oğlumu taşıle darp edip katletmiştir. Oğlumun mirası küçük oğlu İsa’ya ve bana kalmıştır demiş ve Mehmet’ten oğlunun diyetini talep etmiştir. Bir mushaf-ı şerif ve doksan esedi guruşa ve İsa’nın buluşa erene dek masraflarının karşılanması üzerine barış akdi yapılmıştır.”²³⁹

“Göziler Mahallesi sakinlerinden Abdullah davanın olduğu gün yani Cuma günü bir arabacı arabasıyla giderken evimin önünde olan küçük kızım Emine’yi ezmiş kızımın sağ kulağından kan geldi ve kızım öldü. Kızımı öldürenin bulunmasını ve gereğinin yapılmasını talep ederim demiştir.”²⁴⁰

“Salkon köyü sakinlerinden Aişe Hatun, eşim Ali’nin gözleri kördür. Bundan üç gün önce Kermez köyünde taşların üzerine yüz üstü düşmüş sol ayağı taşların arasına sıkışmış sol kaşısı sıyrılmış ve vefat etmiştir. Köy ahalisinden davam bulunur demiştir.”²⁴¹

“Kızıltepe köyü sakinlerinden Fatım hatun, oğlum Mehmet, Hüseyin Beyin evinde iken bundan bir gün önce ateşlenmiş ve vefat etmiştir. Oğlumun ölümünün araştırılması ve Hüseyin Bey, suçlu bulunursa oğlumun kanının bedelini isterim demiştir.”²⁴²

“Sınıkcı Mahallesi sakinlerinden Acibaba, Manas, Oseb, Bayram, Yanos, Dökmeci, Acıkyabalı isimli zimmiler bundan üç gün önce Hüsna Hatun’un zevci Osman hamile olan karısının karnına tekme atmış. Bizde Hüsna Hatun’u, annesi Aişe Hatun’un evine götürdük. Bundan sonra Hüsna Hatun üç gün hayatta kalmış ve kan kaybederek ölmüştür. Katili kocası Osman’dır demişlerdir. Hüsna Hatun’un annesi, kardeşleri ve mahalle halkı gereğinin yapılmasını istemişlerdir.”²⁴³

²³⁸H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, h.53-253

²³⁹H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr. 98, h.21-78

²⁴⁰ H.1099/1688, KŞS, nr.95, s.6, h.30

²⁴¹ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr. 100, s.50, h.226

²⁴² H.1107-1108/1695-1696, KŞS, nr.102, s.25, h.125

²⁴³ H.1106-1107/1694-1695, KŞS, nr.101, s. 51, h.241

8.4.Hırsızlık ve Haneye Tecavüz

Osmanlı hukukunda hırsızlık suçu iki kısımdan oluşur:İlki had cezasını gerektiren hırsızlıktır. İkincisi ise tazir cezasını gerektiren hırsızlıktır. Had cezasını gerektiren hırsızlık tam ehliyetli bir şahsın muhafaza altında bulunan başkasına ait muayyen miktarda malı gizlice almasıdır. Hırsızlık suçunun iki cezası vardır. Birincisi, çalınan malın tazminidir. İkincisi el kesme cezasıdır. Birinci hırsızlık suçunda sağ el bilekten kesilir, ikincisinde sol ayağı topuktan kesilir.Üçüncüsünde ise tövbe edene kadar hapsedilir.

Bununla ilgili belgelerde: “Dilkicik köyü sakinlerinden Mehmet, bundan dokuz gün önce Erzic köyü sakinlerinden Hasan geceleyin eve gelip zevcim Emine’den bir sim kuşak, iki çift küçük şeridi alıp kaçmıştır demiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir.”²⁴⁴

“Talas köyü sakinlerinden Sultan isimli nasraniyye gümüş kemerinin bundan on gün önce evinde kaybolduğunu ve şu an Kaya’nın elinde bulunduğunu söylemiştir. Kaya cevabında kemeri bundan üç gün Şah Ali’den satın aldığını, Sultan’ın olduğunu ve kaybolduğunu bilmediğini söylemiştir. Şahitlerin kemerin Sultan’ın olduğuna dair şahitlik etmesi sonucunda Kaya’ya kemeri Sultan’a vermesi konusunda tenbihte bulunulmuştur.”²⁴⁵

Haneye tecavüzlerde çeşitli sebepler söz konusudur. (Tecavüz, darp gibi.) Bununla ilgili belgelerde: “Deliklitaş Mahallesi sakinlerinden Aişe hatun dün gece yarısı Şaban bana hıyanet kasdıyla havlu kapımı açıp bahçeme girdi bende feryad ettim demiştir. Şahitlerinde dinlenilmesi sonucunda Aişe’nin doğru söylediği görülmüştür.”²⁴⁶

“Erkilet köyü sakinlerinden Temam isimli nasraniyye bundan beş gün önce Osman, İbrahim, Mustafa, Mahmut, Abdülvehha ağa ve kölesi Yusuf, Mahmut, Salih, Mustafa evimi basıp bacadan aşağı inip beni darp ettiler demiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir.”²⁴⁷

²⁴⁴ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.27, h.114

²⁴⁵ H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr.103, s.16, h.46

²⁴⁶ H.1103-1104/M.1690-1692, KŞS, nr.100, s.47, h.213

²⁴⁷ H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.11, h.35

8.5.Köleler ve Cariyeler

İslamın tebliğ edildiği asırlarda bütün dünya milletleri kölelik müessesini çok çirkin tarzda tatbik ediyorlardı. İslam, sosyal ve iktisadi sebeplerden dolayı aniden kaldırılması mümkün olmayan köleliği vahşi vaziyeten kurtarıp mümkün olduğu kadar medeni bir hale getirmeye ve neticede kaldırmaya çalışmıştır. İslamın kölelik lehine uygulamaları:

1-İslam köleliğin sebeplerini azaltmıştır. Köleliğin sebeplerini on beşten ikiye indirmiştir. Bunlardan ilki savaş esirlerinin belirli şartlarda köle statüsüne geçirilmesi halidir. Diğeri ise doğumdan köleliktir.

2-Kölelere kötü muameleyi yasaklayarak insanileştirmesi olmuştur. İslam hukukuna göre Allah'ın kulu olması açısından hür ile kölelerin farkı yoktur ve efendi kölesine kendi evladı gibi muamele yapma mecburiyetindedir.

3-İslam hukukunun kölelerle ilgili vaz ettiği şeri hükümler kölelik müessesesinin zamanla ortadan kaldırılması gayesine yöneliktir.

a-“Kıtabet” müessesesi Kur'anın tavsiye ettiği bir yoldur. Kıtabet, kölenin efendisine belirli bir meblağ ödemesi şartıyla azat edilmek üzere yaptığı akite denir. Bu tür köleye “mükateb” denmektedir.

b-“Tedbir” müessesesi, efendinin ölümü halinde kölenin hür olacağına dair sağ iken irade beyanında bulunmasıdır. Bu çeşit kölelere “müddeber” köle adı verilmektedir.

c- “İstila” müessesesi, efendinin başkası ile evli olmayan cariyesinden çocuk sahibi olmak istemesi halinde söz konusudur. Bu durumdaki cariye “ümm-i veled” denilmektedir.

d-İslam hukukunda hataen adam öldürme, zıhardan dönme, yeminden dönme gibi bazı suçların cezası(kefaret) olarak köle azadı birinci şart olarak konulmuştur. Ayrıca “ıtk”adı verilen köle azadı peygamberin hadislerinde ibadetlerin en faziletlisi olarak zikredilmektedir.²⁴⁸

²⁴⁸Cin, Halil- Akgündüz, Ahmet, *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, C.2,(İstanbul: Timaş Yayınları, 1990) 27-28.

Belgelerde cariyeler ve kölelerden bahsederken fiziksel özelliklerinden de bahsedilmiştir. Kaş şekli, göz rengi, boyu, benzi ve ırkı ve son olarakta ismi verilmektedir. İsimlerden sonra baba adı olarak “Abdullah” zikredilmektedir.

Köle ve cariyeler ömürlerinin sonuna kadar bu konumda kalmıyorlardı. Bazen şartlı şekilde bazense efendinin ikramı sonucunda özgürlerine kavuşabiliyorlardı. Bununla ilgili belgelerde: “Hasbek Mahallesi sakinlerinden Rabia Hatun ve kızları Havva, Hatice Hatunlar köleleri olan uzun boylu, açık kaşlı, gök gözlü, Rus asıllı İvaz’a bize on sene hizmet etmen karşılığında seni azat ettik demişlerdir.”²⁴⁹“Yılan Mahallesi sakinlerinden orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü, Rusiyyül asıllı Canfeda isimli cariyeler Emine Hatun’un cariyesidir. Emine Hatun bundan otuz sene önce ben ölünce sen serbestsin demiş ve aynı mahallede bulunan kendi mülk menziline Canfeda isimli cariyeye bağışlamıştır. Emine Hatun ölmüş ve mirasçısı olan amcası Osman ise bunu inkar etmiş ve sorun çıkarmıştır. Dinlenen şahitler ile cariyenin haklı olduğu görülmüştür.”²⁵⁰ Burada efendinin cariyesine kendi malından bağışladığı görülmüştür. Bununla ilgili bir diğer belgede ise “İçkale sakinlerinden Şerife Ümmi Hatun, cariyesi olan Hankara, Süleyman Mahallesinde bulunan mülkünü hibe etmiş, bağışlamıştır.”²⁵¹

Cariyelerin mahkemeye başvurup haklarını arayabildiklerine şahit olmaktayız: “Hunad Mahallesi sakinlerinden orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü, Rusiyyul asıllı Selvinaz isimli cariyeler Seyyid Hacı Mahmut’un cariyesidir. Seyyid Hacı Mahmut, vefat edince Selvinaz oğlu Seyyid Hacı Yahya Çelebi’ye intikal etmiştir. Cariyeler, Seyyid Hacı Mahmut beni azat etmişti demiş ve Seyyid Hacı Yahyan Çelebi’nin kendisini serbest bırakması hususunda tenbihte bulunulmasını istemiştir.”²⁵²Bir diğer belgede “Avanes, Şahin isimli köleyi malından azad etmiştir. Daha sonra bunu inkar etmiş ve şahitlerin dinlenilmesi sonucunda Şahinin azat edildiği gerçeği görülmüştür.”²⁵³

Cariyeler ve kölelerin birbirleriyle evlenebildikleri ve çocuklarının olduğuna dair bir belgede: “Orta boylu, çatık kaşlı, gök gözlü, sarışın Leh asıllı İbrahim ve zevcesi orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü Rus asıllı Şehbaz Hasbek Mahallesinde sakin

²⁴⁹H.1107-1108/M.1695-1696, KŞS, nr.102, s.16, h.-71

²⁵⁰H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.48, h.230

²⁵¹H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.22, h.-82

²⁵²H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.47, h.226

²⁵³H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr. 98, s.35, h.147

iken vefat eden İsa Dedenin memlukleri olduklarını bundan on dört sene İsa Dede tarafından evlendirildiklerini Halil ve Fahriye isimlerinde iki çocuklarının olduklarını söylemişlerdir. Biz özgür olmuş iken Nesli Hatun bize köle muamelesinde bulunmaktadır demişler ve Nesli Hatun'a tenbihte bulunmasını istemişlerdir. Şahitlerinde dinlenmesi sonucunda İbrahim ve Şehbaz özgür olmuşlardır.²⁵⁴

Miras ile ilgili belgelerde miras olarak intikal eden cariyelerde rastlanmaktadır.²⁵⁵ Bir belgede ise boşanan kadının, boşandığı eşinden mihrini, eşyalarını ve cariyesini talep ettiğine dair bir belgede: “Hasbek Mahallesi sakinlerinden Şerife Emine Hatun, Ali Ağa benim zevcim iken beni boşadığını ispat etmişim. Hala zimmetinde yirmi bin akçe mihrim, bir cariyeye, bir yorgan, bir döşek, dört sahanımı talep ederim demiştir. Şahitler dinlenilmiş ve Emine hatunun haklı olduğu görülmüştür. Ali Ağa'ya, Şerife Emine Hatun'un mallarını vermesi hususunda tenbihte bulunulmuştur.”²⁵⁶

Cariyenin satışına dair bir belgede: “Mermerli Mahallesi sakinlerinden Anvan isimli nasraniyye kısa boylu, açık kaşlı, ela gözlü, yanık yüzlü, Rus asıllı cariyeyi otuz esedi guruşa Zekeriya isimli zimmiye satmıştır.”²⁵⁷ “Hasbek Mahallesi sakinlerinden Şerife Esmâ hatun, Köse Danişment Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Ahmet bundan yedi yıl önce hayattayken Rus asıllı Şahin isimli kölemi ona sattım. Ahmet'in zevcesi ve küçük kızlarının vasisi olan Şerife Hatice'den borcumu talep ederim demiştir. Şerife Hatice bunu inkar etmiş. Şahitlerin dinlenilmesi sonucunda Şerife Esmâ'nın haklı olduğu görülmüştür. Şerife Hatice'ye borcu ödemesi söylenmiştir.”²⁵⁸

“Latif kadına zevci Mehmet Abdülkerim, Latif kadının akçesiyle Bosna'da yüz esedi guruşa Orta boylu Rus asıllı Gülboy isimli cariyeyi ve Bulgarda yüz guruşa Rus asıllı orta boylu Şive isimli küçük cariyeyi karısına almıştır. Karısına üç yüz esedi guruş mihir borcu vardı. Borcunun karşılığında Zekiyye isimli cariyeyi ve İstanbul'da kendi menzillinde harem odasında bir kebir ve bir sağır orta keçeli, üç halı ve keçeli yaz ve döşemeli ve dört ma'kad, beş minder, üç döşek, üç uzun perde,

²⁵⁴ H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.13, h.53

²⁵⁵ H.1100/M.1689, KŞS, nr.96, s.28, h.-2/H.1100/M.1689, KŞS, nr.96, s.11, h.18-1

²⁵⁶ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.34, h.142

²⁵⁷ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.29, h.122

²⁵⁸ H1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.39, h.171

iki sağir perde, orta pardosü yasdığı, bir kebir tencere, beş sahan, bir el leğeni, bir el ibriği, bir abdest leğeni, bir çamaşır leğeni, iki şamdan, üç kahve ibriği, Uşşak seccade, üç bakır bakraç, iki çift çuka yasdık, üç mai kebe, iki tiftik kebeyieşine vermiştir.”²⁵⁹ Bu belge ise bize cariyeye sahip olma konusunda herhangi sınırlamanın olmadığı maddi güç çerçevesinde istenildiği kadar cariyeye sahip olunulabildiğini düşündürmektedir.

²⁵⁹H.1099/1688, KŞS, nr.95, s.27, h.147

9. İKTİSADİ HAYATTA KAYSERİ KADINI

9.1. Alım Satım Konularında Kadın

Belgelerde gayrimenkul olarak en fazla evlerin alınıp satıldığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra bağ ve tarla alım satımları da mühim bir yer tutmaktadır. Gerek ev, gerek bağ ve bahçe alım satımlarında ücret genellikle peşin olarak ödenirdi.

Gayrimüslim kadın ve erkeğin birbirleriye alış veriş yapabildiklerini görmekteyiz. Belgelerde: “Hürriyet Mahallesi sakinlerinden Kebor? ve Ternula? isimli nasraniyyeler bir sofa, bir tabhane, bir kiler, bir miktar bahçe, bir su kuyusuna sahip menzilimizi yüz on beş guruşa İbrahim efendiye sattık demişlerdir”²⁶⁰

“Keklik Mahallesi sakinlerinden Osman Bey, Rumiyan Mahallesinde bulunan evini Meryem isimi nasraniyyeye yetmiş beş esedi guruşa satmıştır.”²⁶¹

“Hacı Kasım Mahallesi sakinlerinden Güzel Ene? isimli nasraniyye Kızılbucak köyünde bulunan bağını elli beş esedi guruşa Sefer’e satmıştır.”²⁶²

Müslim bir kadın ve erkekler birbirleriyle alış veriş yapabilmekteydiler. Bununla ilgili belgelerde: “Keçe Mahallesi sakinlerinden Fatıma Hatun, benim mülküm ve hakkım olup Kazanlar tepe? isimli mevkide on iki ırgatlık mamur, on ırgatlık harabe olan bağımı otuz beş esedi guruşa Osman bey’e sattım demiştir.”²⁶³

“Saçak Mahallesi sakinlerinden Seyyid Osman, Merkez meydanındaki mülk bağını Mihri Hatun’a yirmi esedi guruşa satmıştır.”²⁶⁴

“Yenice Mahallesinde oturan Aişe Hatun, Yenice Mahallesindeki evini kırk esedi guruşa Cafer’e satmıştır.”²⁶⁵

²⁶⁰H.1099/M.1688, KŞS, nr.95, s.1, h.2

²⁶¹H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.12, h.39

²⁶²H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr.103, s.60, h.227

²⁶³H.1099/M.1688, KŞS, nr.95, s.2, h.4

²⁶⁴H.1099/M.1688, KŞS, nr.95, s.4, h.19

²⁶⁵H.1099/M.1688, KŞS, nr.95, s.27, h.148

“Mükremin Mahallesi sakinlerinden buluğa eren Havva Hatun, Merkep meydanı mevkinde bağını on üç esedi guruşa Hasan’a satmıştır.”²⁶⁶

“Emir Sultan Mahallesi sakinlerinden Emine Hatun, Bakkallu sokağında bulunan bakkal dükkanını seksen esedi guruşa Şerife Aişe’ye atmıştır.”²⁶⁷

“Güllük Mahallesi sakinlerinden Hilmiye Hatun, Kulaklıkaya mevkinde bulunan bağını kıymetli gümüş kuşak dokuz buçuk guruşa Şeyh Mehmet Çelebi’ye teslim etmiştir.”²⁶⁸

Kadının eşine menzil satmasıyla ilgili belgelerde: “Boranlu Mahallesi sakinlerinden Hatice Hatun Kanlıyurt mevkinde bağını ve aynı mahallede bulunan evini, eşi Hacı Yusuf’a bağışlamıştır.”²⁶⁹

“Tus Mahallesi sakinlerinden Şerife Fatıma Hatun, evini yüz elli guruşa ve iki tane bağını bin doksan guruşa eşi Kemal Bey’e satmıştır.”²⁷⁰

Menzil ve arsa satımının dışında çeşmenin, değirmenin satıldığı görmekteyiz. Bununla ilgili belgelerde: “Saçak Mahallesi sakinlerinden Emine Hatun, Çerladoma köyündeki çeşmem ve onun suyunu atmış esedi guruşa Seyfullah Halife, Seyyid Bekir, Seyyid Hasan, İbrahim, Seyyid Fazlı, Ali, Bayram Bey, Mehmet, Ali Kaya’ya Çerladoma ahalisi adına sattım demiştir.”²⁷¹ “Talas köyü sakinlerinden Şerife Sakine Hatun, Harka köyündeki değirmenini seksen esedi guruşa Veli’ye satmıştır.”²⁷²

Mirastan kendi payına kalan hissenin satımıyla ilgili belge: “Yenice Mahallesi sakinlerinden Meryem hatun, Yenifener’de bulunan dükkanda ki hissesini yirmi iki buçuk esedi guruşa Hacı Mustafa’ya satmıştır.”²⁷³

Kadının kocasıyla birlikte alım satım yapabildiğine dair belgede: “İlyas Mahallesi sakinlerinden Esmâ Hatun, Kayadibi mevkinde mülk bağını Hatice ve eşi Molla Mehmet’e atmış esedi guruşa satmıştır.”²⁷⁴

²⁶⁶H.1100-1101/1689, KŞS, nr.97, s.29, h.100

²⁶⁷H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr. 103, s.70, h.275

²⁶⁸H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr. 101, s.30, h.136

²⁶⁹H.1103-1104/1690-1692, KŞS, nr.100, s.4, h.8

²⁷⁰H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr.103, s.14, h.40

²⁷¹H.1099/1688, KŞS, nr.95, s.3, h.11

²⁷²H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr. 103, s.27, h.87

²⁷³H.1099/M.1688, KŞS, nr. 95, s.8, h.40

²⁷⁴H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr. 97, s.3, h.8

Şahısların mülklerini değiş tokuş yapabildiklerini görmekteyiz. Bununla ilgili belgelerde: “Kurtlar Mahallesi sakinlerinden Saliha Hatun, aynı mahallede bulunan mülkmenzilini ve on gurusunu vererek Seyyid Hüseyin’in Hunat Mahallesinde ki menzili ile değiş tokuş yaptıklarını söylemiştir.”²⁷⁵

9.2. Borç ve Hibe Konularında Kadın

İslâm hukukunda özel borç ilişkileri içinde değerlendirilen hibe, malın hayatta olan sahibi tarafından karşılıksız olarak derhal temlik²⁷⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. Karşılıksız olmasıyla satıştan, temlik şartıyla da borçtan ayrılan hibe akdi insanlık tarihi kadar eskidir. Sicillerdeki hibe kayıtları ev, dükkân, arsa gibi gayrimenkullerin temlikini içerebildiği gibi eşya satış akitlerine konu olan giyim, mefruşat, mutfak ve ziynet eşyaları da hibe edilenler arasında yer alabiliyordu.²⁷⁷

Mal bağışlamayla ilgili belgelerden bazıları şöyledir: “Alaca Mescit Mahallesi sakinlerinden Fatıma Hatun, oğlu İbrahim’e kendine ait mülk menzilini bağışlamıştır.”²⁷⁸

“Bıçakçı Mahallesi sakinlerinden Aişe Hatun, Görele köyündeki tarlasını ve bağını Bilal Halif’e hibe etmiştir.”²⁷⁹

“Gedik Bakkal Mahallesi sakinlerinden Gasbek isimli zımmi kadın, bundan dokuz sene önce menzilini Pir Sultan Mahallesinde mahkeme önünde bulunan çeşme yolu için kullanılsın diye vakfetmiştim. Şimdi çeşme harap olmuş ve benim ihtiyaç içindeyim diyerek vakfettiği malının kendisine iade edilmesini istemiştir.”²⁸⁰

“Deliklitaş Mahallesi sakinlerinden Kamile Hatun, hayattayken Bakkalla? mevkiğindeki bakkal dükkanını vakfetmiştir. Burada fakir olan herkim olursa faydalansın demiştir. Emin ve dindar biri olan mahalle imamı Mevlana Şeyh İbrahim buranın yönetici tayin edilmiştir

²⁷⁵H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr. 101, s.37, h.169

²⁷⁶Mülk olarak verme.Develilioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, (Ankara: Aydın.Yayımları, 2007) 1074.

²⁷⁷ Bozkurt, Fatih, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Sakarya: Sakarya Üiivrsitesi, 2011) 17.

²⁷⁸ H.1100-1101/M.1689, KŞS, nr.97, s.3, h.6

²⁷⁹ H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.3, h.1

²⁸⁰H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr. 103, s.19, h.59

Ölen kişinin borcunun eşlerinden talep edildiğini görmekteyiz:“Hacı Kılıç Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Hacı Mahmut, çocuklarına anneleri Emine Hatun vasi tayin ediliyor. Hacı Ali, Hacı Mahmut hayattayken benden borç aldı. Borcumu eşi Emine’den talep ederim demiştir. Şahitlerde Hacı Mahmut’un Hacı Ali’ye borcu olduğu konusunda şahitlik etmiş ve Hacı Ali’nin haklı olduğu görülmüş ve Emine’ye borcu ödemesi konusunda tenbihte bulunulmuştur.”²⁸¹

“(Mahalle ismi silik) ölen Şehir isimli zimminin eşi olan İnci, Şehir’in malı olan iki altın kasaba?, bir çift altın bilezik, altın top, bir gümüş hamayıl, iki altın bağırı Seyyid Yahya rehin almıştır demiş ve malların kendisine verilmesini istemiştir. Seyyid Yahya ise cevabında Şehir isimli zimminin bana yüz yirmi beş guruş borcu vardı. Borcunun karşılığında bu malları bana kendisi verdi ve bana seksen guruş borcu kaldı demiştir. Şahitlerde bu hususta şahitlik etmesiyle Seyyid Yahya’nın haklı olduğu görülmüştür.”²⁸²

“Seyyid Hacı Mehmet, Görenler Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Mustafa’nın bana atmış guruş borcu var demiş ve borcunu Mustafa’nın eşi olan Emine’den talep etmiştir.”²⁸³

“Hürriyet Mahallesi sakinlerinden Meryem isimli nasaraniyye, Karabet isimli zimminin kendisine üç yüz on beş esedi guruş borcu olduğunu ve kefilleri olan Avanis, Orza, Masif’ten ve Karabet’ten borcunu talep etmiştir.”²⁸⁴

Belgeleri okurken alışveriş, miras ve nafaka gibi birçok alanda yabancı paranın kullanılıyor olması dikkatimizi çekmektedir. Bu durumun akçenin 17. yüzyılda 1600, 1618, 1624, 1640 yıllarında sikke tashihi adı verilen ayarlamalara muhatap kalmış olmasıyla ilgili olduğunu düşündürmektedir. Halk bu ayarlamadan doğan paranın akçenin alım gücündeki kaybı önlemek için yabancı parayla alışveriş yapmayı tercih etmek suretiyle kendi alım gücünü muhafaza etmeye

²⁸¹H.1099/1688, KŞS, nr. 95, s.26, h.137

²⁸²H.1100/M.1689, KŞS, nr.96, s.7, h.4

²⁸³H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr. 98, s.25, h.104

²⁸⁴H.1099/M.1688, KŞS, nr. 95, s.8, h.38

çalışmıştır.İncelediğimiz belgelerde halkın büyük bir çoğunluğu alış veriş verilerinde Hollanda parası olan Arslanlı gurusu yani Esendi gurusu tercih etmişlerdir.²⁸⁵

²⁸⁵ Özcan, Ruhi“Şer’iyye Sicillerine Göre Antep’te Mülk Satışları (1646-1666)”, *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 07-09 Nisan 1999*, (Konya: Selçuk Üniversitesi,2000) 835.

SONUÇ

Tarihin başlangıcından beri kadın, çeşitli toplumlarda farklı farklı değerlendirilmiştir. Bazı toplumlarda olabildiğince değerlenen kadınlar, bazı toplumlarda ise insan olup olmadığı konusunda tartışmalara muhatap olmuştur. Eski Türklerde ise kadınlar toplumun içinde olmuşlar ve saygı görmüşler, her zaman hak ettikleri değeri alabilmişlerdir diyebiliriz. İslam'ın gelmesiyle birlikte bu dini kabul eden Türk devletlerinde kadınlar çeşitli haklar elde etmişlerdir. Bir Türk- İslam devleti olan Osmanlı'da da durum farklı değildir. Bazı çalışmalarda kadınların arka plana itildiğini ve her türlü haktan yoksun olarak hayatlarını idame ettirdikleri ileri sürmektedir. Oysaki hazırladığımız tezde durumun tam aksi olduğunu görebilmiş bulunmaktayız.

Kız çocukları doğduklarında aileler kız çocuklarına, toplumlarına ve dinlerine uygun isim vermekteydiler. Aynı şekilde gayrimüslim ailelerde kendi inançlarına uygun şekilde çocuklarına isim vermekteydiler. İkinci olarak anne babalar, kızlarına çeşitli eğitimler veriyorlardı. Bu eğitimin kapsamında dini ve kültürel bilgiler olabildiği gibi ev işleri konusunda da olabiliyordu. Bundan sonra aileler kızlarını uygun bir eşle evlendirmekteydiler. Kadın kendi istediği ve ailesinin uygun gördüğü bir kişiyle evleniyordu. Kadın istemediği bir evliliğe zorlandığı takdirde bunu reddederek hakkını arayabilmekteydi. Evliliklerde toplum tarafından tek eşlilik rağbet görmekteydi hatta aileler kızlarını ikinci eş olarak verme konusuna sıcak yaklaşmamaktaydılar. Evlilikte kadın çeyiz hazırlamaktaydı ve yine evlenen kadın mihir almaktaydı. Aldığı bu mihir tamamen kendisine ait olmaktaydı.

Kadın evlendiği zaman evin geçimi, ailenin nafaka temini erkeğe aitti. Kadın, ev işleri çocukların bakımı ve eğitimi konularıyla ilgilenmekteydi. Kadının kendine ait malı veya parasıyla ailenin geçimini sağlaması söz konusu değildi. Hatta belgelerde kocasına kendi gayrimenkulünü satan kadınlara rastlanmaktadır. Evlilikte anlaşmazlık olduğu zaman boşanan kadın mihirini ve nafakasını almaktaydı. Erkek bunu vermediği ve sorun çıkardığı takdirde kadın mahkemeye başvurarak hakkını

arama hakkına sahipti. Ayrıca çiftler arasında anlaşmalı boşanmalarda yapılmaktaydı.

Anne, baba ya da kocasının ölümü halinde kadınlar mirastan paylarını almakta, bu konuda yaşanan sorunları mahkemeye intikal ettirebilmekteydiler. Erkeğin ölümü durumunda mirasta ilk olarak alınacaklara arasında kadının mihrini gelmekte ve eşin vefatı halinde kadın mihrini eşin terekesinden almaktaydı.

Ebeveynler öldüğü zaman kalan çocuklar için vasi tayin olunmaktaydı. Vasi tayin edilen şahıs erkek olabildiği gibi kadında olabilmekteydi. Kız erkek çocuk fark etmeden ikisine vasi tayin edilmekteydi. Bu ise bize kız çocuklarının eşitliğini göstermesi açısından önemlidir.

Kadınlar haksızlığa uğradıkları zaman haklarını aramak için mahkemeye başvurabilmekteydiler. Hakaret, darp, gibi konularda kadınlar araya vekil girdirmeksizin haklarını arayabilmekteydiler. Belgelerde kendisine küfür edildiğini söyleyerek hakkını arayan kadınlara rastlanmıştır. Cinayet konusunda kısas talep eden ve kan bedeli isteyen kadınları görmekteyiz. Çocuğu ve kocasının öldürüldüğünü söyleyerek mahkemeye başvuran kadınlar yakınlarının haklarını aramışlardır.

Sonuç olarak, XVII. yüzyıl sonlarında Kayseri’de kadını konu edinen bu tez, ister Müslüman, ister gayrimüslim olsun Osmanlı kadınlarının önemli sayılabilecek derecede toplumsal hayata girdiklerini ortaya koymuştur. Bir kadın, bir anne ve bir eş olarak Osmanlı kadını hakkında ileride yapılacak diğer ilmi çalışmalar sayesinde Osmanlı toplumunda kadının konumu daha da belirgin hale gelecektir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A.(2011). *Sarayda Harem*. İstanbul: Hayat.
- Aktan, H. (1992). İslam Aile Hukuku. *Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. (Cilt:2) Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Aydın, M. A.(2007). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Hars.
- Bilgili, R. (2012). Şer'iyeye Sicilleri Işığında Kadın: Kayseri Örneği (1700-1720). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Üniversitesi, Nevşehir.
- Bozkurt, F. (2011). Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Cin, H. (1988a). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Cin, H.(1988b). *Eski Hukukumuzda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Cin, H. ve Akgündüz, A. (1990). *Türk-İslam Hukuk Tarihi*. (Cilt:2) İstanbul: Timaş.
- Demirel, Ö., Tuş, M. ve Gürbüz, A. (1992). Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya, Giyim Kuşam(XVI.-XIX. Yüzyıllar).*Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Osmanlı Ailesi*. (Cilt:2) Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Develilioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*.(Yeniden Düzenlenmiş 24.Baskı). Ankara: Aydın.
- Doğan, İ. (1990). Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik ve Yenileşme Dönemleri. *Osmanlı*. (Cilt:5). Ankara: Yeni Türkiye.

Dulum, S. (2006). Osmanlı Devletinde Kadının Statüsü Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Düzdağ, M.E. (1972). *Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*. İstanbul: Enderun Kitapevi.

Doğan, İ. (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Evren, B.ve Girgin Can, D. (1996).*Osmanlı Kadını ve Yabancı Gezinler*, İstanbul: Ray Sigorta.

Ekinci, E. B (2001).Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri, Ankara: Ankara Barosu Dergisi.

Hallaçoğlu, Y. (2007) *XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı*. Ankara: TTK.

Haniççe M. Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat’ta Giyim.*Türkiyat Araştırma Dergisi*.

İspirli, S. A.(2007). Osmanlı Kadınının Şiiri. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume.

Kabaklı Çimen, L. (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*. İstanbul:IQ Kültür Sanat.

Kafesoğlu, İ. (2007). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken.

Karadeniz, F. (1999). XVI. VE XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadınına Genel Bir Bakış. *Osmanlı* (Cilt:5). Ankara: Yeni Türkiye

Kayra, C.(2008).*Osmanlı’da Fetvalar ve Günlük Yaşam*.İstanbul: Boyut.

Kayseri Şer’iyye Sicilleri, Nr. 95, 96, 97, 98, 99,100, 101, 102, 103, 104, 105.

(99. Defterde kadınla ilgili belgeler mevcut değildir.)

Kazıcı, Z.(2003).*Osmanlı Toplum Yapısı*.İstanbul: Bilge.

Koca Yılmaz, K. (1998). *Osmanlı'da Kadın ve İktisat*. İstanbul: Beyan.

Köse, S. (2012). Aile Hukuku.*İslam Hukuku El Kitabı*. Ankara: Grafiker.

Kurt, A. (1999a).Osmanlı'da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu. *Osmanlı*. (Cilt:5). Ankara: Yeni Türkiye.

Kurt, A. (1999b). Osmanlı Toplumunda Poligami. *Osmanlı*. (Cilt:5). Ankara:Yeni Türkiye.

D'ohsson, M de M. (1998). *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*. Z. Yüksel(Çev.). İstanbul: Tercüman.

Oğuz, G. (2011) 61. Numaralı Edirne Şer'iyye Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü, Millifolklor.

Ortaylı, İ. (1980). *Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları The Journalof Ottoman Studies.

Ortaylı, İ. (2008). *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*. İstanbul: Timaş

Ortaylı, İ. (2004). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan.

Özcan R. (2000). Şer'iyye Sicillerine Göre Antep'te Mülk Satışları (1646-1666). *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 07-09 Nisan 1999*. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Özcan, T. (2004). *Fetvalar Işığında Osmanlı Esnafı*. İstanbul: Kitapevi.

Özbilgin, E. (2007). *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*. İstanbul: İz.

Öztürk, S. (1995). *Askerî Kassâm'a Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri*. İstanbul.

Öztürk, S. (1999). Osmanlı Toplumunda Çok Evliliğin Yeri. *Osmanlı*. (Cilt:5). Ankara: YeniTürkiye

Pakalın, M. Z.(1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (C.II). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Sakaoğlu, N. (1992) Medeniyet Değişmeleri Çevrevesinde Türklerde Ailede Eğitim. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. (Cilt1). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma.

Sancar, A. (2009). *Osmanlı Kadını Efsane ve Gerçek*. İzmir: Kaynak.

Sevinç, N.(2007). *Türklerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Bilge Oğuz.

Sezgin, M. ve Bedük, S. (2000). Osmanlı Dönemi Kadın Giysileri Model Ve Süsleme Özelliklerinden Günümüz Tasarımları. *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 07-09 Nisan 1999*. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Tabakoğlu, A. (2008). *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergâh.

Tabakoğlu, A. (1992). Osmanlı Toplumunda Aile. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. (Cilt:1). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Taşçıoğlu, M. (1958). *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*. Ankara: Akın.

Tuş, M. Osmanlılarda Özel Toprak Mülkiyeti ve Vakıf Münasebeti. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*

Tuş, M. (1999).Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Araştırma(1700-1730).*Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Tümer Erdem, Y. ve Yiğit, H.(2010). *Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Osmanlı Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri*. İstanbul: İTO.

Üçel Aybet, G.(2003). *Avrupalı Seyyaharın Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*. İstanbul: İletişim.

Yüksel, H. (1999). “Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI.-XVII. Yüzyıllar).”*Osmanlı*. (Cilt:5). Ankara: Yeni Türkiye.

ŞER'İYYE SİCİLLERİ SÖZLÜĞÜ

Amden: Kasden

Ati-l beyan: Aşağıda zikredilen, aşağıda sözü geçen

Ahz: Kabul etme

Ahz u kabz: Kendine mal etme

Badehu: Bundan sonra

Bade'l-yevm: Bugünden sonra

Bast-ı makal: Söz açma

Bey: Satma

Beyyine: Şahit

Bi gayri Hakkın: Haksız yere

Bikr: Bekâret

Bikr-i baliğa: Buluğa ermemiş, bekar kız

Bi-l vekale: Vekâlet ederek

Deyn: Borç

Diyar-ı ahar: Başka memleket

Esbak: Önce

Esedî guruş: Üzerinde aslan resmi olan para

Emval: Mülk

Eşcar: Ağaçlar

Eşcar-ı Müsmire: Meyve Ağaçları

Eşedd-i İhtiyaç: Zaruri ihtiyaç

Fasık: Günah işleyen, fesatçı

Fasid: Kötü, fena

Fevt: Ölme

Fiil-i şen: Tecavüz etme

Gıbb: Son

Havi: İhtiva eden

Hibe: Bağışlama

Kabl: Ön, önce

İctinab: Sakınma, çekinme

İlga-i cenin: Çocuk düşürme

İkrah: Birine zorla iş yaptırma

İkraz: Borç verme

İktina: Gizleme, saklama

İktiraz: Borç alma

İmhal: Mühlet verme

İskat: Susturma

İstimhal: Zaman isteme

İzale-i Bikr: Kızlığı bozma

İzhar: Gösterme

Kasr- yed: Vazgeçme

Karye: Köy

Ketb: Yazma

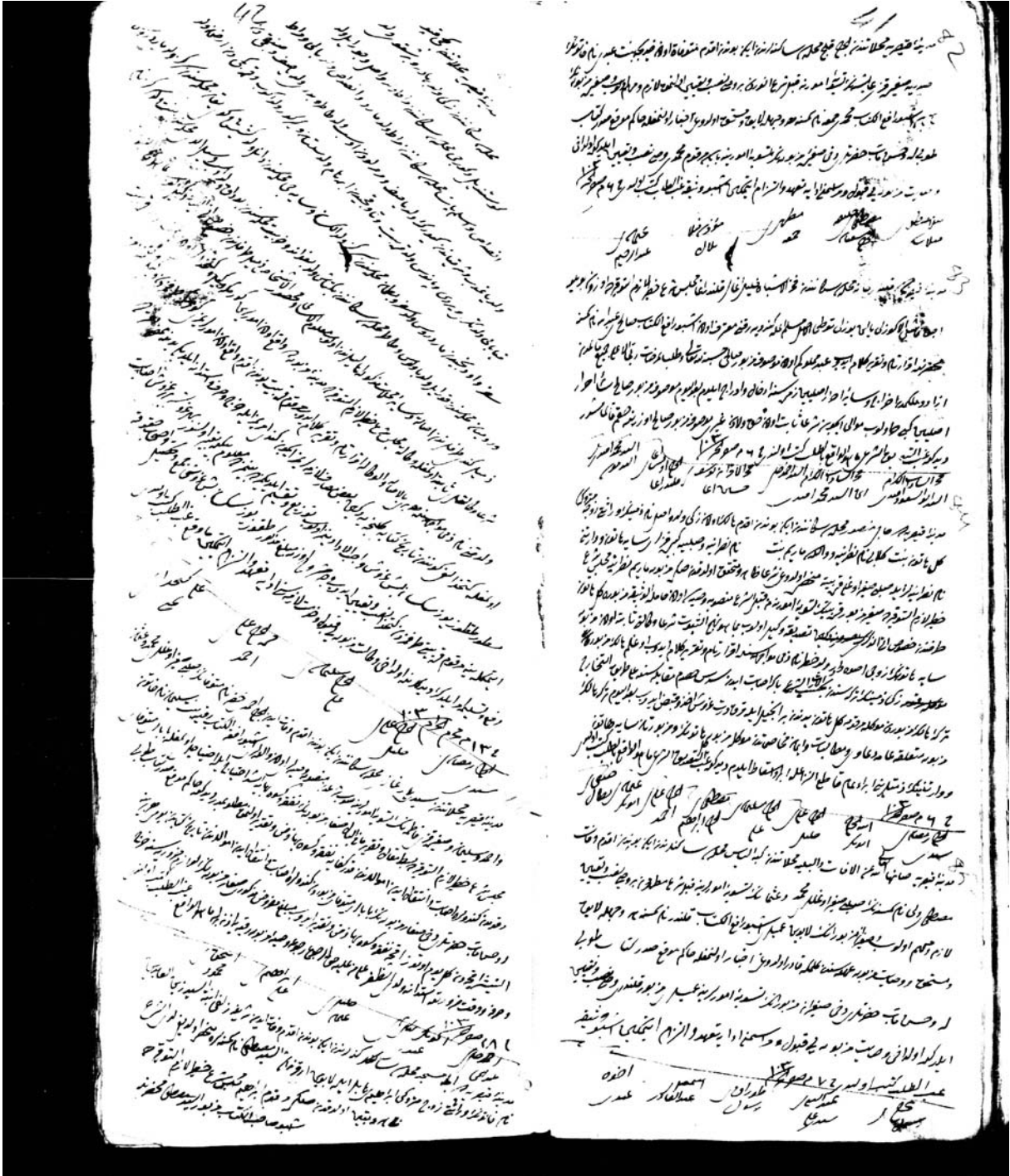
Keyfe ma yeşa: Nasıl isterse, istediği gibi

Mahdud: Sınırlanmış, sınırlı

Ma vaka: Vuku bulmuş
Mahfil-i Kaza: Adalet meydanı
Matlub: Talep edilen
Meşruta: İlk sahibi tarafından satılmamak şartıyla mirasçılara bırakılmış olan ev, tarla gibi gayr-i menkul
Mevhub: Hibe olunmuş, bağışlanmış
Mezbur: Adı geçen
Muayyen: Tayin edilmiş
Muhasebat: Hesap işleri
Mutalebe: Talepte bulunma
Mübeyyin: Bildiren, açıklayan
Müciz: İzin veren
Müntakil: İntikal eden
Müteallik: Bağlı
Mütebeyyin: Meydana çıkan
Mütemekkin: yerleşen
Müteveffa: Vefat eden
Sabık: Geçici
Sagir: Buluğa ermemiş çocuk
Sehm: Hisse, pay
Sigar: Küçük
Sim: Gümüş
Sudur: Sadır olma, meydana gelme
Sulb: Kendi evladı

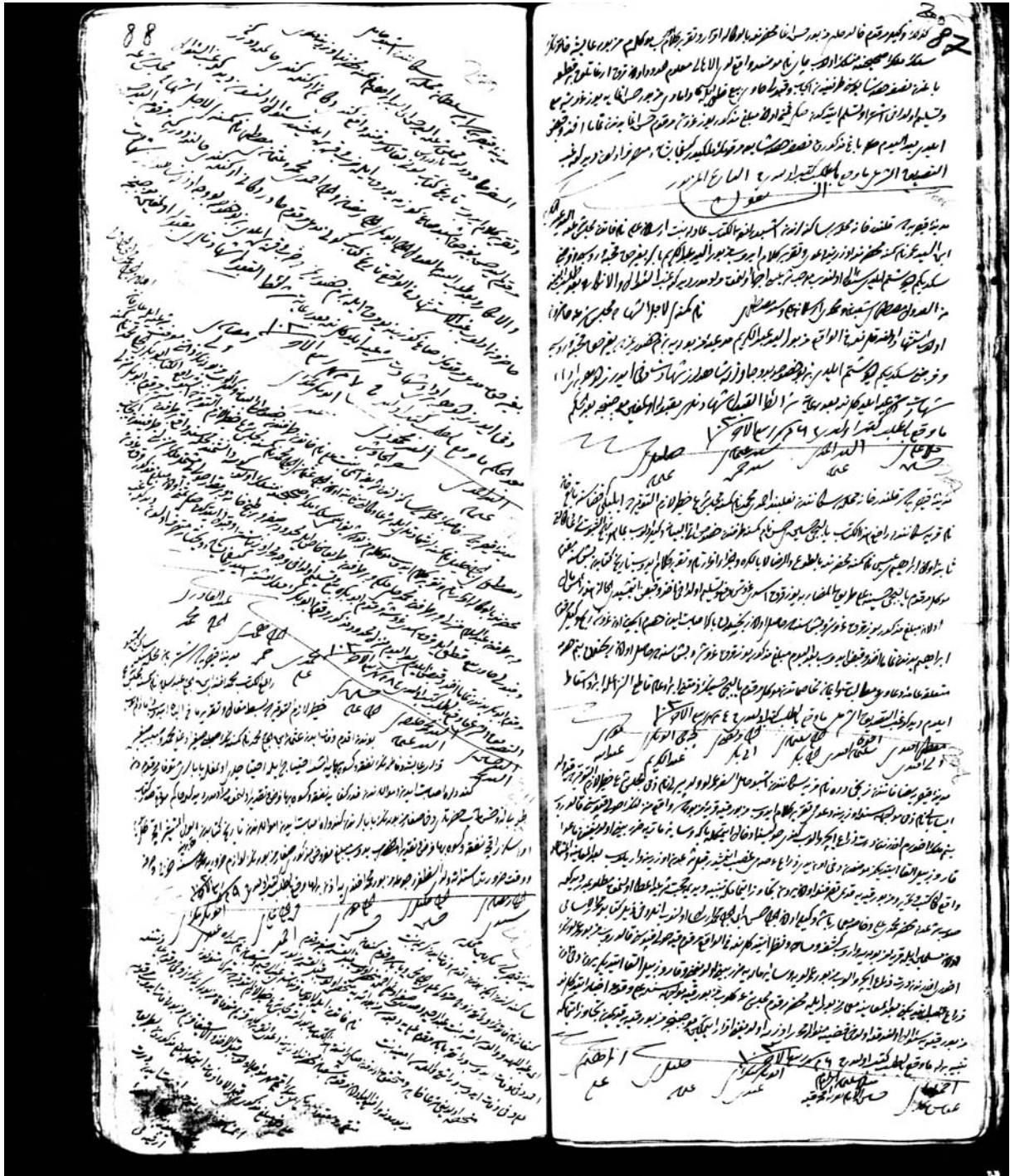
Sükkan: Oturan
Ümmül üm cedde: Anne tarafından büyük anne
Pare: Para
Rücu: Sözüden dönme
Tarik: Terk eden, bırakan
Temlik: Mülk olarak verme
Tevsiye-i umur: İşlerin görüşülüp neticelendirilmesi
Tezevüc: Zevce edinme, evlenme
Tezvic: Evlendirme
Vaki: Vuku bulan
Vakt-i zuhr: Öğle zamanı
Verese: Mirasçılar
Zahir: Görünen
Zaim: Kefil
Zarb: Darb
Zindegan: Geçim
Tahkik: Doğru olup oomadığını araştırma
Takdir-i kelam: Konuşma
Tarafeyn: İki taraflı
Tarih- i kitab: Yazıldığı tarih

EKLER

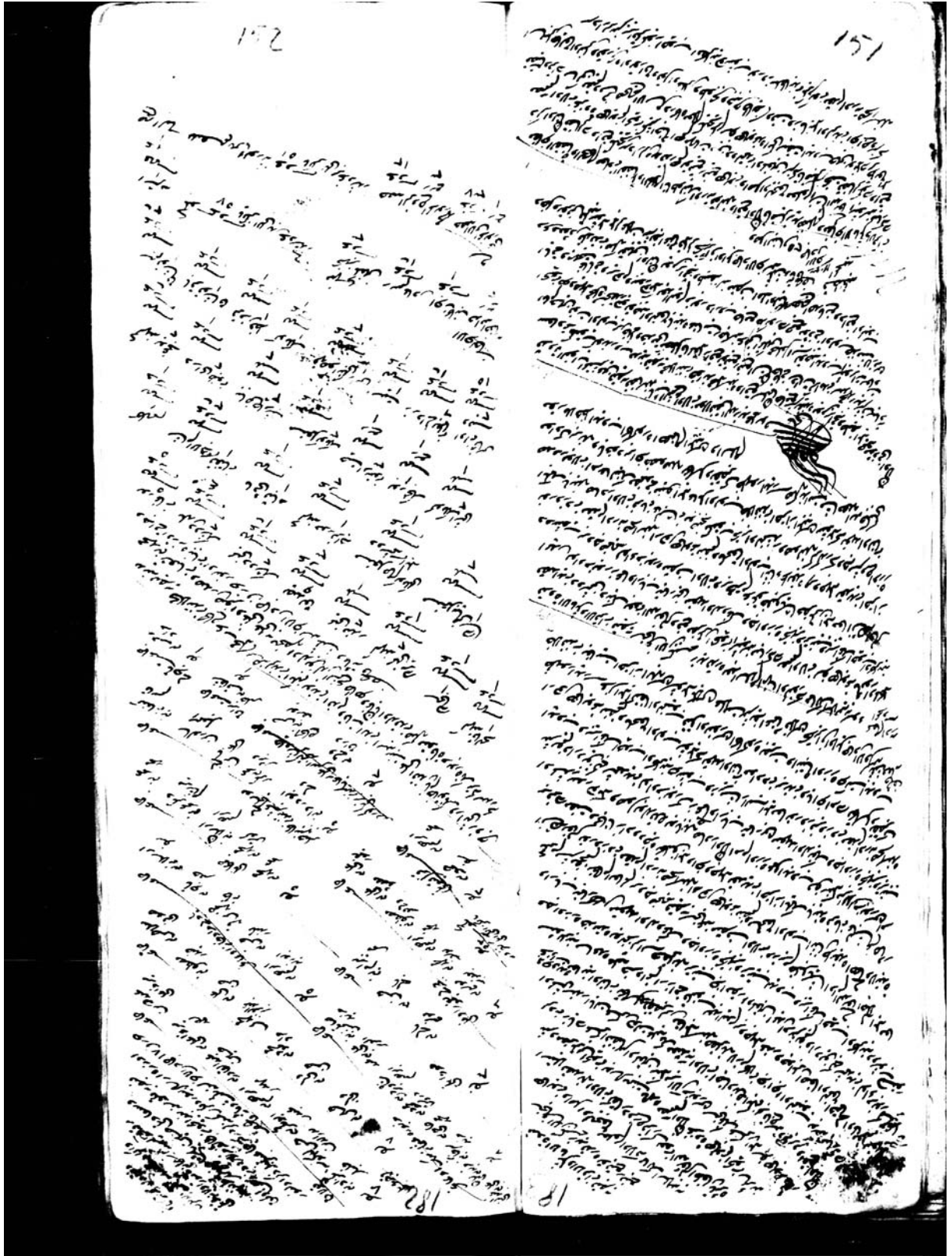
Ek 1: Annenin ölümü üzere çocuklarına vasi olan baba ile ilgili belge.

(H.1102-1103/ M.1690, KŞS, nr.98, s.22, h.82)

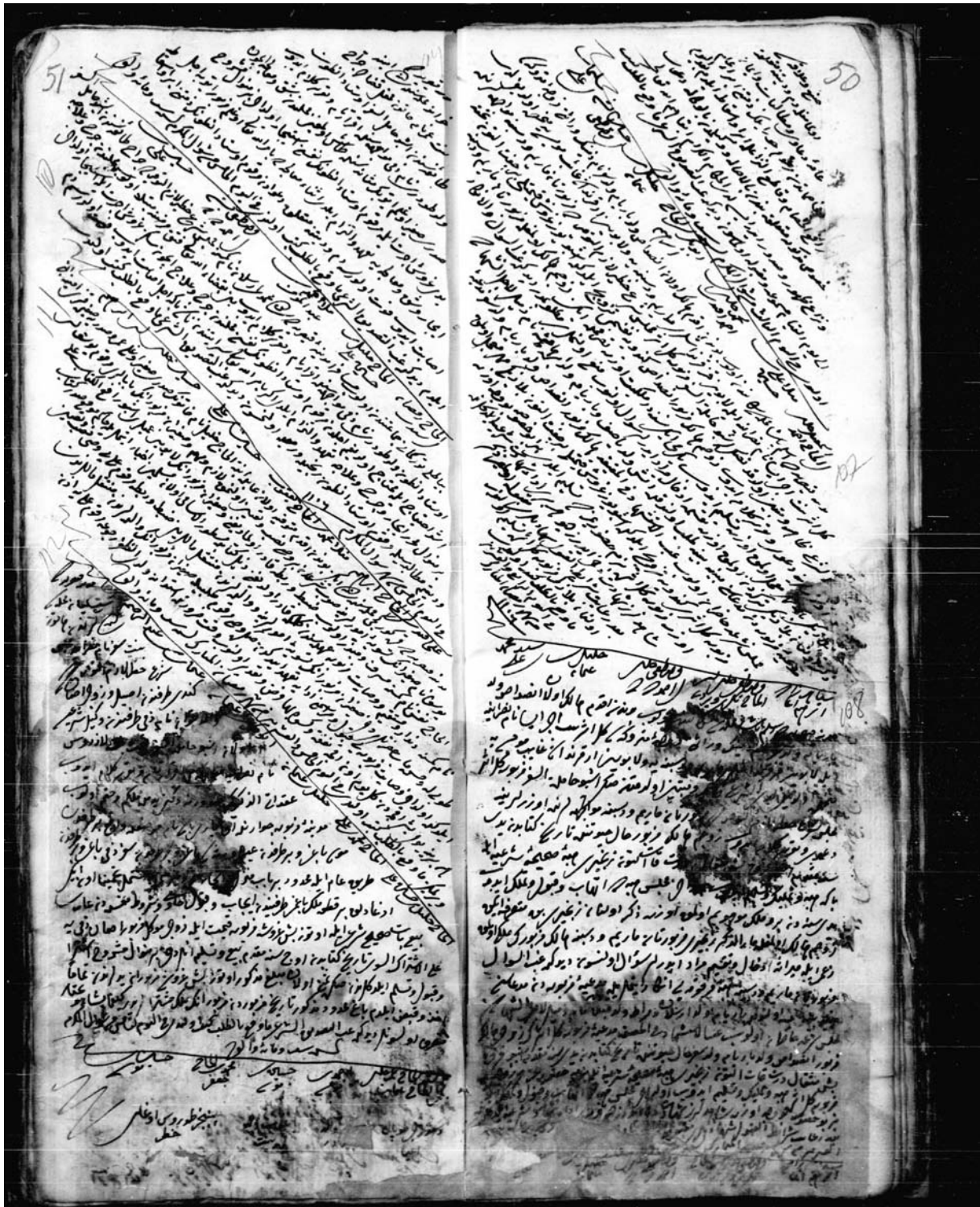
Ek 2: Kadına hakaret ve küfür edilmesi saonucunda kadının mahkemeye başvurması ile ilgili belge.

(H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr. 98, s.45, h. 206)

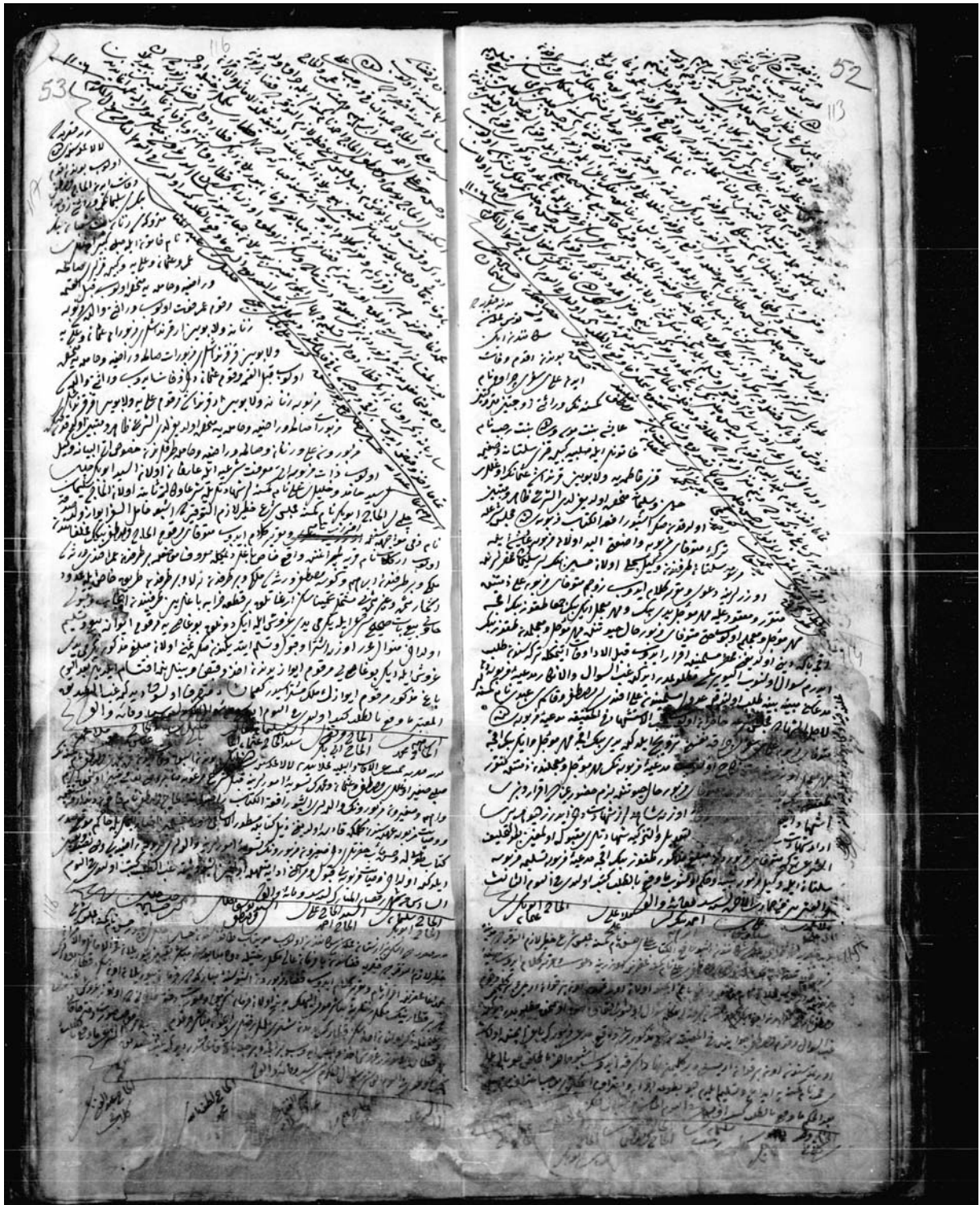
Ek 3: Ölen kadından kalan miras ile ilgili belge.

(H.1102-1103/M.1690, KŞS, nr.98, s.78, h.82)

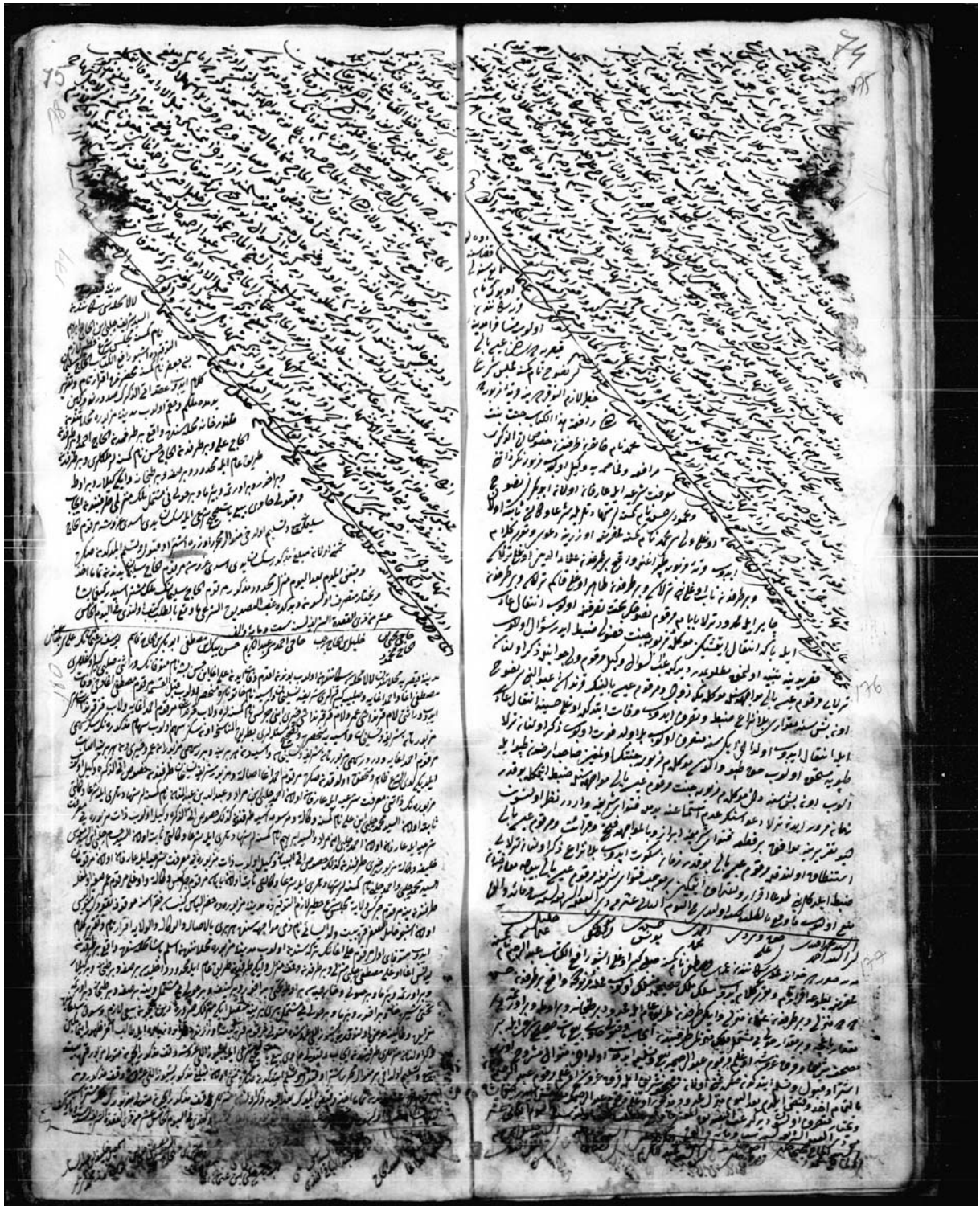
Ek 4: Çocukların babası vasi olmaya layık olmadığı için (vasilik şartlarını taşımadığı için) yerine bu şartları taşıyan işinin görevlendirilmesiyle ilgili belge.

(H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr.101, s.26, h.111)

Ek 5:Çocukların annelerinden kalan mehri istemeleriyle ilgili belge.

(H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr, 101, s.27, h.113)

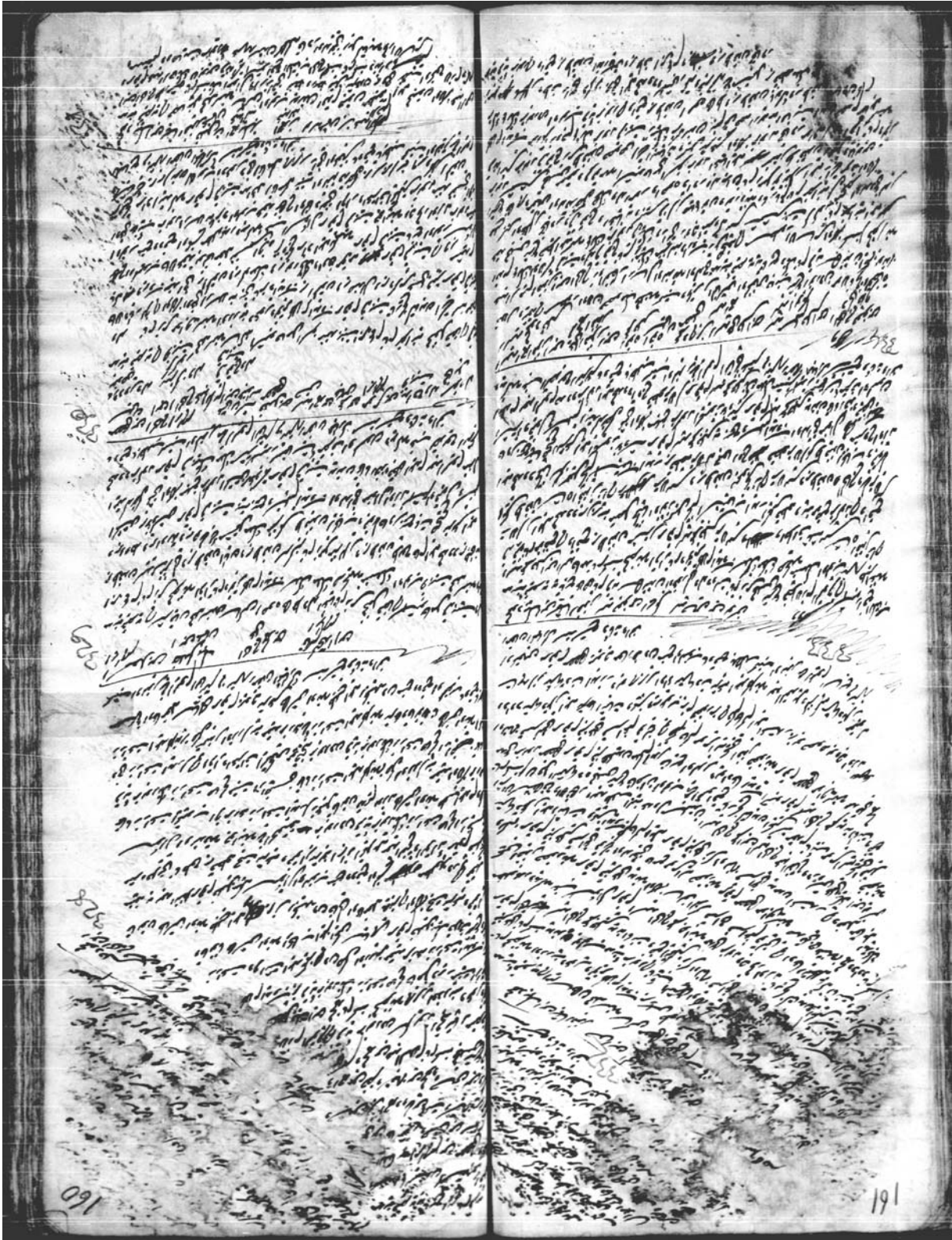
Ek 6: Şartlı boşanma, adam eşine bir daha içki içersen, döversem benden boşsun demiş ve içki içip kadına zevciyet muamelesinde bulunması üzerine kadının mihkemeye başvurmasıyla ilgili belge.

(H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr. 101, s.38, h.175)

Ek 7: Cariyenin özgür olmasıyla ilgili belge.

(H.1106-1107/M.1694-1695, KŞS, nr. 101, s.48, h.230)

Ek8: Nişanın bozulmasıyla ilgili belge.

(H.1108-1109/M.1696-1697, KŞS, nr. 103, s.82, h.330)

ÖZGEÇMİŞ

10.05.1990 tarihinde Sivas'ta doğdu. İlkokulunu Kayseri'de Beyazşehir İMKB İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Lise eğitimi Özel Yelkenoğlu Lisesi'nde tamamladı. Yükseköğretime 2007 yılında Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde başladı ve 2011 yılında mezun oldu. 2011 yılında Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda Tezli Yüksek Lisans öğrenimine başladı ve halen devam etmektedir.

Şefika Büyüksahin